

Lei 12,40

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

LIMBA ROMÂNĂ

GRAMATICĂ

Manual pentru clasa a VII-a

Editura Didactică și Pedagogică, București – 1988

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Ion Popescu

LIMBA ROMÂNĂ

Gramatică și noțiuni de vocabular

Manual pentru clasa a VII-a

Editura Didactică și Pedagogică, București

JORDANESCU COSTIN-HADRIAN

Manualul a fost elaborat în anul 1975 după programa M.E.I.
Revizuit în 1977.

Referenți: prof. Ecaterina Handruș
prof. Alecsandrina Tutoveanu
prof. Ion Tănase

Profesori de limba română din București, Brăila, Constanța, Iași, în cadrul unor
consfătuiri, au contribuit, prin sugestiile lor, la îmbunătățirea lucrării.

Notă

*Toate exercițiile se vor efectua numai pe maculatoare și
caietele de teme.*

Redactor: Florica Buzinschi
Tehnoredactor: Elena Petrică
Coperta: Nicolae Sirbu

Recapitularea noțiunilor studiate în clasele a V-a și a VI-a

Exerciții

I

1. Explicați de ce s-a folosit fiecare dintre semnele de punctuație și de orto-
grafie din textul următor:

Moromete îl ținea de mână și îl îndemna:

— Hai, mă! Hai, mă!

Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din când în când se oprea și-și
strîngea brațele clătănind; se închircea și dîrdîia parcă ar fi suflat crivățul
peste el.

— Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig rău, taicule!

— Hai, mă! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

(Marin Preda — *Moromeții*)

2. Scrieți după dictare textul următor:

Moș Sava dădu de două ori cu tesla în ciolan și se opri. Zise iar:

— Găina a luat-o din ogradă?

— Da.

— Și cum a putut s-o ridice peste gard?

— Cum să n-o ridice, răspunsei cu tărie. Dacă-i dihanie mare!

— Da nu-i așa de mare, domnu Iliuță. Numai cît îi îndrăzneală...

— S-a dus la pădure; acolo are cuib! urma eu.

— Asta numaidecît! aprobă moșneagul.

Eu cugetam: Vra să zică nu-i tocmai mare dihania!

(Mihail Sadoveanu — *Hulțanul*)

3. Spuneți care sînt semnele de punctuație și de ortografie folosite în textul
de la exercițiul 2 și explicați de ce s-a întrebuintat fiecare dintre ele.

4. Spuneți ce părți de vorbire sînt *hai, mă, uuuu* și *brrr* din textul de la
exercițiul 1.

5. Arătați care dintre cuvintele: *a luat-o, s-o ridice, să n-o ridice, dacă-i,*
nu-i așa, s-a dus, din textul de la exercițiul 2, s-ar putea scrie și fără liniuță de
unire.

6. Transcrieți în întregime următoarele denumiri (nume proprii) prescurate
cu inițialele: R.S.R.; U.R.S.S.; S.U.A.; R.D.G.; M.E.I.; M.A.N.

7. Scrieți, în propoziții, numele a șase popoare din Europa.

II

1. Alcătuiți o compunere de o pagină cu titlul „O excursie“, în care să folosiți și:

- a) numele a patru colegi;
- b) numele a șase orașe din țara noastră (trei simple și trei compuse);
- c) numele a trei riuri;
- d) numele a trei masive din Carpați.

2. Spuneți cum se scrie corect: *lacul Roșu* sau *Lacul Roșu*; *valea Prahovei* sau *Valea Prahovei*; *munții Carpați* sau *Munții Carpați*; *munții Apuseni* sau *Munții Apuseni*; *muntele Găina* sau *Muntele Găina*; *valea Oltului* sau *Valea Oltului*; *valea Jijiei* sau *Valea Jijiei*; *muntele Roșu* sau *Muntele Roșu*; *muntele Ceahlău* sau *Muntele Ceahlău*?

3. Scrieți cu litere:
- a) anul, luna și ziua când v-ați născut;
 - b) anul, luna și ziua când ați mers prima dată la școală;
 - c) numele punctelor cardinale;
 - d) numele a trei mari sărbători naționale.

4. Notați cu P predicatele și cu S subiectele din fragmentul următor:

Căldura scăzuse. Ne alăcurasem cu barca de un țărm umbrat de sălcii bătrâne, pletoase, în singurătățile unui braț vechi al Dunării.

Tăceam și eu și tovarășul meu; ascultam o înfiorare abia simțită în frunzișul cenușiu de deasupra noastră. Pe luciul apei, pe care pluteau gize felurite, săgetau din când în când rîndurile, brăzdînd un val fin, abia o părere. Cei doi pescari care ne aduseseră acolo cu luntrea încremeniseră la locurile lor, cu fața spre noi, ca niște stane.

(Mihail Sadoveanu — *Taine*)

5. Despărțiți în propoziții frazele din textul de la exercițiul 4 și notați cu Pr propozițiile principale și cu Sb pe cele secundare (subordonate).

6. Spuneți care dintre propozițiile din textul de la exercițiul 4 au subiectul neexprimat și care au subiect multiplu.

7. Analizați, din același text, atributele și complementele studiate în clasele a V-a și a VI-a și arătați prin ce părți de vorbire sint exprimate acestea.

Noțiuni de vocabular

I

Pentru a comunica între ei, oamenii se folosesc de cuvinte.

Cuvintele sînt îmbinări de mai multe sunete care au un înțeles. Acestea au o formă, adică un *înveliș sonor*, și un *conținut* (un *înțeles*, un *sens*). Sensul cuvintelor nu depinde de forma lor.

În timpul comunicării (vorbirii), cuvintele iau diferite forme gramaticale (*merg, mergeai, mergînd* etc.). Acestea sînt forme ale aceluiași cuvînt, nu cuvinte diferite.

Unele cuvinte au: o *rădăcină*, o *temă* și o *terminație*. Astfel, cuvîntul *meșteșugăresc* are rădăcina *meșteșug-*, tema *meșteșugar-* și terminația *-esc*.

Nu toate cuvintele au o temă diferită de rădăcină: *bun, mare, frumos* etc.

Totalitatea cuvintelor dintr-o limbă formează vocabularul ei.

Vocabularul limbii române cuprinde peste o sută douăzeci de mii de cuvinte, putînd să exprime orice idei, oricît de dificile ar fi acestea.

Antonimele sînt cuvinte cu forme diferite și cu sens opus unul altuia.

Sinonimele sînt cuvinte cu forme diferite, dar cu aproximativ același înțeles.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Grupați pe familii cuvintele următoare:

cuvînt, vorbă, conștiință, vorbăreț, vocală, bun, conștient, cuvîntare, vorbitor, cuvînta, vorbuliță, albastru, cuvîntător, vorbi, conștiincios, cuvîntel, vorbire, vocaliza, conștiinciozitate, vocalic, vorbărie, bunătate, vorbușoară, vocalizare, bunicel, albăstreală, albăstrui, albăstrea, albăstri, albăstrire.

2. Scoateți separat rădăcinile sau temele și terminațiile cuvintelor de la exercițiul 1, după modelul următor: *cuvînt* = rădăcină; *-a* (*cuvînta*), *-are* (*cuvîntare*), *-(ă)tor* (*cuvîntător*), *-el* (*cuvîntel*) = terminații.

3. Formați familiile de cuvinte de la: *număr, vesel, trist, pămînt, floare, lumină, a scrie, coleg, frunză, pădure, toamnă, bătrîn, tînăr.*

4. Grupați pe serii sinonimice cuvintele următoare, după acest model: *a transpira — a asuda — a năduși; a drege, curaj, a permite, putere, a părăsi, a îngădui, armată, îndrăzneală, energie, a abandona, a goni, a corecta, forță, a îndrepta, a alunga, a repara, a tolera, a îndepărta, oaste, oștire.*

5. Grupați câte două antonimele date aici fără o anumită ordine:
plin, repede, blind, scump, a păstra, totdeauna, rar, a vinde, drept, încet, ieftin,
a înălța, a cumpăra, flămînd, curat, aspru, strîmb, a coborî, a pierde, niciodată,
des, gol, murdar, sătul.

6. Găsiți sinonimele cuvintelor: asfințit, a învinge, hrană, a săvîrși, a micșora, podoabă, necesitate, soție, speranță, nevoie, noroc, a dispărea, durere, destin, apogeu, a dobîndi, certitudine, bătaie, a aduna, încîntător.

7. Găsiți antonimele cuvintelor: a ieși, zgomot, nădejde, apariție, prietenie, putere, dezbinare, certitudine, a iubi, a împrăști, repede, tulbure.

8. Explicați de ce nu este recomandabil să spunem: *repetă din nou, mai revine, coboară jos*.

Omonimele

I

Exercițiu: Înlocuiți punctele cu cuvintele scrise în stînga paginii:

mare În vacanța ... am făcut o excursie la ...
port În ... la Constanța, am văzut mulți oameni în ... național.
Și eu ... uneori un frumos costum din județul Argeș.
poartă Sora mea ... cu plăcere o ie primită de la bunica.
În Maramureș am văzut o ... foarte frumoasă.

Întrebări: 1. Prin ce se aseamănă cele două cuvinte *mare* din prima propoziție; (prin formă sau prin înțelesul lor)?

2. Dar cuvintele *port* și *poartă* din restul textului de mai sus?

3. Prin ce se deosebesc aceleași cuvinte: *mare — mare; port — port — port; poartă — poartă*?

Explicații: În textul de mai sus, substantivul *mare* este identic ca formă cu adjectivul *mare*, deși fiecare are înțelesul său, cu totul diferit unul de altul.

De asemenea, cele trei cuvinte: *port* (substantiv), care denumește locul unde pot ancora în siguranță vapoarele, *port* (substantiv), care este sinonim cu substantivul costum, și *port* (verb) sau cuvintele: *poartă* (verb) și *poartă* (substantiv), deși identice ca formă, avînd aceleași sunete, așezate în aceeași ordine, diferă unul de altul ca înțeles.

Asemenea cuvinte, identice ca formă, dar total diferite ca înțeles, se numesc omonime.

Omonime sînt și *poartă*, *poartă* din exemplele următoare:

Munții noștri *poartă* (verb) multe bogății.

Lîngă *poartă* (substantiv) se află nukul sădit de tata.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați omonimele din propozițiile și frazele următoare:

Am cules din grădină o roșie. Ileana are o basma roșie.

Ea aduce o găleată de apă plină ochi și nu o scapă deloc din ochi, ca să n-o verse. Noi o admirăm ce lin poartă găleata. Astăzi mama ne servește la masă mîncăruri noi: ochiuri, vinete, crap și lin. Linul este peșteul meu preferat. Eu mai cer puțină sare. Sora mea sare repede de la masă și-mi aduce solnița. Afară e un cer senin. În bătaia lunii casele par vinete. Mătușa Anica țese pînză la război. Ea este văduvă de război. Cînd mașina vecinului a rămas în pană, tata a luat un ciocan și o pană, ca să-l ajute s-o repare.

2. Formați scurte propoziții în care să folosiți omonimele cuvintelor: *toc, ceară, dar, car, lună, lac, vie, vin, gol, mai, mei, nouă* (după modelul celor de la exercițiul 1).

3. Înlocuiți punctele printr-unul din cuvintele omonime scrise în stînga paginii:

car — car Doi boi trag un ... de fin. Eu ... în spate un rucsac mic.
care — care Pe drum trec două ... goale, pe ... le trag cîte doi cai.
casă — casă Plătesc la ... cumpărăturile făcute.
Noi avem o ... nouă.
masă — masă Se adunase acolo o ... de oameni. La ora 12, noi stăm la ...
capră — capră Bunicul are o ... și doi iezi. El taie lemne, folosind o ... și un ferăstrău.
gol — gol Terenul de sport era aproape ... Echipa noastră de fotbal a cîștigat meciul cu un singur ...

4. Explicați care este sensul cuvintelor scrise cursiv în textul următor: Cooperatorii *seamănă* grîu și porumb pe ogoarele cooperativei agricole de producție. Dan *seamănă* cu fratele său. Ei *seamănă* a fi moldoveni. Grîul *adunat* cu combinele *este transportat* la magaziiile cooperativei. Grîul *este strîns* de pe cîmp cu mare grijă. Cooperatorii *își împodobesc* frumos casele. Ei le *ornează* cu flori și covoare.

5. Cuvintele *mare, păr, ochi, lin, pană, război, cap* au, ca omonime, diferite sensuri. Formați cu fiecare dintre ele cîte o propoziție din care să se vadă sensurile lor.

De exemplu: Eu sînt băiat *mare*.
În iulie am fost cu părinții mei la *mare*.

Cuvintele polisemantice

I

Exercițiu: Explicați care sînt sensurile cuvintelor scrise cursiv în textul următor:

În fiecare dimineață, Andrei face gimnastică o jumătate de oră, după aceea intră în *baie* și face un duș cald.

După ce vine de la antrenament, de pe terenul de sport, face o *baie* serioasă. Uneori stă mai mult în *baie*, ca să se dilate bine porii pielii.

Vara, copiii se duc la *baie* la rîu.

Bunicii mei merg deseori la *băi* la Eforie sau la Techirghiol.

Întrebări: 1. Prin ce cuvinte sau grupuri de cuvinte s-ar putea înlocui cuvîntul *baie* din textul de mai înainte?

2. Ce v-a ajutat ca să puteți face aceste înlocuiri?

3. Ce rezultă din faptul că acest cuvînt poate fi înlocuit prin altele?

Explicație: În textul de mai înainte, cuvîntul *baie* poate avea diferite sensuri: *încăperea cu destinație specială pentru spălat sau îmbăiat* (intră în *baie*) sau chiar *o clădire specială cu această destinație* (*baie* comunală), *îmbăiere* sau *spălare* (face *baie*), *vasul sau cada în care se spală* sau *apa de îmbăiat* (stă mai mult în *baie*), *scăldare, scăldat* (se duc la *baie*, la rîu), *stațiune balneară* (merg la *băi*), de data aceasta folosit numai la plural.

Asemenea cuvinte cu două sau mai multe sensuri se numesc cuvinte polisemantice.

Sensul lor nu poate fi stabilit, de multe ori, decît într-un context, adică atunci cînd se găsesc în relații cu alte cuvinte, formînd propoziții, fraze sau chiar un text ceva mai mare, alcătuit din mai multe propoziții și fraze.

Cuvintele *polisemantice* se pot confunda uneori cu *omonimele*. Astfel, cuvîntul *baie* mai poate însemna și *mină*, adică loc din care se extrag mineralele. Cum acesta nu are nici unul dintre sensurile amintite mai înainte, înseamnă că este un cuvînt aparte, omonim cu primul. De altfel, astfel de cuvinte sînt înregistrate separat chiar în dicționare.

O situație asemănătoare au și *casă* cu sensul de *locuință* și *casă* cu înțelesul de *loc unde se face plata*, *masă* cu sensul de *mobilă* și *masă* cu sensul de *mulțime de oameni*, care sînt omonime, deși *masă* cu sensul de *mobilă* este, la rîndul său, polisemantic: *masă* = mobilă, *masă* = mîncare, *masă* = prînz (cină) etc.

Cuvîntul *cap*, de asemenea, poate fi și polisemantic, atunci cînd înseamnă *o anumită parte a corpului omenesc sau al animalelor*, *căpetenie*, *mințe*, *gîndire* (cite *capete*, atîtea *părerii*), *extremitatea unui obiect* (*cap* de ață, *capul* satului, *capul* mesei), *capăt* etc., dar nu și atunci cînd înseamnă *promontoriu* (fișie de uscat înaltă și stîncosă, care înaintează în mare).

Polisemantice sînt și cuvintele: *limbă*, *vatră*, *carte*, *pod*, *sare*, *a face*, *a fi*, *a lua*, *a veni*, *crud* și multe altele.

Numărul cuvintelor polisemantice în limba română, ca și al sinonimelor și al omonimelor, este foarte mare.

În general, sensurile unui cuvînt polisemantic, oricît de numeroase ar fi, sînt totdeauna înrudite sau apropiate între ele, adică au unele elemente comune.

Delimitarea lor se poate face numai cu ajutorul contextului și al dicționarului.

Exerciții de efectuat în clasă

1. Înlocuiți verbul *a veni* din propozițiile sau frazele următoare printr-unul dintre cuvintele scrise în stînga paginii, ținînd seama de sensul sau de ideile exprimate în textul dat:

<i>merge</i>	Trenul <i>vine</i> în gară la ora două.
<i>intră</i>	De la gară, tata <i>vine</i> direct acasă.
<i>curge</i>	Cînd sună de intrare, profesorul <i>vine</i> îndată în clasă.
<i>sosește</i>	Oltul <i>vine</i> la vale, străbătînd ținuturile muntoase și deluroase cu mare iuteală.
<i>crește</i>	Uneori, el <i>vine</i> mare și inundă Lunca Dunării. Zgomotul
<i>ajunge</i>	<i>vine</i> pînă departe, tulburînd liniștea ținutului.
<i>se trag (descind)</i>	Strămoșii mei <i>vin</i> din plăieșii lui Ștefan cel Mare.
<i>ajungea</i>	Apa în care înota îi <i>venea</i> pînă la umeri.

2. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar de la sfîrșitul manualului, arătați care sînt sensurile cuvintelor scrise cursiv în textul următor:

Opera poetică a lui George Coșbuc cuprinde multe poezii. *Opera* lui Brîncuși este admirată nu numai în țară, ci și peste hotare. Tata merge des la *operă*. Lui îi plac mai ales *operele* lui George Enescu, Richard Wagner și Johann Strauss. Printre *operele* lui Brîncuși este și *Poarta sărutului*, de la Tîngu-Jiu. Și noi avem o *poartă* frumoasă. Sora mea *poartă* o haină nouă. Ion *se poartă* frumos cu colegii săi. Mama ne invită la *masă*. În piață s-a strîns o *masă* uriașă de oameni. Forța *maselor* este nebănuită. Bunica are două *mese* de stejar. După-*masă*, Andrei *vine* la mine. În jurul *mesei* sînt patru scaune. Ștefan cel Mare a deținut 47 de ani

scaunul Moldovei. Cuvîntul *scaun* are aici alt *sens*. Orice cuvînt are un *sens*, adică un *înțeles* al său. Eu *înțeleg* bine ce spui. Petre zice că el este un om *neînțeles*. Noi mergem în *sensul* indicat. Unii oameni vorbesc fără nici un *sens*. Nu circulați în *sens* interzis! Pe această stradă este *sens* unic.

Emil *înțelege* bine cînd cineva vorbește franțuzește. Cînd *am înțeles* acest lucru, l-am felicitat.

Oamenii pașnici *se înțeleg* ușor între ei.

3. Arătați care dintre cuvintele scrise cursiv în textul de la exercițiul 2 sînt omonime și care sînt polisemantice.

4. Alcătuiți cîte o propoziție pentru fiecare sens al cuvintelor: *față*, *vatră*, *frumos*, *a dori*, luînd ca model textul de la exercițiul 2.

III

Exerciții facultative

1. Înlocuiți verbele scrise cursiv în textul următor printr-unul dintre corespundentele lor scrise în stînga paginii, ținînd seama de sensul textului (de ideile exprimate), de modul, timpul, numărul și persoana cerute de acordul gramatical:

<i>a totaliza</i>	S-a spart o sticlă. Mama <i>adună</i> cu grijă cioburile. Combinele
<i>a strînge</i>	<i>adună</i> de pe cîmp grîul copt. Prietenii mei <i>adună</i> zmeură din
<i>a culege</i>	pădure.
<i>a se grupa</i>	Dana <i>ține</i> socoteala casei. Ea <i>adună</i> cu atenție sumele scrise
<i>a dezbate</i>	într-un carnetel. În recreație, colegii mei <i>se adună</i> în curtea
<i>a păstra</i>	școlii, unde <i>discută</i> diverse subiecte care îi interesează. Dumi-
<i>a preocupa</i>	nica <i>ne adunăm</i> pe terenul de sport. Ana învață limba engleză.
<i>a se întîlni</i>	Ea <i>discută</i> în această limbă.
<i>a conversa</i>	Noi <i>discutăm</i> poezia „O rămîi” de Mihai Eminescu. Ei <i>discută</i>
<i>a analiza</i>	planul de muncă al detașamentului de pionieri. Aurel <i>discută</i>
<i>a vorbi</i>	cu aprindere despre îndatoririle pionierilor. El <i>ține</i> neapărat să
<i>a studia</i>	cunoască fiecare pionier acest plan de muncă.
<i>a dori</i>	Mihai <i>ține</i> ghiozdanul în mîna stîngă. Cu dreapta îl <i>ține</i> pe
<i>a purta</i>	fratele său mai mic, ca să nu se depărteze prea mult de noi.
<i>a lua</i>	<i>Ține</i> , te rog, puțin ghiozdanul acesta, zice el. Acum îl <i>ține</i> cu
<i>a susține</i>	amîndouă mîinile pe fratele său să nu cadă, apoi îl ia în brațe.
<i>a apuca</i>	Acesta <i>se ține</i> cu amîndouă mîinile de gîtul său. El <i>s-a învățat</i>
<i>a se prinde</i>	să fie ținut în brațe.
<i>a obișnui</i>	

2. Grupați, după sensurile lor, verbele *a aduna*, *a discuta*, *a ține*, din textul de la exercițiul 1, apoi căutați să aflați și alte sensuri ale acestor verbe și verificați-le în cîte o propoziție.

3. Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți diferite sensuri ale verbelor: *a lua*, *a fugi*, *a merge*, *a pleca*.

Paronimele

I

Exercițiu: Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar de la sfîrșitul manualului, precizați sensurile cuvintelor: *eminent* și *iminent* din propozițiile următoare:

Tatăl colegului meu de bancă este un bărbat *eminent*.

Inundația era un pericol *iminent* pentru cei de pe malul apei.

Întrebări: 1. Prin ce se mai deosebesc cuvintele *eminent* și *iminent*, din textul de mai sus, afară de sensul lor diferit?

2. De ce se pot confunda uneori aceste cuvinte?

Explicație: Cuvântul *eminent* se deosebește de cuvântul *iminent* nu numai prin sensul lui diferit, ci și prin câte un sunet — vocalele *e* și *i* —, toate celelalte sunete fiind la fel.

Asemenea cuvinte aproape identice ca formă, însă deosebite între ele în ceea ce privește înțelesul (*sensul*) se numesc **paronime**.

Paronime sînt și cuvintele: *stringent* și *astrigent*, *albastru* și *alabastru*, *erupe* și *irupe*, *prenume* și *pronume*, *prepoziție* și *propoziție* etc.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului, stabiliți sensurile cuvintelor scrise cursiv în propozițiile sau în frazele următoare și grupați câte două paronimele:

Dan scufundă un balon într-un vas cu apă. *Imersiunea* nu-i reușește. Dan este un elev *eminent*. El observă că *imersiunea* și *emersiunea* sînt două procese fizice interesante. Nu i-a fost ușor să *releve* ce este caracteristic acestora. Despre acestea a făcut o *comunicare* în cercul de fizică. Totodată a *inserat* un articol în revista școlii.

Cînd m-am întors acasă se *inserase* bine. *Comunicația* era oprită. Dar era multumit că a *revelat* unele din constatările sale și celorlalți colegi.

Între el și membrii cercului avusese loc mai înainte o *consultare* pe tema aceasta.

Elena este puțin răcită. Ea s-a dus la cabinetul medical pentru o *consultație*. Medicul i-a spus că nu există nici un pericol *iminent*.

2. Găsiți sinonimele cuvintelor *a scufunda*, *eminent*, *imersiune*, *emersiune*, *a releva*, *a insera*, *a revela*, folosite în textul de la exercițiul 1, și încercați să le înlocuiți unele prin altele. (Consultați „Dicționarul de sinonime”, un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului.)

III

Exerciții facultative

1. Alcătuiți câte o propoziție sau câte o frază cu fiecare dintre cuvintele: *ordinal*, *familiar*, *solitar*, *corectare*, *complement*, *arbitral*, *ordinar*, *familial*, *solidar*, *literar*, *original*, *temporar*, *literal*, *originar*, *temporal*, *colectare*, *compliment*, *arbitrar*, după ce mai întîi ați stabilit sensurile acestora.

2. Grupați câte două paronimele de la exercițiul 1.

3. Găsiți sinonimele cuvintelor: *solitar*, *arbitrar*, *corectare*, *temporar*, apoi încercați să le înlocuiți unele prin altele în propozițiile sau frazele pe care le-ați alcătuit la exercițiul 1.

4. Găsiți antonimele cuvintelor: *familiar*, *arbitrar*, *ordinar*, *solidar*, *temporar* și alcătuiți cu fiecare dintre ele câte o propoziție.

Îmbogățirea vocabularului

I

Deși vocabularul limbii române este destul de bogat, progresele înregistrate de cultură, știință și tehnică fac necesară introducerea multor cuvinte noi și crearea altora din cele existente în limba noastră (în vorbire, în operele literare sau în cele științifice și tehnice).

Procesul de îmbogățire a vocabularului fiind mult mai complex, ne vom limita la o sistematizare a mijloacelor celor mai folosite. Acestea se pot grupa în două mari categorii: *mijloace interne* și *mijloace externe*.

Mijloace interne

Mijloacele interne sînt: *derivarea*, *compunerea* și *schimbarea valorii gramaticale*.

Derivarea, la rîndul ei, se poate realiza prin *sufixe* și prin *prefixe*.

Derivarea cu sufixe

Text: Mircea este un *copil* bine crescut. Deși are 13 ani, este foarte *copilăros*. El are o *copilărie* frumoasă.

Dana este o *copilă* zglobie. Ea se poartă uneori ca o *copiliță* mofturoasă. Cînd vede însă vreun *copilaș*, îl alintă cu vorbe alese.

Sandu, fratele ei, este un *copilandru*.

Întrebări: 1. Care este cuvîntul de bază din care s-au format substantivele: *copilaș*, *copilandru*, *copilă*, *copiliță*, *copilărie* și adjectivul *copilăros*?

2. Ce formează împreună toate cuvintele acestea?

3. Cum se numesc cuvintele dintr-o familie de cuvinte formate de la un cuvînt de bază?

4. Care sînt sunetele sau grupurile de sunete adăugate la cuvîntul de bază pentru a forma cuvintele derivate: *copilaș*, *copilandru*, *copilă*, *copiliță*, *copilărie*, *copilăros*?

Explicații: Cuvintele *copilaș*, *copilandru*, *copilă*, *copiliță*, *copilărie*, *copilăros*, care, împreună cu substantivul *copil*, alcătuiesc o familie de cuvinte, s-au format de la acesta din urmă prin atașarea la sfîrșitul lui a sunetelor sau a îmbinărilor de sunete: *-aș*, *-andru*, *-ă*, *-iță*, *-(ăr)ie*, *-(ăr)os* (*copil* + *aș*, *copil* + *andru*, *copil* + *ă*, *copil* + *iță*, *copil* + *(ăr)ie*, *copil* + *(ăr)os*).

Aceste *îmbinări de sunete* (chiar un singur sunet), care se atașează la sfîrșitul unui cuvînt de bază pentru a forma cuvinte noi, se numesc **sufixe lexicale**, iar formarea de cuvinte noi cu ajutorul sufixelor se numește **derivare**.

Sufixe, cu ajutorul cărora se formează, prin derivare, cuvinte noi, sînt destul de numeroase în limba română.

Unele dintre ele servesc pentru a forma *diminutive* (substantive care denumesc obiecte mai mici decât cele denumite de cuvîntul de bază). Acestea se numesc *sufixe diminutive*:

- aş (copilaş, băieaş, iepuraş, fluturaş),
- el (băieţel, carneţel, scăunel),
- iţă (copiliţă, fetiţă, peniţă, scăriţă),
- ică (vîlcică, măturică, putinică) etc.

Numărul sufixelor în limba română este foarte mare; amintim cîteva:
 -ar (strungar), -er (tapiţer), -ist (tractorist), -inţă (cunoştinţă), -(ă)mînt (învăţămint), -ime (muncitorime), -iş (frunziş), -et (tineret), -(i)tor (muncitor), -os (osos), -al (săptămînal), -iu (auriu), -ui (a dăru), -iza (portretiza) etc.

II

Exerciţii de efectuat în clasă

1. Subliniaţi cu două linii sufixele care servesc la formarea cuvintelor următoare:

adeverinţă, adormitor, aducător, aeriseală, afişier, auriu, albăstriu, albăstreală, albeaţă, alburie, albinărit, albişoară, albişor, alergător, alergătură, acoperiş, aluniş, alunecuş, alunecos, amarnic, amăgeală, amăgitor, amărăciune, amăreală, amărui, ameninţător, amorteală, apărător, apărătoare, apăsător, apucătură, apusean, arcaş, arcuş, argintar, argintărie, argintiu, aruncătură, ascultător, ascunziş, ascunzătoare, ascuţime, ascuţiş, subţirel, frumuşel, bunicel, asprime, aşezămint, ataşabil, atrăgător, aţipeală, aţos, aurărie, azvîrlitură.

2. Consultînd, pentru cuvintele mai puţin cunoscute, un dicţionar al limbii române sau micul dicţionar de la sfîrşitul manualului, încadraţi într-un dreptunghi cuvintele derivate cu sufixe: bagateliza, balonas, bastonas, băbesc, băcănie, bădiţă, bădişor, băieţoi, amabilitate, prietenie, sinceritate, războinic, necesar, solubil, blănar, blănărie, patriot, patriotism, licean, bolnăvicios, nisipos, acceleraţie, acordeonist, ghinionist, trîmbiţaş, pepenaş, dovlecel, bombardament, brumăreşu, carbonifer.

3. Stabiliţi rădăcinile din care s-au format cuvintele derivate date la exerciţiile 1 şi 2.

III

Exerciţii facultative

1. Cuvintele scrise cursiv în textul următor sînt derivate. Subliniaţi cu cîte o linie cuvintele de bază şi cu cîte două linii sufixele:

Pe străduţa noastră este o căscioară nouă cu acoperiş de ţiglă de culoare roscată. În grădiniţa acestei căsuţe cresc floricele de toate culorile, de la nuanţele albăstrii la violetul-aprins, de la alb-gălbui la mov-închis. Printre straturile de flori sînt alei cu pietriş mărunţ. De-a lungul gărdului de sîrmă vezi cîte un tufiş cu frunziş des. Ici-colo, cîte un pomişor cu rămurele frumoase rotunjite. La poartă veghează un căţel cu nişte ochişori vioi, care are o codiţă ca un fuioraş de in.

Alături este o curticică în care cresc laolaltă găinuşe, cocoşei, răuşte şi bobocei de gîscă. Un curcănaş îşi înfoaie mîndru coada deasă. Aici, din cauza pămîntului argilos nu cresc decît firicele firave de iarbă de un verde-gălbui neobişnuit. Un bătrînel şi o bătrînică îngrijesc fiecare colţişor cu simţămîntul că, fără ei, nimic nu s-ar face în acest locşor odihnitor, pe care îl invidiază toţi locuitorii din cartierul acela.

2. Folosind, la alegere, sufixele: -şor, -leţ, -el, -ie, -ice, -eţ, -os, -ică, -şoară, -ioară, -rie şi cuvintele de bază: pădure, mlaştină, nor, ploaie, apă, vînt, tînăr, vesel, formaţi toate derivatele posibile.

3. Alcătuiţi, după modelul de la exerciţiul 1, o scurtă compunere în care să fie folosite şi cuvintele derivate de voi la exerciţiul 2, ţinînd seama de faptul că abundenţa de diminutive, ca în textul de la exerciţiul 1, nu este recomandabilă.

4. Scrieţi familiile de cuvinte de la: carte, grădină, ţară, oraş, sat, uşor, alb, a citi, a gîndi.

5. Separaţi cuvintele de bază din familiile de cuvinte de la exerciţiul 4 şi subliniaţi cu două linii sufixele cu ajutorul cărora s-au format acestea.

6. Înlocuiţi formele verbului a lega din propoziţiile şi frazele următoare cu unul din verbele: a aduna, a strînge, a înlănţui, a înoda, a fixa, a imobiliza, a bandaja, a priponi, a pansa, a rodi, a se înfiripa, a uni, ţinînd seama de ideile exprimate şi de sensurile lui:

Combinele seceră griul, îl treieră şi leagă paie în baloturi. Ana îşi leagă părul cu o panglică albă. În clasele mici, elevii îşi leagă ghiozdanele de spate cu două cureluse.

Mihai leagă ciinele cu un lanţ. Vecinul nostru are un cal nărvaş. Cînd îl potcoveşte, el îi leagă piciorul cu un ştreang.

Pe izlaz sînt legaţi doi cai tineri.

Fratele Irinei şi-a fracturat o mîină. Medicul i-a legat-o cu o faşă. Cînd ne tăiem cu ceva, este bine să dezinfecţăm locul şi să ne legăm imediat, ca să nu ne infectăm.

Nu toate florile leagă după ce s-au scuturat.

Braşovul este legat de Bucureşti printr-o cale ferată electrificată.

Între colegi se leagă uşor prietenii.

Derivarea cu prefixe

I

Exerciţii: 1. Ataşaţi la verbele: dobîndi, lua, înnoi, aduce, aprinde, califica, căpăta, căsători îmbinarea de sunete re- (de exemplu: redobîndi), formînd cu ele cuvinte noi, şi alcătuiţi cu fiecare dintre acestea cîte o propoziţie sau cîte o frază.

2. Ataşînd la cuvintele tăia, ţine, vedea, deschide, pătrundere, rupe, ţese îmbinarea de sunete între-, formaţi, cu ajutorul acestora, cuvinte noi (de exemplu, întretăia) şi alcătuiţi cu fiecare dintre ele cîte o propoziţie.

3. Procedaţi ca la exerciţiile 1 şi 2 cu îmbinarea de sunete des- şi cuvintele: coase, completa, compune, considera, creşte, păgubi, tăinui, zăvori.

4. Procedaţi la fel cu îmbinarea de sunete ne- şi cuvintele: auzit, auzind, văzut, văzînd, drept, chibzuinţă, copt, cugetat, despărţit, dreptate, socotinţă.

Întrebări: 1. Ce s-a întîmplat cu cuvintele scrise cursiv în formularea exerciţiilor de mai sus după ataşarea lor la îmbinările de sunete re-, între-, des- şi ne- (şi-au păstrat sensul sau şi l-au schimbat)?

2. Aceste îmbinări de sunete luate singure au un sens? Dar împreună cu alte cuvinte?

3. De ce aceste îmbinări se scriu într-un singur cuvînt cu cuvintele înaintea cărora se ataşează?

4. Mai cunoaşteţi şi alte îmbinări de sunete care se pot ataşa înaintea altor cuvinte, schimbîndu-le sensul? Care? (Daţi exemple în propoziţii sau fraze.)

Explicații: Atașind înaintea cuvintelor: *dobîndi, lua, înnoi, tăia, ține, vedea, coase, completa, compune, auzit, auzind, văzut, văzind* etc. îmbinările de sunete *re-, între-, des-, ne-*, cu care se scriu într-un singur cuvînt, s-au obținut cuvintele noi, cu sensuri deosebite de ale acestora: *redobîndi, relua, reinnoi, întretăia, întreține, întrevede, descoase, descompleta, descompune, neauzit, neauzind, nevăzut, nevăzind* etc.

Aceste îmbinări de sunete se aseamănă cu sufixele, deoarece cu ajutorul lor se pot crea cuvinte noi, dar se deosebesc de ele, pentru că se atașează înaintea cuvîntului.

Asemenea îmbinări de sunete atașate la începutul unor cuvinte pentru a crea altele noi, cu sensuri diferite de primele, se numesc **prefixe**.

Chiar dacă unele îmbinări de sunete cu care creăm cuvinte noi, prin derivare din altele, nu au sensuate singure, ele au totuși un anumit sens pe care îl imprimă cuvintelor create cu ajutorul lor.

Dăm aici, pentru orientare, și alte prefixe:

con- (*concețățean, conlocuitor, consătean*);
în-(îm-) (*îndepărta, îndeplini, îndoi, îmbolnăvi*);
post- (*postliceal, postbelic*);
pre- (*prevesti, preșcolar, pregăti*);
ante- (*antebraț, antemăsurătoare, antevorbitor*);
anti- (*antifascist, antiepidemic, antiimperialist*);
extra- (*extrafin, extrascolar, extrabugetar*);
inter- (*interspațial, interstatal, interministerial*);
răs- (*răscroi, răstălmăci, răsuflă < răs + suflă*);
sub- (*subaprecia, subcarpatic, subînțelege*);
supra- (*suprapune, suprasensibil*);
ultra- (*ultrasunet, ultraviolet, ultramodern*).

Observații: 1. Prefixul *des-* devine *dez-* înaintea unei vocale (*dezinteresă, dezarticula*) sau a consoanelor *b, d, g, v, m, n, l, r* (*dezbină, dezdoi, dezgropa, dezvinovăți, dezmembra, deznădăjdui, dezlega, dezrobi*).

2. Ca și *des-*, *răs-* devine *răz-* înaintea vocalelor și a consoanelor *b, d, g, l, m, n, v* (*răzbate, răzgîndi, răznepot*).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Deoarece nu toate cuvintele care încep cu aceleași sunete ca prefixele sînt derivate în limba română, subliniați cu o linie cuvintele derivate:

pretenție, predispoziție, prefix, îndatorire, înghesuială, conlucrare, concediu, condiție, cooperare, consiliu, conviețuire, învăța, învălui, întrevede, interplanetar, interesant, anterior, antiaerian, preveni, presupune, prejudecată, precădere, precizie, precugeta, pregeta, restabili, restructura, rețea, retrage, reveni, destăinui, dezumflă, desprinde, dezarticula, dezamăgi, dezmoșteni, dezlipi, dezinteresă, dezobșnui, deznoda, despături.

2. Separați prefixele de cuvintele de bază de la care s-au format unele dintre cuvintele de la exercițiul 1.

3. Subliniați cu o linie cuvintele formate prin derivare cu sufixe și cu două pe cele create cu prefixe:

Pe strada noastră este în construcție un bloc, pe care constructorii îl fac din prefabricate. La construirea lui participă zidari, lemnari, fierari, betoniști, zugravi,

excavatoriști, mozaicari, electricieni și tinichigii. Aici vin zilnic multe vehicule, mari și mici, care transportă materialul necesar. Într-o zi s-a oprit în fața blocului un excavator, care împiedica circulația. În momentul acela a venit și un turism din care a coborît un sublocotenent de la miliție. Cu el era și un subaltern al său. Șoferul excavatorului a recunoscut că a greșit, dar lucrătorii de la miliție i-au reamintit obligațiile conducătorilor auto. Se subînțelege că staționarea acestor vehicule a dezorganizat citva timp activitatea șantierului.

III

Exerciții facultative

1. Știind că unele verbe derivate cu prefixul *în-* (*îm-*) provin din acest prefix și un substantiv (de exemplu: *împăduri < în + pădure*), arătați cuvintele de bază de la care s-au format verbele:

îmbăia, îmbogăți, îmboldi, îmbrobodi, împodobi, împietri, împăuna, împintena, împînzi, încetățeni, încondeia, încremeni, încuviința, îngrămădi, înmîna, înmuguri, înjgheba, însămința. (Verificați răspunsurile folosindu-vă de micul dicționar de la sfîrșitul manualului.)

2. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar de la sfîrșitul manualului, arătați care sînt sensurile cuvintelor:

antebelic, antemeridian, postmeridian, anteproiect, antibiotic, anticar, anticameră, antimonarhic, antipatic, antiseptic, concludent, concordanță, concurrent, cînfident, congela, conlucra, consolida, contopi, contravenție.

3. Procedînd ca la exercițiul 2, arătați care sînt sensurile cuvintelor: *deține, aparte, izolat, suplini, dialogurile, insistență, facultativă, enunțurile, retorice, expresivă, căutată*, în textul următor:

Vocativul *deține* un loc aparte printre cazurile gramaticale, pentru că are cele mai slabe legături cu restul frazei. Fiind nu numai izolat, ci și suplini în practică de imperativ și de interjecții, el intră în dialogurile obișnuite ca o insistență facultativă, iar în enunțurile retorice ca o insistență expresivă, căutată.

(I. Coteanu — *Morfologia numelui în protoromână*)

4. Consultînd, la nevoie, un dicționar al limbii române, precizați care sînt diferitele sensuri ale cuvintelor: *a deține, loc, aparte, caz* (cazurile), *slab, legătură, rest, a izola, a suplini, practică, a obișnui, expresiv, a căuta* din textul de la exercițiul 3.

5. Scrieți familiile de cuvinte care se pot forma la fiecare dintre cuvintele scrise cursiv în enunțul exercițiului 4 și arătați care sînt sufixele și prefixele folosite în derivarea acestora.

Compunerea

I

Text: Vecinul nostru, care este un om *cumsecade*, tratează pe toată lumea cu amabilitate și cu *bunăvoință*.

El cultivă, în grădina din jurul casei, flori variate, ca: *ochiul-boului, micsandre, gura-leului, lalele, crini* și altele; de curînd a plantat butași de vie, aduși de la *Valea Călugărească* și de la *Dealul Mare*.

Întrebări: 1. Ce fel de substantive sînt *bunăvoință*, *ochiul-boului*, *gura-leului*: simple sau compuse, comune sau proprii?

2. Dar substantivele *Valea Călugărească* și *Dealul Mare*?

3. Din ce cuvinte este alcătuit substantivul *bunăvoință*?

4. Dar *Valea Călugărească* și *Dealul Mare*?

5. Prin ce se deosebesc substantivele *ochiul-boului* și *gura-leului* de substantivul *bunăvoință*? Numai prin scriere sau și prin elementele din care sînt alcătuite?

6. De ce *bunăvoință* s-a scris într-un cuvînt, iar *ochiul-boului* și *gura-leului* în două cuvinte legate prin liniuță de unire?

7. Ce este ca parte de vorbire *cumsecade*, din ce cuvinte este format și ce părți de vorbire sînt acestea?

Explicații: Substantivul *bunăvoință* a rezultat din contopirea adjectivului *bună* și a substantivului *voință*, care, împreună cu adjectivul, și-a modificat sensul, denumind o anumită stare sufletească.

Din contopirea lor s-a născut un substantiv comun compus.

În mod asemănător, din substantivele comune *valea* și *dealul* la care s-au alăturat adjectivele *călugărească* și *mare* s-au format două substantive proprii compuse: *Valea Călugărească* și *Dealul Mare*, care denumesc două localități viticole.

Substantive comune compuse sînt și *ochiul-boului* și *gura-leului*, ambele formate din cîte un substantiv în cazul nominativ, care se poate declina (*ochiul*, *gura*), și cîte un substantiv în cazul genitiv (*boului*, *leului*), care rămîne neschimbat. Atît substantivele *ochiul* și *gura*, care denumesc organe ale unor viețuitoare, cit și *boului* și *leului*, care denumesc două animale, și-au pierdut sensul lor inițial și, luate împreună, două cîte două, denumesc anumite flori.

Observație: Pentru deosebirea cuvintelor compuse de alte îmbinări de cuvinte este demn de reținut faptul că, prin compunere, cuvintele noi, rezultate în urma acestui procedeu, au sensul lor diferit de al elementelor componente. Astfel, *floare-de-coli* este un substantiv compus, fiindcă ambele substantive (*floare* și *coli*) și-au pierdut sensul lor, denumind împreună o singură floare.

Procedeu acesta de creare a unor cuvinte cu sensuri noi, diferite de cele inițiale, prin contopirea sau alăturarea a două sau mai multe cuvinte (de exemplu: *nu-mă-uita*) se numește **compunere**.

Prin compunere s-a creat și adjectivul *cumsecade* (din *cum* + *se* + *cade*).

Compuse pot fi și unele numerale (*douăzeci*, *treizeci*, din *două* + *zeci*, *trei* + *zeci* etc.), adverbe (*astfel*, *altfel*, din *ast* + *fel*, *alt* + *fel* etc.), prepoziții (*despre*, *dinspre*, din *de* + *spre*, *din* + *spre* etc.) sau conjuncții (*fiindcă*, *deoarece*, din *fiind* + *că*, *de* + *oare* + *ce* etc.).

Ortografie: Cînd elementele (cuvintele) care intră în compunerea unui cuvînt nou, cu un sens diferit de al componentelor sale, sînt strîns sudate între ele, în așa fel încît cuvîntul nou se comportă din punct de vedere gramatical ca un singur cuvînt, se scriu împreună, fără liniuță de unire: *bunăvoință*, *cumsecade*. Cînd termenii substantivelor comune compuse își păstrează o oarecare independență din punct de vedere gramatical, se scriu legați prin liniuță de unire: *ochiul-boului*, *gura-leului*, *floare-de-coli*, *nu-mă-uita*.

Se scriu despărțite (în cuvinte separate) numele proprii de localități, compuse din substantiv însoțit de adjectiv: *Valea Călugărească*, *Dealul Mare*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Explicați ce părți de vorbire sînt, care sînt elementele componente și cum s-au format (prin contopire sau prin alăturare) cuvintele următoare:

binevoi, *maro-inchis*, *zgîrie-brînză*, *broasca-apei*, *creasta-cocoșului*, *condurul-doamnei*, *ochi-de-pisică*, *untdelemn*, *treisprezece*, *miazăzi*, *fărădelege*, *primăvară*, *după-amiază*, *prim-ministru*, *nord-vest*, *altădată*, *deseori*, *laolaltă*, *deodată*, *numai*, *de vreme*, *demult*, *așadar*, *cîine-lup*, *vașon-cisternă*, *cerul-gurii*, *bou-de-baltă*, *mămă-mare*, *proces-verbal*, *dublu-decalitru*, *bună-cuviință*, *bun-simț*, *bun-rămas*, *Făt-Frumos*, *scurt-metraj*, *liber-profesionist*, *prim-plan*, *locotenent-colonel*, *general-maior*.

2. Treceți la plural substantivele care pot avea acest număr, dintre cele de la exercițiul 1.

3. Formați, în scurte propoziții, genitivul singular al substantivelor compuse: *broasca-apei*, *ochiul-boului*, *gura-leului*, *ciuboșica-cucului*, *zi-muncă*, *mașină-unealtă*, *prim-solist*, *cal-putere*, *an-lumină*, *bloc-turn*, *rea-voință*.

4. Suprimați cu o linie orizontală toate îmbinările de cuvinte care nu constituie cuvinte compuse:

sud-vest, *general-colonel*, *inginer-șef*, *lemn-cînesc*, *untdelemn*, *binevoitor*, *punct și virgulă*, *cale ferată*, *gazetă de perete*, *luare-amînte*, *sfeclă roșie*, *casă de cultură*, *după-amiază*, *Ștefan cel Mare*, *Vălenii de Munte*, *Piatra Arsă*, *roșu-deschis*, *cravată de mătase*, *pantof de damă*, *Radu de la Afumați*, *Fierbinții de Jos*, *umbrelă bărbătească*, *pod de lemn*.

III

Exerciții facultative

1. Subliniați cu o linie roșie substantivele derivate cu sufixe, cu albastră pe cele derivate prin prefixe și cu verde pe cele create prin compunere:

a) Sînt gări al căror nume adie familiar, Prisaca Dornei, Valea Putnei, Mestecăniș, Sadova, Molid, Frasin, Păltinoasa, Ilișești, Todirești...

(Geo Bogza — Rarăul)

b) Lexicul oricărei limbi se află într-o continuă prefacere sau evoluție, iar modificările care au loc în cadrul lui sînt, în general, direct ori indirect legate de progresul societății umane, în ansamblu, și, în mod special, de transformările care se petrec în viața materială și spirituală a unei anumite colectivități lingvistice.

(Din vol. *Sinteze de limba română*)

2. Arătați care sînt cuvintele de bază, sufixele și prefixele folosite pentru derivarea cuvintelor pe care le-ați subliniat cu roșu și cu albastru la exercițiul 1.

3. Subliniați, în textul următor, cu o linie cuvintele compuse și cu două linii îmbinările de cuvinte (substantiv + atribut), care pot lăsa impresia că ar fi cuvinte compuse:

Ieri am fost cu mama la băcănie, de unde am cumpărat: două kilograme de zahăr tos, un kilogram de zahăr cubic, unul de orez glasat, sare de lămie, un pachet de boia de ardei, unul de piper negru, două borcane de compot de caise,

un litru de ulei de floarea soarelui, o jumătate de ulei de porumb, două borcane de pastă de castane comestibile, două de ardei umpluți, unul de castraveți murați.

4. Introduceți, în textul de la exercițiul 3, liniuță de unire la cuvintele compuse care se scriu corect cu liniuță de unire.

5. După modelul de la exercițiul 3, alcătuiți o scurtă compunere în care să fie introduse și opt substantive compuse (comune sau proprii), afară de cele date de noi la acest exercițiu.

Schimbarea valorii gramaticale¹

I

Text: *Iarna* a trecut. A sosit *primăvara*. *Primăvara* păsările călătoare vin în țara noastră. *Iarna* ele se duc în țările cu climă caldă.

Un bărbat *bătrîn* privește sosirea cocorilor. *Bătrînul* acela are 85 de ani. El are un cline *rău*, care mușcă *rău* pe oricine intră noaptea în curtea *bătrînului*.

Răul vine adesea pe neașteptate.

Întrebări: 1. Cite propoziții sint în textul de mai sus?

2. Ce funcții sintactice au cuvintele scrise cursiv în textul de mai sus (*iarna*, *primăvara*, *bătrîn*, *bătrînul*, *bătrînului*, *rău*, *răul*)?

3. Prin ce se deosebesc cuvintele *iarna* și *primăvara* din primele patru propoziții (ca formă și ca funcție sintactică)?

4. Prin ce se deosebesc cuvintele *bătrîn*, *bătrînul*, *bătrînului*, *rău*, *răul* (ca formă și funcție sintactică)?

Explicații: În primele două propoziții, cuvintele *iarna* și *primăvara* au funcție de subiecte și sint substantive articulate cu articolul hotărît. În propozițiile următoare, deși cele două cuvinte au forme identice cu cele din primele două propoziții, nu mai sint nici subiecte, nici substantive, ci complemente circumstanțiale de timp exprimate prin adverbe.

Rezultă de aici că, în anumite condiții, unele substantive devin adverbe. În continuarea textului apar adjectivele *bătrîn* și *rău* (bărbat *bătrîn*, cline *rău*) cu funcție de atribut.

Prin articulare, acestea și-au schimbat valoarea gramaticală, devenind substantive: *bătrînul* (subiect), *bătrînului* (atribut), *răul* (subiect).

Adjectivul *rău*, determinînd verbul *mușcă*, și-a schimbat, de asemenea, valoarea gramaticală, devenind adverb.

Și alte părți de vorbire își schimbă valoarea gramaticală:

— pronumele personal de persoanele I și a II-a, la formele neaccentuate de dativ și acuzativ, au adesea valoare de pronume reflexive:

Profesorii mei *îmi* dau note mari cînd mă pregătesc bine (*îmi* — pronume personal);

Îmi amintesc cu plăcere de orele de istorie (*îmi* — pronume reflexiv);

— pronumele posesive și demonstrative devin adjective posesive și

demonstrative:

Ai mei merg astăzi la recoltatul porumbului (*ai mei* — pronume posesiv);

Părinții mei vin de la gară (*mei* — adjectiv posesiv);

Acestea sint cărțile mele (*acestea* — pronume demonstrativ);

Aceste cărți sint ale mele (*aceste* — adjectiv demonstrativ);

¹ Procedul a mai fost numit și schimbarea categoriei gramaticale.

— infinitivul lung și supinul devin substantive:

Intrarea la spectacol la ora 19 (*intrarea* — infinitiv lung articulat, devenit substantiv);

Recoltatul porumbului se face toamna (*recoltatul* — supin articulat, devenit substantiv);

— adverbe devenite prepoziții:

Obiectele ușoare plutesc *deasupra* (*deasupra* — adverb).

Obiectele ușoare plutesc *deasupra* apei (*deasupra* — prepoziție).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Treceți în rubrica potrivită a schemei următoare cuvintele scrise cursiv din textul dat:

Substantive	Adjective		Pronume		Adverbe	Prepoziții	Verbe
	propriuzise	pronomi-nale	personal	demonstrativ			

Azi timpul este *frumos*. În luncă privighetorile cîntă *frumos*. *Frumosul* din natură este de neuitat.

Elevii *ies* de la școală. După *ieșirea* acestora, în școală domnește liniștea. Numai un elev *liniștit* stă *liniștit* într-o bancă.

Acesta este colegul meu Ionescu. El privește tot *înainte*. *Înainte* lui, prin fereastra deschisă, se întinde un teren *deschis*. Ionescu spune totdeauna *deschis* ce are de spus.

Lîngă fereastră sint doi tei *tineri*, pe care *îi* îngrijesc doi *tineri*. *Tinerii* *aceștia* sint elevi în *aceeași* clasă cu noi. Pe *aceștia* i-am văzut și ieri îngrijind *acești* tei și florile din curtea școlii.

Florile se udă *dimineața* sau *seara*. *Dimineața* și *seara*, *ziua* și *noaptea* împreună totalizează douăzeci și patru de ore.

2. Arătați ce funcție sintactică au cuvintele scrise cursiv în textul de la exercițiul 1 și care sint cuvintele determinate de ele (afară de prepoziții).

III

Exerciții facultative

1. Analizați substantivele derivate și pe cele compuse din textul următor, arătînd: sufixele sau prefixele la cele derivate și elementele componente la cele create prin compunere:

a) Cuvintele vechi, moștenite din latină — *mijloc*, *primăvară*, *amiază*, *miază-noapte* — sau create în limba noastră [...] *unidelemn*, *fărădelege*, *optsprezece* — au componentele foarte sudate, încît vorbitorii nu mai sesizează fiecare element, ci suma lor care reprezintă o unitate desăvîrșită. Prin urmare, ele se scriu într-un singur cuvînt. Alte formații, de obicei mai noi, în care termenii sint

percepuți și analizați de către vorbitori, se scriu cu liniuță de unire: *gură-spartă, oțel-beton, alb-vioriu, ochi-de-pisică* etc.

(După *Limba română corectă* — cap. *Cuvinte compuse*)

b) Dacă veți urca vreodată — și eu vă sfătuiesc să urcați — prin umbra Carpaților Răsăriteni, pe la Piatra-Neamț și Tîrgu-Neamț, spre locurile celei dintîi descălécări, de la un timp veți băga de seamă că se vorbește tot mai puțin despre Ceahlău....

(Geo Bogza — *Rarăul*)

2. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului, precizați sensurile cuvintelor: *a moșteni, component, a sesiza, a desăvîrși, a percepe*, folosite în textele de mai înainte.

3. Găsiți sinonimele cuvintelor: *component, a sesiza, a desăvîrși, a percepe*.

4. Formați de la: *vechi, moșteni, compune, sesiza, reprezenta, analiza, respecta, alcătui* cuvintele care pot alcătui familii de cuvinte (unde e posibil) și arătați sufixele și prefixele de care v-ați folosit.

5. Găsiți două substantive, două adjective, două verbe compuse și alcătuiți cu fiecare dintre ele cîte o propoziție.

Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului

I

Împrumuturile. Neologismele

Exerciții: 1. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului, precizați care sînt sensurile cuvintelor scrise cursiv în fragmentul următor:

Bogăția *lexicală* a unei limbi se judecă în două feluri: după numărul de cuvinte *atestate* și *inventariate* în *opere lexicografice*, în primul rînd în *dicționarele-tezaur*, și după *frecvența* cuvintelor în *texte*.

(I. Coteanu și A. Bidu-Vrănceanu — *Limba română contemporană*, vol. II)

2. Încercați să înlocuiți cuvintele: *lexicală, atestate, inventariate, opere, lexicografice, dicționarele, tezaur, frecvența, texte*, din textul de la exercițiul 1, cu sinonimele lor sau cu un grup de cuvinte care redau înțelesul unora dintre ele.

Întrebări: 1. Toate cuvintele la care ne-am referit aici ar putea fi înlocuite prin sinonime?

2. Este mai simplu sau mai complicat să înlocuiești un cuvînt ca *lexicală, inventariate, lexicografice, dicționare* prin mai multe cuvinte care, de fapt, exprimă același lucru?

3. Pot cunoaște toți vorbitorii limbii române sensurile cuvintelor în discuție?

4. De ce ne ajutăm pentru a cunoaște sensurile unor cuvinte ca acelea la care ne-am referit?

5. Prin introducerea în limba română a unor cuvinte din alte limbi, aceasta pierde sau câștigă?

Explicații: Cuvintele: *lexical* (= privitor la lexic, adică la vocabular), *atestate* (= confirmate, dovedite în scris), *lexicografice* (= privitoare la lexicografie, adică la disciplina care stabilește principiile și metodele de întocmire a dicționarelor), *dicționarele* (= lucrări care cuprind cuvintele dintr-o limbă), *frecvență* (= repetare deasă și regulată a unei acțiuni), *texte* (= fragmente, părți dintr-o scriere) sînt împrumutate din limba franceză; *opere* (= lucrări științifice sau de artă), *inventariate* (= înregistrate, trecute într-un inventar), din limba italiană, iar *tezaur*¹ (= cantitate mare de lucruri de preț), din limba latină.

Chiar unele dintre cuvintele împrumutate din limba franceză, ca, de exemplu, *atestate, dicționare, frecvență*, sau dintre cele împrumutate din limba italiană, ca *opere, inventariate*, provin, de fapt, tot din limba latină, de unde au fost introduse în aceste limbi.

În momentul introducerii lor în limba română, acestea au fost adaptate limbii noastre atît în privința pronunției, cît și în aceea a formelor gramaticale.

Fragmentul discutat aici a fost luat dintr-o lucrare de știință a limbii (de lingvistică). Asemenea cuvinte sînt cunoscute, înțelese și întrebuințate, fără nici o dificultate, de specialiștii în știința limbii (de lingviști).

Și specialiștii din alte domenii ale științei sau ale tehnicii folosesc numeroase cuvinte pe care le împrumută din alte limbi (franceză, engleză, germană, rusă, italiană etc.).

Cuvintele noi, împrumutate, în general, din alte limbi, se numesc neologisme. Ele contribuie, în mod evident, la îmbogățirea vocabularului limbii române.

Există neologisme absolut necesare, ca: *radio, telefon, televizor, televiziune, atom, electricitate, electron, electronică* etc., care au circulație în toate limbile, neputînd fi înlocuite cu cuvinte românești mai vechi, nici cu grupuri de cuvinte.

Paralel cu acestea, în limbă au pătruns totdeauna și pătrund și astăzi numeroase neologisme de care ne putem lipsi.

Excesul de neologisme poate îngreua comunicarea dintre oameni, constituind uneori o piedică în înțelegerea unor texte.

II

Exerciții de efectuat în clasă

① Cuvintele scrise cursiv în textul următor sînt neologisme. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului, precizați sensul acestor cuvinte:

Actorul sau *diletantul* care citește sau *recită* dau toate semnele că doresc să se transforme în *autorul poeziei*, și anume în *autorul* stăpînit de *emoțiile exprimate* în *opera* sa: *figura* lor ia o *expresie dezolată*, glasul le tremură, pieptul li se umflă de suspine. Nu-mi place deloc *expresia indiscretă a sentimentelor*, mai întîi pentru că o bănuiesc de *impostură*.

(Tudor Vianu — *Citire și recitare*, din vol. *Jurnal*)

2. Arătați care dintre cuvintele scrise cursiv la exercițiul 1 au familii de cuvinte și dacă derivatele lor s-au format cu sufixe sau cu prefixe în limba română sau au fost și ele împrumutate din aceeași limbă. (Folosiți, de asemenea, un dicționar al limbii române sau micul dicționar explicativ de la sfîrșitul manualului.)

¹ A se vedea, în *Micul dicționar explicativ*, accepția, din text, a cuvîntului *tezaur* (*dicționar-tezaur*).

3. Folosind același procedeu, identificați neologismele din textul care urmează și precizați sensurile lor:

Cercetați adine arta voastră! Așezați vâlul delicat al măsurii peste emoția pe care urmăriți să mi-o transmiteți. Nu învîrțiți ochii în cap, nu vă bateți cu pumnul în piept, nu-mi spargeți timpanul cu strigătele voastre și nici nu vă stingeți vocea, ca și cum v-ați găsi în pragul morții. Dacă vreți ca emoția poeziei să mi se transmită, puneți-mă mai bine în situația de a o ghici, decît de a o primi în manifestarea ei exagerată și suspectă. Facem parte dintr-o societate de civilizați și, la nivelul dezvoltării noastre, este suficientă o simplă indicație, pentru a se înțelege ce se petrece în sufletul unui om. Coboriți deci tonul, măsurați-vă gesturile, atenuați expresia emoției, fiți mai ponderați! În felul acesta, mă veți mișca cu mai multă siguranță.

(Tudor Vianu — Citire și recitare, din vol. Jurnal)

III

Exerciții facultative

1. Subliniați toate neologismele din textele următoare, orientîndu-vă, pentru identificarea lor, și după micul dicționar de la sfîrșitul manualului:

a) Cele mai multe neologisme pe care le-am imprumutat în secolul trecut și în ultimele decenii s-au dovedit utile și din această cauză s-au impus în limbă. Altele, în special dintre cele recente sau foarte recente, au sferă de circulație restrînsă și par lipsite de perspectiva generalizării, tocmai pentru că nu răspund unor necesități sau pentru că există în limba noastră sinonime perfecte care le fac inutile.

(Din vol. Sinteze de limba română)

b) Soarele scăpăta spre asfințit, departe, peste pămătufurile roșcate ale pădurii de trestii. Înainte de fiorul amurgului, balta tăcea, solemnă, oglindind în limpezimile ei un cer înalt, fără pată. Căldura scăzuse. Ne alăturasem cu barca de un țarm umbrit de sălcii bătrîne, pletoase, în singurătățile unui braț vechi al Dunării.

(Mihail Sadoveanu — Taine)

2. Cum vă explicați că în primul text de la exercițiul 1 sînt mai multe neologisme decît în cel de-al doilea? (Țineți seama de felul scrierilor din care au fost extrase aceste fragmente.)

3. Găsiți cuvintele polisemantice în textele de la exercițiul 1 și formați cu fiecare dintre ele cel puțin cîte o propoziție.

4. Arătați care sînt sensurile cuvintelor: *stil*, *stiliza*, *stilist*, *stilizat*, *stilat*, *stilistic*, în propozițiile (frazele) următoare:

Stilul caselor de la munte diferă de al celor de la șes.

La Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România am văzut cîteva tablouri în *stil* baroc.

Stilul lui Mihail Sadoveanu se deosebește fundamental de *stilul* lui Ion Luca Caragiale.

George Coșbuc are un *stil* aparte printre poeții epocii sale.

Colegul meu de bancă are *stilul* lui de a juca tenis.

Cînd eram în clasa a V-a făceam multe greșeli de *stil*.

Bunica se îmbracă în *stilul* modei din tinerețea sa.

Este lipsit de *stil* amestecul de lucruri disparate și neasimilabile.

Tata a scris în grabă o comunicare. Acum stă și o *stilizează* cu răbdare. El ține foarte mult la *stilul* său; el este un *stilist* recunoscut.

Un prieten al tatălui meu este pictor. El execută flori *stilizate*. Astăzi, unele decoruri la teatru sînt *stilizate*.

George Enescu a *stilizat* unele motive ale muzicii populare.

Alexandru Odobescu, Mihail Sadoveanu, Calistrat Hogaș și alți prozatori români sînt *stiliști* neîntrecuți.

Uneori, în clasă, noi facem analize *stilistice*.

Vărul meu este un tînăr *stilat*. El are o comportare corectă, elegantă.

5. Alcătuiți o descriere în care să apară, între altele, și sinonimele: *încîntător* — *fermecător*; *privești* — *peisaj*; *a desfăta* — *a încînta* — *a delecta*; antonimele: *frig* — *cald*, *devreme* — *îrziu*; paronimele: *iminent* — *eminent*; omonimele cuvintelor: *mare* și *vie*.

6. Explicați de ce, în compunerea efectuată mai înainte, folosirea mai ales a sinonimelor și a antonimelor face descrierea mai expresivă. (Țineți seama și de faptul că repetarea frecventă a aceluiași cuvinte nu este recomandabilă totdeauna.)

Morfologia

Morfologia este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la forma cuvintelor și la modificările acestora în vorbire.

Substantivul

I

Substantivul este partea de vorbire care denumește ființe, lucruri, fenomene ale naturii, acțiuni, stări etc., cunoscute în gramatică sub numele de obiecte.

Substantivele sînt de două feluri: **comune**, care denumesc obiecte de același fel (*băiat, fată, oraș, munte* etc.) și **proprii**, care denumesc anumite ființe sau lucruri spre a le deosebi de celelalte ființe sau lucruri de același fel (*Alexandru, Ileana, București, Bucegi* etc.).

Ele au următoarele categorii gramaticale:

a) trei genuri: **masculin, feminin și neutru**;

b) două numere: **singular și plural**;

c) cinci cazuri: **nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ**.

Atît substantivele comune, cît și cele proprii pot fi **simple** (*elev, școală, Matei, Iași*) sau **compuse** (*floarea-soarelui, bunăvoință, Piatra-Olt, Tîrgu-Neamț, Mihai Viteazul* etc.).

Unele substantive au numai **forme de singular** (*miere, secară, fasole, aur, var, foame, sete* etc.), altele numai de **plural** (*tăieți, Bucegi* etc.).

Substantivele: *cap, corn, cot, ochi, umăr* au mai multe forme de plural, avînd uneori sensuri diferite (*capete, capi; coarne, cornuri; coți, coate, coturi; ochi, ochiuri; umeri, umere*).

Cîteva substantive au la plural înțeles diferit de al singularului: *bucată* — pl. *bucăți*, dar și *bucate* (cereale și mîncăruri); *frig* — pl. *friguri* (boală cu acest nume); *grîu* — pl. *grîne* (cereale); *lapte* — pl. *lapți* (la pește) etc.

În propoziții, substantivele pot avea diferite funcții: **subiect, nume predicativ, atribut, complement direct, complement indirect, complemente circumstanțiale**.

Pentru a îndeplini aceste funcții, substantivele își schimbă uneori forma, **adică se declină**.

Declinarea substantivelor poate fi **nearticulată**, ca în exemplele care urmează, și **articulată cu articolul hotărît**.

Substantivele *elev, elevă* și *tractor*, nearticulate, se declină astfel:

Substantivul elev

a) singular

N. Dan este *elev* în clasa a VII-a.

G. Comportarea acestui *elev* este exemplară.

D. Acestui *elev* îi place să-și ajute colegii în toate ocaziile.

A. Pe acest *elev* îl iubesc toți colegii săi.

V. *Elev*, șterge, te rog, tabla!

b) plural

N. Dan și Andrei sînt *elevi* foarte silitori.

G. Caietele acestor *elevi* sînt curate și bine îngrijite.

D. Acestor *elevi* le plac poeziile lui George Coșbuc.

A. Pe acești *elevi* îi vezi totdeauna împreună.

V. Dragi *elevi*, fiți bineveniți la festivitatea de astăzi!

Substantivul elevă

a) singular

N. Ana este *elevă* în clasa a VII-a.

G. Sora acestei *eleve* este colega noastră.

D. Oricărei *eleve* harnice îi place și disciplina.

A. Profesorii apreciază pe orice *elevă* harnică.

V. *Elevă*, ai rezolvat exercițiul?

b) plural

N. Aceste *eleve* sînt colegile mele.

G. Hărnicia multor *eleve* este demnă de toată lauda.

D. Unor *eleve* le plac mult florile.

A. Noi stimăm mult pe aceste *eleve*.

V. Dragi *eleve*, bine ați venit!

Substantivul tractor

a) singular

N. Acest **tractor** taie brazde adinci.

G. Dan a ajutat la repararea acestui **tractor**.

D. Ce-i lipsește acelui **tractor**?

A. Mecanicii au reparat de curind acest **tractor**.

b) plural

N. Pe cîmp se văd primăvara foarte multe **tractoare**.

G. Reparațiile acestor **tractoare** s-au făcut în timpul iernii.

D. Multor **tractoare** li se fac reparații puține.

A. Noi privim cu interes aceste **tractoare**.

Așa cum se poate observa din exemplele de mai sus, numai substantivul *elevă* și-a modificat forma la singular.

Substantivele *elev* și *tractor* au păstrat neschimbată forma la toate cazurile la singular. La plural, formele au rămas neschimbate la toate cazurile, indiferent la ce gen sint:

Masculin		Feminin		Neutru	
Singular	Plural	Singular	Plural	Singular	Plural
N.A. elev	elevi	elevă	eleve	tractor	tractoare
G.D. elev	elevi	eleve	eleve	tractor	tractoare
V. elev!	elevi!	elevă!	eleve!	—	—

Substantivele feminine au la genitiv și dativ singular aceeași formă ca la plural.

Foarte multe substantive nu au forme specifice pentru vocativ, folosindu-se formele nominativului cu valoare de vocativ:

Elev, vino la tablă!

Elevi, pregătiți caietele de gramatică!

Unele substantive comune nearticulate de genul masculin au un vocativ în *-e*, după cum anumite substantive nearticulate de genul feminin au un vocativ în *-o*:

Ce faci acolo, *tovarășe* (*prietene, vecine* etc.)?

Cu cine vorbești acolo, *bunico*?

Ortografie: 1. Numele proprii se scriu totdeauna cu inițială majusculă, fie că denumesc persoane (*Ion, Vasile*), porecle (*Scurtu, Cîrnu*), animale (*Grivei, Joiana*) sau aștri (*Iupiter, Venus*), fie că sint nume proprii geografice (*București, Ialomița, Olt*), denumiri ale unor întreprinderi (*Vulcan, Electronica*), numele unor opere sau publicații (*Baltagul, Luceafărul*) etc.

2. Numele proprii compuse se scriu astfel:

a) cu inițială majusculă la fiecare termen, afară de articolele și prepozițiile care intră în alcătuirea lor:

— numele proprii de persoane sau personaje de basm: *Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Sfarmă-Piatră, Harap-Alb* etc.;

— numele localităților: *Satu Mare, Lacul Roșu, Baia Mare, Piatra-Olt, Curtea de Argeș, Vatra Dornei*;

— denumirile oficiale ale statelor, denumirile oficiale ale organelor și organizațiilor de stat și politice naționale sau internaționale, ale întreprinderilor și instituțiilor de tot felul: *Republica Socialistă România, Partidul Comunist Român, Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, Ministerul Finanțelor, Editura Didactică și Pedagogică, Întreprinderea de Mecanică Navală Galați* etc.;

— numele sărbătorilor: *Anul Nou, Ziua Internațională pentru Apărarea Copilului, Întii Mai, 23 August*;

b) cu inițială majusculă numai la primul cuvînt:

— numele operelor literare, ale ziarelor, revistelor etc.: *Amintiri din copilărie, România liberă, România literară* etc.

La scrierea numelor proprii geografice este bine să se țină seama de următoarele criterii:

a) Substantivele *deal, fluviu, munte, insulă, lac, rîu, vale, vîrf, peninsulă* etc. se scriu cu inițială mică dacă nu fac parte din denumirea geografică respectivă: *rîul Prahova, lacul Techirghiol, peninsula Florida* etc.

Aceste substantive se scriu cu inițială majusculă cînd fac parte integrantă din denumirea geografică, fiind însoțite de:

— un adjectiv: *Peninsula Balcanică, Lacul Sărat, Munții Apuseni* etc.;

— un substantiv în genitiv: *Munții Măcinului, Valea Prahovei, Insula Șerpilor*;

— un substantiv precedat de prepoziție: *Porțile de Fier, Cîmpia de Vest* etc.

b) Se scriu cu liniuță de unire numele de localități compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ: *Cluj-Napoca, Popești-Leordeni, Tîrgu-Mureș* etc.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Încoluiți punctele cu formele corespunzătoare funcției sintactice ale substantivului *munte*:

N. Acest ... este Ceahlăul.

G. Pe platoul acestui ... sint pășuni întinse.

D. George Coșbuc a dedicat acestui ... cîteva versuri sugestive.

A. El compară acest ... cu „un uriaș cu fruntea-n soare“.

2. Scoateți separat numai formele substantivului *munte*, așa cum apar în propozițiile de la exercițiul 1, și observați dacă s-a schimbat sau nu forma acestuia în declinare.

3. Încoluiți punctele cu formele de plural ale substantivului *munte*, apoi, procedînd ca la exercițiul 2, arătați dacă s-a schimbat sau nu forma acestuia în declinare:

N. Acești ... sint îndrăgiți de excursioniști.

G. Cabanele acestor ... sint moderne și confortabile.

D. Acestor ... nu le lipsesc nici locurile inaccesibile.

A. Noi iubim acești ... cu frumusețile și bogățiile lor.

4. Înlocuiți punctele cu formele de singular ale substantivului *casă*:

N. Această ... este lângă școala noastră.

G. În curtea acestei ... sînt doi nuci bătrîni.

D. Ei oferă acestei ... umbră și răcoare toată ziua.

A. În drum spre școală, admir zilnic această ...

5. Scoateți separat toate formele substantivului *casă*, așa cum apar ele la exercițiul 4, și observați care sînt formele lui la fiecare caz.

6. Alcătuiți propoziții cu formele de plural ale substantivului *casă* și, procedînd ca la exercițiul 5, arătați dacă substantivul și-a schimbat, în cursul declinării, forma la plural.

7. Comparînd formele de la singular ale substantivului *casă* cu cele ale pluralului, așa cum apar la exercițiile 4 și 6, arătați la care cazuri formele sînt identice.

8. Luînd ca model exercițiile 4 și 6, alcătuiți diferite propoziții în care substantivul *școală* să fie folosit pe rînd la toate cazurile, la singular și la plural.

9. Ce modificări apar în forma substantivului *școală* în propozițiile de la exercițiul 8? Care cazuri au aceeași formă?

10. Înlocuiți punctele cu formele corespunzătoare fiecărui caz ale substantivului *toc*:

a) *la singular*:

N. Acest ... scrie foarte bine.

G. Penița acestui ... este nouă.

D. Unui ... bun îi trebuie o peniță rezistentă.

A. Dan a cumpărat azi un ... nou.

b) *la plural*:

N. Pe banca lui Emil sînt două ... vechi.

G. Penițele acestor ... sînt încă bune.

D. El le-a pus celor două ... penițe noi.

A. Emil scrie pe rînd cu aceste ...

11. Comparați formele substantivului *toc*, folosite în propozițiile de la exercițiul 10, cu cele ale substantivelor *munte* (masculin) și *casă* (feminin) întîlnite în exercițiile de mai înainte și arătați cu care dintre ele se aseamănă în declinare substantivele neutre (cu cele masculine sau cu cele feminine?).

12. Alcătuiți diferite propoziții în care substantivele: *mamă*, *frate* și *caiet* să apară, pe rînd, la cazurile nominativ, genitiv, dativ și acuzativ, la singular și la plural.

13. Comparați formele acestor substantive cu ale substantivelor: *munte*, *casă*, *școală*, *toc* din exercițiile 1–10 și formulați singuri regulile privitoare la declinarea substantivelor comune nearticulate.

III

Exerciții facultative

1. Subliniați cu o linie substantivele comune și cu două linii substantivele proprii din textul următor:

În țară, poetul intră în trupa lui Iorgu Caragiale ca sufler, trecînd apoi la Pascali. I.L. Caragiale își aducea aminte că un director de teatru ambulant (desigur Pascali) îi spusese că găsise la Giurgiu, slujind în curtea și grajdul unui hotel, pe Eminescu. Acesta, culcat în iesle, citea în gura mare pe Schiller (citiți *Șiler*), căci avea un geamantan plin de cărți. [...] Cu Iorgu Caragiale poe-

tul a colindat pînă în 1867 orașele muntene, rămînînd la el încă o iarnă în București, 1867/1868. Apoi intră în trupa mai serioasă a lui Pascali, pornind cu ea în turneul din Ardeal în mai 1868. Trupa juca la Brașov, Lugoj, Timișoara, Arad, Oravița, primită pretutindeni cu mare însuflețire.

(După *Istoria literaturii române*, vol. III)

2. Analizați substantivele din textul de la exercițiul 1, arătînd: genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Subliniați substantivele compuse:

miazăzi, *primăvară*, *pierde-vară*, *Întorsura Buzăului*, *Negoiul*, *creasta-cocoșului*, *ochiul-boului*, *vocabular*, *compunere*, *condurul-doamnei*, *Turnu Roșu*, *rea-voință*, *cîine-lup*, *inginer-șef*, *prim-ministru*, *vicepreședinte*, *cal-putere*, *bunăstare*, *bunătate*, *autostradă*, *autogară*, *bun-simț*, *soare-răsare*, *bună-cuviință*, *zgîrie-nori*, *nu-mă-uita*, *tipografie*, *Satulung*, *Baba-Cloanța*, *Leordeni*, *Popești-Leordeni*, *Gura Humorului*, *Delta Dunării*, *Dealul Spierei*, *Țara Oașului*, *Carpații Meridionali*, *Ocna Sibiului*, *Harap-Alb*, *Marea Neagră*, *Valea Oltului*.

4. Explicați de ce scriem: *Balta Brăilei*, *Țara Bîrsei*, *Țara Hațegului*, *Valea Jiului*, *Munții Sebeșului*, *Rîul Doamnei*, *Cetatea Neamțului*, *Calea Victoriei*, *Calea Rahovei* (cu inițială majusculă), dar *lacul Siutghiol*, *lacul Greaca*, *valea Moldovei*, *munții Moldovei*, *rîul Argeș*, *rîul Dimbovița*, *comuna Domnești*, *județul Argeș*, *strada Matei Millo* (cu inițială mică).

5. Explicați de ce scriem: *Tirgu-Jiu*, *Turnu-Măgurele*, *Eforie-Sud*, *Eforie-Nord*, *Tușnad-Băi*, *Tirgu-Neamț* (cu liniuță de unire), dar *Tirgul Frumos*, *Bolințișul din Vale*, *Baia de Arieș*, *Poiana Mărului*, *Peninsula Scandinavică*, *Splaiul Independenței*, *Țara Românească*, *Ștefan cel Mare*, *Mircea cel Bătrîn*, *Radu de la Afumați* (fără liniuță de unire).

6. Transcrieți textul următor, corectînd greșelile de ortografie (făcute intenționat) la copierea lui.

Andrei a făcut o excursie la mare, unde a vizitat stațiunile Mangalia, Saturn, neptun, Venus, olimp, Eforie-nord, Eforie-Sud, Constanța și mamaia.

Stelian a făcut o excursie pe Valea prahovei, pe valea Oltului și pe valea Jiului. El a vizitat orașele Sinaia, Predeal, Țirgu-jiu, Petroșani și Lupeni, precum și stațiunile Călimănești și Căciulata.

Articolul

I

Articolul este partea de vorbire care însoțește un substantiv, arătînd în ce măsură obiectul denumit de acesta este cunoscut vorbitorilor.

Articolele se declină, avînd forme identice pentru nominativ și acuzativ și pentru genitiv și dativ.

Articolele nu se folosesc niciodată singure, ci numai împreună cu substantive, adjective, pronume sau numere.

În limba română sînt mai multe feluri de articole: *hotărît*, *nehotărît*, *posesiv* (genitiv) și *demonstrativ* (adjectival).

Articolul *hotărît propriu-zis* (*l, le, i, a, le; lui, i, lor*) se atașează, în general, la sfîrșitul substantivului, arătînd că obiectul denumit de acesta este cunoscut vorbitorilor.

Acesta se atașează la sfîrșitul substantivelor sau al adjectivelor direct (*vulpea*) sau cu ajutorul unei vocale (*omul*, *basmaua*), cu excepția numelor proprii de persoane de genul masculin, la care, la genitiv și dativ, se așază înaintea substantivelor (*lui Alexandru*), ori înlocuind terminația *-ă* (*casa*).

Substantivele articulate cu articolul hotărît își păstrează în declinare formele nearticulate, declinându-se numai articolul:

[Elevul] Alexandru este prietenul meu.

Părinții [elevului] Alexandru sint vecinii noștri.

[Eleva] aceasta este sora [lui Alexandru].

Mama [eleviei] Ileana este farmacistă.

[Elevii] aceia sint în clasa a VIII-a.

Profesorii noștri sint și ai [elevilor] acelora.

[Elevete] din clasa noastră citesc multe poezii.

[Elevelor] din clasa a VIII-a le plac mai mult nuvelele.

Cazul	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N.A.	elevul	elevii	eleva	elevete
G.D.	elevului	elevilor	eleviei	elevelor
V.	elevule!	elevilor!	—	elevelor!

Observație: La genitiv și dativ singular articolul hotărît lui se așază și înaintea substantivelor comune care arată gradele de rudenie (lui nenea), precum și înaintea numelor proprii derivate cu un sufix masculin (lui Catrinel) sau a numelor proprii de origine străină (lui Mimi).

Articolele nehotărîte (un, unui; o, unei; niște, unor) se așază totdeauna înaintea substantivului și prezintă obiectul denumit de el ca individualizat, fără a-l defini precis pentru vorbitori.

Sandu este [un elev] foarte silitor.

Cartea aceasta este a [unui coleg].

Ana este [o elevă] harnică și curajoasă.

Revista aceasta este a [unei eleve] din clasa a VI-a.

Ele au genul, numărul și cazul substantivelor pe care le însoțesc.

Articolele posesive (genitivale) al, ai; a, ale; alor se așază înaintea substantivelor și a pronumelor în genitiv pentru a lega numele obiectului posedat de numele posesorului. Ele se acordă în gen și număr cu substantivele care denumesc obiectele posedate, nu cu cele care denumesc posesorii:

Această carte este [a] fratelui meu.

Acest copil este [al] vecinilor noștri.

Articolul posesiv intră și în alcătuirea numeralelor ordinale (al doilea, al treilea) și a pronumelor posesive (al meu, a mea).

Articolele demonstrative (adjectivale) cel, cea; cei, cele; celui, celei; celor leagă unele substantive de adjectivele care le determină și se acordă în gen, număr și caz cu substantivele determinate:

Omul [cel] harnic își face iarna car și vara sanie.

Omului [celui] harnic nu-i lipsește nimic.

Articolul demonstrativ (adjectival) se așază între substantiv și adjectivul care îl însoțește, determinându-l.

Articolul demonstrativ (adjectival) dă valoare de substantiv adjectivului sau numeralului pe care îl precedă, dacă acestea nu determină un substantiv:

Cei mulți nu-i așteaptă pe cei puțini.

Cei doi nu prea voiau să primească, dar după multă stăruință din partea celui al treilea au primit.

(Ion Creangă — Cinci pini)

El se folosește și pentru formarea superlativului relativ: cel mai mare, cea mai mare.

Cînd intră în compunerea unor nume proprii, articolul demonstrativ (adjectival) nu-și schimbă forma (Ștefan cel Mare, al lui Ștefan cel Mare etc.).

Articolele nu au funcții sintactice, de aceea se analizează împreună cu cuvintele pe care le însoțesc.

Formele articolelor sint următoarele:

Cazul	Singular					
	Hotărît		Nehotărît		Demonstrativ (adjectival)	
	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
N.A.	1, le	a	un	o	cel	cea
G.D.	lui	i	unui	unei	celui	celeii
V.	le	—	—	—	—	—

Plural						
N.A.	i	le	niște	niște	cei	cele
G.D.	lor	lor	unor	unor	celor	celor
V.	lor	lor	—	—	—	—

Posesiv (genitiv)

	Singular	Plural
Masculin	al	ai
Feminin	a	ale
G.D. plural	— masculin și feminin: alor	

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu articolele hotărîte, cu albastru pe cele nehotărîte, cu verde pe cele posesive (genitivale) și cu negru pe cele demonstrative (adjectivale) din textele următoare:

a) Deschid sfînta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun înaintea ochilor fiilor ei cîteva pagini din viața eroică a părinților lor. Voi arăta

acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care românii, sub povara celui mai vestit și mai mare din voievozii lor, încheiară veacul al XVI-lea.

(După Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) Așa eram eu la vîrsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de cînd îi lumea asta și pămîntul: măcar să zică cine ce-a zice.

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

c) Din depărtări se auzeau uriașii ce petreceau în vîrfurile celor trei munți ai lor, cu chiote și veselie.

(Alexandru Mitru — *Cei trei frați Criș*)

d) La rădăcina florii și sub culcușul păsării ș-al mistrețului [...] se află căzute [...] oasele vulturului și ale prăzilor lui, scheletele mistreților și rîndurile nesfîrșite ale vietăților mărunte. A fost un fir de nomol; astăzi e o insulă plutitoare. O mină încet vîntul. Pe un fir de trestie s-a așezat o pasăre nop-tatică de apă. Și astfel se strecoară încet — ca o fantomă a trecutului și a viito-rului. E un fel de simbol al bălții, o barcă a vieții...

(După Mihail Sadoveanu — *Taine*)

2. Analizați articolele din textele de la exercițiul 1 și arătați, ținînd seama de substantivele respective, genul, cazul și numărul fiecăruia.

3. Arătați cum s-au atașat articolele hotărîte la fiecare dintre substantivele articulate din textele de la exercițiul 1 (direct, cu ajutorul vocalei *u* sau înlo-cuind vocala finală a substantivului).

4. Explicați cum s-a făcut acordul articolelor posesive (genitive) și al celor demonstrative (adjective) din textele de la exercițiul 1.

5. Explicați ce deosebire este între *cea* (cea fericită) și *ce-a* (ce-a zice) din textul *b* de la exercițiul 1.

6. Explicați ce deosebire este între *o* din *o insulă*, *o pasăre*, *o fantomă*, *o barcă* și *o* din *o mină*, între *a* din *a trecutului*, *a viitorului* și *a* din *a fost*, *s-a așezat*, din textul *d* de la exercițiul 1.

7. Scrieți numele citorva domnitori români în alcătuirea cărora să intre și un articol demonstrativ (adjectival).

8. Scrieți numele a cinci organe sau organizații centrale de stat și politice în alcătuirea cărora să intre și cite un articol posesiv (genitiv) — de exemplu: *Marea Adunare Națională a Republicii Socialiste România*.

III

Exerciții facultative

1. Transcrieți substantivele următoare, trecîndu-le la nominativ plural forma nearticulată și apoi la cea articulată cu articolul hotărît (de exemplu: *om, oameni, oamenii*): *pom, ban, munte, bărbat, colonel, copil, cal, fiu, erou, vizi-tiu, barcagiu, cazangiu, geamgiu, camionagiu, hangiu*.

2. Explicați cui aparține fiecare *i* din substantivele de la exercițiul 1: te-mei, terminației sau este articol (de exemplu: *iaurgiu, iaurgii, iaurgiii* — primul *i* aparține temei, al doilea este terminația pluralului; iar al treilea este articol hotărît).

3. Așezați înaintea formelor de plural ale substantivelor de la exercițiul 1 unul din cuvintele *niște* și *toți*, apoi observați cînd substantivul poate fi arti-culat și cînd nu (cînd se scrie cu un singur *i*, cînd cu doi *i* și cînd cu trei *i*).

4. Articulați cu articolul hotărît substantivele următoare:

tablă, ușă, sobă, stradă, roată, masă, fereastră; carte, curte, baie, odaie, vă-paie; hirtie, vrabie, corabie, arie; scînteie, idee; basma, musaca, para; curea, cafea, șosea, stea, măsea, floare, eroare, mișcare.

5. Formați nominativul plural nearticulat și articulat al substantivelor de la exercițiul 4.

6. Formați genitivul singular cu articolul nehotărît și cu articolul hotărît al substantivelor de la exercițiul 4.

7. Explicați la care formă a substantivului s-a atașat articolul hotărît la genitivul singular al substantivelor de la exercițiul 4, așa cum s-a cerut la exer-cițiul 6.

8. Înlocuiți punctele cu articolele corespunzătoare:

Frate... meu este prieten cu văr... Ion. El i-a împrumutat... Ilie creion... nou, pe care l-a cumpărat azi de la librărie... de lingă școală... noastră.

Aceste cărți sînt... Anei. Ana este... bună prietenă... Mariei. Maria i-a dat... Mircea carte... de citire pentru clasă... a șaptea. Carte... aceea este... Sandu. Aceasta este... Ioanei. Cărți... noi se păstrează cu toată grijă... Ce-a dorit ea? Ea a dorit carte... nouă.

9. Faceți acordul articolelor demonstrative (adjective) din paranteză:

Ziua (cel) bună de dimineață se cunoaște. Omului (cel) harnic nu-i lipsește nimic. Femeii (cel) harnice i se cuvine toată lauda. Oamenilor (cel) curajoși li se încredințează misiunile (cel) mai grele. Ei fac față (cel) mai dificile situații.

10. Subliniați vocativele din fragmentele următoare, arătînd:

a) ce semne de punctuație a folosit autorul;

b) de ce apar atîtea substantive în cazul vocativ în această schiță (vorpirea e obișnuită sau afectivă?):

— Mamițo, nu ți-am spus că nu se zice marinel? [...]

— Da cum, procopsitul? întreabă tanti Mița cu un zîmbet simpatic. [...]

— Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.

— Ce treabă ai tu, uritul? zice mititelul smucindu-se [...]

Dar n-apucă să răspundă ceva uritul, și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere:

— Mamițo! mam-maree! tantii!

— Ce e? Ce e? sar cucoanele. [...]

Mam-mare se ridică bătrînește și se duce în coridor:

— Goe! Pușorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

(După Ion Luca Caragiale — *D-l Goe...*)

11. Găsiți în textele cunoscute din anii trecuți și alte fragmente cu multe vocative și explicați de ce s-au folosit acestea și ce semne de punctuație s-au întrebuintat pentru a pune în evidență aceste vocative, separîndu-le de restul textului.

12. Explicați diferitele semne de ortografie și de punctuație folosite în frag-mentul de la exercițiul 10.

Adjectivul

I

Adjectivul este partea de vorbire care arată o însușire a unui obiect.

Ca și substantivele, cele mai multe adjective se declină, schimbându-și forma după gen, număr și caz.

Ele pot avea, la nominativ singular, două terminații (una pentru masculin și neutru și una pentru feminin: *frumos — frumoasă; bun — bună; rău — rea; roșu — roșie*) sau o singură terminație (*verde, mare, dulce: copac verde, iarbă verde*).

Unele adjective nu-și schimbă forma în vorbire: *bleu, crem, gri, maro, efice, atroce, perspicace, propice* etc.

Când adjectivele sint așezate înaintea substantivelor, articolul hotărît se atașează adjectivelor (*frumosul copac; buna mamă*). În cazul acesta, în declinare, își schimbă forma numai adjectivul, iar substantivele masculine și neutre păstrează aceeași formă la toate cazurile — forma nominativului singular sau plural. Femininele au la genitiv și dativ singular forma nominativului plural.

Masculin

Feminin

N.A. <i>frumosul</i> copac	<i>frumoșii</i> copaci	<i>buna</i> mamă	<i>bunele</i> mame
G.D. <i>frumosului</i> copac	<i>frumoșilor</i> copaci	<i>bunei</i> mame	<i>bunelor</i> mame
V. <i>frumosule</i> copac	<i>frumoșilor</i> copaci!	— —	<i>bunelor</i> mame!

Dacă este precedat și el de un adjectiv demonstrativ (*acest frumos copac*), adjectivul nu mai primește articolul hotărît.

Când este așezat după substantiv, adjectivul nu primește niciodată articolul hotărît propriu-zis, dar poate fi precedat de articolul demonstrativ (adjectival) și se declină astfel:

Masculin

Feminin

N.A. <i>copacul frumos</i>	<i>copacii frumoși</i>	<i>mama bună</i>	<i>mamele bune</i>
G.D. <i>copacului frumos</i>	<i>copacilor frumoși</i>	<i>mamei bune</i>	<i>mamelor bune</i>
V. <i>copacule frumos!</i>	<i>copacilor frumoși!</i>	— —	<i>mamelor bune!</i>
și			
N.A. <i>copacul cel frumos</i>	<i>copacii cei frumoși</i>	<i>mama cea bună</i>	<i>mamele cele bune</i>
G.D. <i>copacului celui frumos</i>	<i>copacilor celor frumoși</i>	<i>mamei celei bune</i>	<i>mamelor celor bune</i>
V. —	—	—	—

Deci, în aceste situații, adjectivele se comportă ca substantivele nearticulate.

Adjectivele care însoțesc și determină substantive au funcția sintactică de atribut: *casa nouă, cerul senin*, și se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Deseori, ele au funcție sintactică de **nume predicativ**. În cazul acesta, acordul în gen, număr și caz se face cu subiectul (exprimat prin substantiv sau un substitut al lui).

Majoritatea adjectivelor au grade de comparație:

pozitiv	<i>frumos</i>
comparativ	<i>de superioritate: mai frumos</i>
	<i>de egalitate: tot atît de frumos</i>
	<i>de inferioritate: mai puțin frumos</i>
superlativ	<i>relativ: cel mai frumos</i>
	<i>absolut: foarte (grozav, tare, prea, nespus de) frumos</i>

Unele adjective ca *superior, inferior, exterior, optim, viu, mort, perfect, principal, veșnic* nu au grade de comparație, deoarece sau sînt forme latinești de comparativ (*superior, inferior*) ori de superlativ (*optim*), sau însușirea exprimată de ele nu se poate atribui unui obiect într-o măsură mai mare sau mai mică. De exemplu, o pasăre poate fi *moartă* sau *vie*, dar nu: *mai moartă* sau *mai vie*.

Prin articulare adjectivele pot deveni substantive, atunci cînd nu însoțesc un substantiv, determinîndu-l.

Un tînăr mă aștepta la ieșirea din parc.

Tînărul acesta era fratele mamei.

Cînd însoțesc verbe, determinîndu-le, unele adjective își schimbă valoarea gramaticală, devenind adverbe: *Sora mea cîntă frumos la pian* (*frumos* = adverb).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați adjectivele din textele următoare, arătînd: genul, numărul, cazul, gradul de comparație și funcția sintactică a fiecăruia:

a) Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint

Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind;

Ele trec cu harnici unde și suspină-n flori molatic,

Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,

Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,

În cuibar rotind de ape, peste care luna zace.

(Mihai Eminescu — *Călin* — *File din poveste*)

b) Împuns de alt tipăt al femeii, feciorul mortului simți în el crescînd o putere mai mare și mai dreaptă decît a ucigașului.

(Mihail Sadoveanu — *Baltagul*)

c) Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați se întinde o țară mîndră și binecuvîntată între toate țările semănate de domnul pre pămînt.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

d) Era un om bine făcut, puțin chel în virful capului, cu ochii foarte blajini.

(Mihail Sadoveanu — *Domnu Trandafir*)

2. Treceți adjectivele din textele b și c de la exercițiul 1 înaintea substantivelor pe care le determină și arătați:

- a) care dintre ele trebuie să fie articulate;
- b) dacă se schimbă înțelesul textului.

3. Treceți la superlativul absolut toate adjectivele din textele de la exercițiul 1.

4. Formați scurte propoziții în care trei adjective din textele de la exercițiul 1 să fie trecute la comparativ — la fiecare din cele trei forme (de superioritate, de egalitate, de inferioritate).

5. Găsiți cinci substantive compuse în alcătuirea cărora să intre și un adjectiv și formați cu fiecare dintre ele câte o propoziție.

6. Arătați care dintre adjectivele următoare nu-și schimbă forma, așezînd pe lîngă fiecare din ele un substantiv masculin și unul feminin: *alb, gata, mov, galben, ferice, cumsecade, eficace, primar, vesel, motrice, trist, atroce, tînăr, bej, crem, vernil, bleumarin, oliv, havan, bătrîn* (de exemplu: *copil vesel, fată veselă*).

7. Găsiți șase adjective formate cu prefixul *in-* (de exemplu: *incorect, invariabil*) și alcătuiți cu fiecare dintre ele câte o propoziție.

8. Găsiți cinci adjective formate cu sufixul *-esc* (de exemplu: *românesc, bărbătesc*); treceți-le la plural și formați cu fiecare dintre ele câte o propoziție (de exemplu: *Pe strada noastră este un magazin de confecții bărbătești*). Arătați în ce se transformă la plural sufixul *-esc*.

9. Faceți acordul adjectivelor din paranteze cu substantivele determinate de ele (dacă sînt atribute) sau cu subiectul propoziției (dacă sînt nume predicative):

Ștefan privea ecranul. Ochii lui (fix) nu trădau emoția pe care o simțea. Sentimentele lui erau (complex). (Complex) este gîndirea omului, (complex) sînt oamenii care gîndesc la marile probleme ale viitorului.

Unii oameni au o exprimare (prolix). Și gîndurile lor sînt (prolix). Ei înșiși sînt (prolix).

10. Arătați ce transformări fonetice se observă în pronunția adjectivelor *fix, complex, prolix*, după acordarea lor cu substantivele respective în textul de la exercițiul 9. Explicați ortografia acestor cuvinte.

11. Folosind un dicționar al limbii române sau micul dicționar de la sfîrșitul manualului, spuneți care sînt sensurile cuvintelor: *fix, complex, prolix, ecran, a trăda, exprimate, invariabil, zdumicate, a licuri, molatic, tăpșan, prăvălatic, fluid, răstoacă, murmuitoare, prund, eficace, propice, motrice, atroce*.

III

Exerciții facultative

1. Înlocuiți punctele cu formele cerute de funcția sintactică a cuvintelor *mare, frumos* și *bogat*:

România este o țară... și..

Locuitorii acestei țări... și... sînt mîndri de patria lor.

Ei îi doresc țării acesteia... și... un viitor strălucit.

În această țară..., ..., ..., toți oamenii sînt fericiți.

2. Înlocuiți punctele cu adjectivele *mare, frumos* și *bogat* așezate înaintea substantivelor determinate de ele:

Aceasta este..., ... și... țară în care locuim noi.

Școlile acestei..., ... și... țări sînt frecventate de cîteva milioane de elevi.

Acestei..., ... și... țări nu i-au lipsit niciodată bărbații viteji.

În..., ... și... noastră țară sînt multe monumente istorice.

În..., ... și... țări ale Europei sînt, de asemenea, numeroase dovezi ale trecutului istoric.

3. Explicați de ce, în unele propoziții de la exercițiul 2, adjectivele *mare, frumos* și *bogat* au fost articulate și de ce aceleași adjective în nici una din propozițiile de la exercițiul 1 n-au fost articulate.

4. Faceți acordul adjectivelor din paranteze cu substantivele determinate de ele:

Lăsați pe (mic) Niculăeș al (ursuz) Onișor singur în (plăcut) liniște a (frumos) țarm și pornii în josul apei, spre (fermecător) locuri care mie îmi aduceau aminte de (fericit) ani de demult. (Trist) imagine a (plăpînd) copil însă nu-mi dispărea dinaintea (obosit) mei ochi și (trist) lui glas îmi suna neconținut în urechi. Cu (nefericit) lui mamă, Irina lui Avram, copilărisem în școală și-mi aduceam aminte de ochii înecați de un vîl fumuriu: (frumos) ei ochi îi avea și (mic) copil. Fusesse o fată (vioi) și (aprig), foarte (frumos) și (cuminte).

(După Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

5. Transcrieți textul de la exercițiul 4, trecînd adjectivele din paranteze în urma substantivelor determinate de ele și explicați de ce în locul articolelor hotărîte apar articole demonstrative (adjective) — de exemplu: Lăsați pe Niculăeș *cel mic* al lui Onișor *cel ursuz*, în loc de *micul* Niculăeș, *ursuzul* Onișor. (Pentru a respecta corectitudinea exprimării, se pot face unele mici schimbări în textul de la exercițiul 4, așa cum se observă și din exemplul dat aici.)

6. Comparați textul de la exercițiul 4, în care am introdus, între paranteze, mai multe adjective, cu fragmentul următor, reprodus exact după povestirea lui Sadoveanu, și spuneți ce deosebire este între ele din punct de vedere stilistic. (Este mai expresiv textul cu mai multe adjective? Place acesta mai mult decît al autorului? Care vi se pare mai simplu, mai sobru? Abundența de adjective este o calitate a stilului sau un defect? Cînd este o calitate și cînd este un defect?)

Lăsați pe Niculăeș al lui Onișor singur în liniștea țarmului și pornii în josul apei, spre locuri care mie îmi aduceau aminte de anii de demult. Imaginea copilului însă nu-mi dispărea dinaintea ochilor și glasul lui trist îmi suna neconținut în urechi. Cu mama lui, Irina lui Avram, copilărisem în școală și-mi aduceam aminte mai ales de ochii înecați de un vîl fumuriu; ochii ei îi avea și copilul. Fusesse o fată vioaie și aprigă, foarte frumoasă și cuminte.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

7. Subliniați adjectivele care nu au grade de comparație:

mare, negru, cumsecade, inferior, perfect, bleumarin, posterior, anterior, viu, albastru, suprem, optim, îngrozitor, proxim, esențial, total, autentic, excelent, groaznic, înfiorător, înspăimîntător, înfricoșător, minim, maxim, bun, rău, întreg, unic, mort, major, ultim, galben, maro, gri, vișiniu, extrem.

8. Alcătuiți scurte propoziții în care să folosiți la comparativ cinci din adjectivele de la exercițiul 7, la superlativul relativ patru dintre acestea și la superlativul absolut trei.

9. Folosindu-vă de micul dicționar explicativ de la sfârșitul manualului, stabiliți sensurile cuvintelor: *inferior, posterior, anterior, suprem, optim, proxim, esențial, autentic, excelent, minim, maxim, ultim*.

10. Înlocuiți formele de superlativ scrise cursiv în propozițiile următoare, care sint formate cu prefixele: *arhi-, extra-, prea-, stră-*, sau prin adverbele: *îngrozitor, nespus, nemaipomenit, înfiorător, extraordinar*, cu cele obișnuite (cu *foarte* sau cu *cel* [cea] *mai*).

Curtea de Argeș este capitala *străveche* a Țării Românești. Acolo se află fântina *arhicunoscută* a meșterului Manole. *Preafrumoasa* legendă a meșterului Manole este cunoscută de toată lumea. Ea este *nespus de impresionantă*. Fapta lui pare unora *înfiorător de crudă*. Mănăstirea de la Curtea de Argeș are multe ornamentații *extrafine*. Acestea sint *nemaipomenit de frumoase*.

Altădată, drumul care ducea spre culmile Făgărașului era *îngrozitor de greu*. Astăzi, șoseaua Transfăgărașanului oferă turiștilor priveliști *extraordinar de frumoase*.

11. Arătați care dintre formele de superlativ absolut — cele formate cu adverbul *foarte* sau cele scrise cursiv în propozițiile de la exercițiul 10 — sint mai expresive din punct de vedere stilistic.

12. Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți și unele din adjectivele de la exercițiul 9.

Pronumele

I

Pronumele este partea de vorbire care ține locul unui substantiv.

În limba română există mai multe feluri de pronume, dintre care unele au fost învățate în clasa a VI-a: *pronumele personal, personal de politețe, nehotărît și demonstrativ*.

1. **Pronumele personal desemnează diferitele persoane. El are forme diferite pentru cele trei persoane la singular (eu, tu, el, ea) și la plural (noi, voi, ei, ele).**

Formele diferă și după cazuri: *mie, ție, lui, ei, nouă, vouă, lor*.

Numai pronumele personal de persoana a III-a are forme pentru genitiv singular (*al lui, al ei, a lui, a ei* etc.).

Persoanele I și a III-a nu au forme pentru vocativ.

La dativ și acuzativ se folosesc două feluri de forme:

a) **accentuate**: *mie, mine, ție, tine, lui, el* etc.;

b) **neaccentuate**: *mi (îmi), ți (îți), i (îi)* etc.

Pronume personale sint și *dînsul, dînsa*.

2. **Pronumele personal de politețe are forme numai pentru persoana a II-a (dumneata, dumatăle, dumneavoastră), și a III-a (dumnealui, dumneaei, dumnea-lor).**

3. **Pronumele nehotărît înlocuiește numele unui obiect fără a indica precis obiectul înlocuit.**

Pronume nehotărîte sint: *unul (una), altul (alta), fiecare, oricare, oricine, oarecare, cineva, ceva, careva, atît (atîta), atîția, (atîtea), vreunul (vreuna)*.

Cînd însoțesc și determină substantive, formele pronumelor nehotărîte își schimbă valoarea gramaticală devenind **adjective nehotărîte**: *fiecare* (om), *oricare* (elev), *unii* (oameni), *atîtea* (mere) etc.

5. **Pronumele demonstrativ înlocuiește numele unui obiect, arătînd:**

a) **apropierea**: *acesta, ăsta, cestălalt*;

b) **depărtarea**: *acela, ăla, celălalt*;

c) **identitatea**: *același, aceeași*.

Cînd însoțesc și determină substantive, formele pronumelor demonstrative (în general fără a final) își schimbă valoarea gramaticală, devenind adjective demonstrative: *fratele meu; acest frate*.

Funcții sintactice: Pronumele pot îndeplini diferite funcții sintactice:

a) **subiect**: *El (dumnealui, careva, aceștia) cîntă*.

b) **atribut**: *Casa lui (dumnealui, acestuia) este nouă*.

c) **complement indirect**: *Lui (dumnealui, fiecăruia, acestuia) îi plac florile*.

d) **complement direct**: *Pe el (dumnealui, unul, acesta) l-am strigat*.

e) **complemente circumstanțiale**: *La el (dumnealui, cineva, acesta) am văzut multe cărți interesante*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați pronumele personale, demonstrative și adjectivele demonstrative din textele următoare, arătînd:

a) felul lor;

b) genul, numărul și cazul fiecăruia;

c) funcția lor sintactică.

a) — Ce mai faci tu, măi flăcăule? Întrebai eu. Ai ieșit cu oile la păscut?
— M-a trimes tătucu să le mai port! Îmi răspunse el serios, cu glasul subțirel și peltic; și se opri.

Oile se opriră și ele și întoarseră capetele spre călăuzul lor.

— Dar ești tu vrednic, bre Niculăeș, să porți un cîrd de oi?

— He, sint eu vrednic; da acuma n-am ce purta, sint supărat...

— Cum se poate? Și de ce, mă rog?

— De ce? Mă întrebă el ridicînd spre mine fruntea pe care sta zimțuit în neregulă păru-i buhos; pentru că în primăvara asta tot ne-au căzut din oi; ș-acuma am rămas numai cu acestea...

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

b) — Ia lasă-i și tu, măi nevastă, lasă-i, că se bucură și ei de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huța.

(După Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

c) — Acesta este Dapix? a întrebat [...].

Acesta!...

— Să fie înfipt în țeapă!...

(După Alexandru Miștru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

2. Explicați de ce s-au folosit în textele de la exercițiul 1 anumite semne de punctuație și de ortografie.

3. Înlocuiți punctele cu pronumele și cu adjectivele demonstrative indicate prin literele: **a, d, i** (**a** = de apropiere, **d** = de depărtare, **i** = de identitate):
 ... (a) ... este portretul lui Ștefan cel Mare, ... (d) ... este al lui Alexandru cel Bun; ... (a) ... sunt așezate pe ... (i) ... perete. Pe ... (a) ... pereți sunt așezate mai multe portrete. Pe ... (d) ... sunt mai puține. În clasa ... (a) ... sunt și două hărți: ... (a) ... este harta Republicii Socialiste România, ... (d) ... este harta Europei. Ele au ... (i) ... mărime, însă nu sînt de ... (i) ... fel: ... (a) ... este o hartă economică, ... (d) ... este o hartă fizică. Pe hărțile ... (a) ... sînt trasate ... (i) ... râuri și ... (i) ... orașe ... (a) ... sînt hărțile Republicii Socialiste România. ... (a) ... din stînga este o hartă administrativă, iar ... (d) ... din dreapta o hartă cu toate bogățiile țării noastre.

4. Explicați cum ați făcut acordul pronumelor și al adjectivei demonstrative din textul de la exercițiul 3.

5. Formați scurte propoziții sau fraze cu pronumele nehotărîte: **unul, altul, unii, altele, fiecăruia, fiecare, oricare, oricărui, vreunul, vreunui, oricărui, atîtor, atîtea, atîția.**

6. Transformați propozițiile și frazele pe care le-ați alcătuit cu pronumele nehotărîte indicate la exercițiul 5, așa fel încît acestea să devină adjective nehotărîte, după modelul următor:

Unul spunea ceva, *altul* îl corecta (*unul* și *altul* — pronume).

Un elev spunea ceva, *alt* elev îl corecta (*un* și *alt* — adjective).

7. Arătați ce funcție sintactică au pronumele și adjectivele pronominale, învățate pînă acum, din textul următor:

Unul dintre ei, Petruche Poenaru, lucrează chiar în secretariatul de taină al lui Tudor. Alți doi sînt de asemenea grămăticii. Iar toți ceilalți au fost împărțiți de Lazăr, unii pentru îndeplinirea anumitor treburi cu caracter ingineresc [...], alții la conducerea atelierului de reparatul armelor și, în sfîrșit, alții fie la calcularea tragerilor pe cîmpul de instrucție, fie ca dascăli ai acelor panduri care vor să învețe cititul, socotitul, istoria și geografia patriei.

Tudor însuși s-a îmbrăcat astăzi cu hainele cele mai bune...

(După Alexandru Mitru — *Domnul din Vladimiri*)

Pronumele posesiv și adjectivul pronominal posesiv

I

Texte: Viitor de aur țara noastră are
și prevăd prin secolii a ei înălțare.

(După Dimitrie Bolintineanu — *Mircea cel Mare și solii*)

— Dă pace băiatului, moșule, zise un humuleștean de-ai noștri...

(După Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

Voi sinteți șapte frați, în Vrancea sînt șapte munți, ai voștri să fie de veci, și neam de neamul vostru să-i stăpînească-n pace.

(Alexandru Vlahuță — *În Vrancea*)

Întrebări: 1. Există vreo asemănare între cuvintele *noastră* și *ai noștri*?

În ce constă? Dar între *vostru* și *ai voștri*?

2. Prin ce se deosebesc aceste cuvinte unele de altele?

3. Pe cine determină cuvîntul *noastră*? Dar cuvîntul *vostru*?

4. Dacă determină substantive, ce părți de vorbire sînt *noastră* și *vostru*?

5. Ce cuvinte înlocuiesc *ai noștri* și *ai voștri*?

6. Ce pot fi ele dacă țin locul unor substantive?

Explicații. Cuvîntul *noastră* din primul vers însoțește substantivul *țara* pe care îl determină. Este deci un adjectiv. Spre deosebire de adjectivele propriu-zise, care arată o însușire a obiectului denumit de substantivul determinat, adjectivul *noastră* ține locul posesorului obiectului denumit de substantivul *țara*, deci este un **adjectiv posesiv**.

Adjectiv posesiv este și cuvîntul *vostru* care însoțește substantivul *neamul*, pe care îl determină, arătînd totodată cui aparține obiectul denumit de acest substantiv.

Spre deosebire de acestea, cuvintele *ai noștri* și *ai voștri* țin nu numai locul substantivului care denumește posesorul, ci și pe al celui care denumește obiectul posedat, de aceea ele se numesc **pronume posesive**.

Pronumele posesive au totdeauna înaintea lor unul din articolele posesive: **al, a, ai, ale**. Ele au forme diferite pentru cele trei persoane, afară de plural, după genul obiectelor posedate și după numărul posesorilor:

Numărul obiectelor posedate	Genul	Un singur posesor			Mai mulți posesori	
		Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a	Persoana I	Persoana a II-a
Un obiect posedat	M. F.	al meu a mea	al tău a ta	al său a sa	al nostru a noastră	al vostru a voastră
Mai multe obiecte posedate	M. F.	ai mei ale mele	ai tăi ale tale	ai săi ale sale	ai noștri ale noastre	ai voștri ale voastre

Pronumele posesiv nu are forme pentru persoana a III-a cînd sînt mai mulți posesori. În locul acestuia se folosesc formele de genitiv plural ale pronumelui personal: **al (a, ai, ale) lor**.

Ai lor erau de față la venirea mea.

Pronumele **lor** (*ai lor*) nu este posesiv, ci personal, așa cum sînt și formele de genitiv singular **lui** (*al, a, ai, ale lui sau ei*). *Lui, ei și lor* sînt pronume chiar cînd stau pe lîngă un substantiv, pentru că nu se acordă cu el.

Tatăl **ei** este muncitor, **al lui** este profesor.

Pronumele posesiv are totdeauna genul și numărul substantivului care denumește obiectul posedat.

Tatăl **lui** este medic, **al meu** este țăran cooperant.

Adjectivele posesive nu sînt, în general, însoțite de articolul posesiv. Pot fi însă însoțite de articolul posesiv dacă se află înaintea substantivului determinat.

Chiar domnitorul **nostru** și **al vostru** împărat.

(Vasile Alecsandri — *Sergentul*)

Ele au **genul**, **numărul** și **cazul** substantivului determinat.

Casa **mea** este nouă. Casele **noastre** sînt noi.

Acoperișul casei **mele** (caselor **mele**) este de țiglă.

Pronumele și adjectivele posesive (*ai*) **noștri**, (*ai*) **voștri** fiind forme de plural, nearticulate cu articolul hotărît, se scriu cu un singur *i*.

Cînd adjectivele posesive însoțesc substantive nearticulate, care arată nume de rudenie, se leagă de acestea prin liniuță de unire: frate-**meu**, soră-**mea**.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie pronumele posesive și cu două linii adjectivele posesive din textele următoare:

a) Luînd iepurele, se întorcea acasă; cînd, ce să vezi d-ta? deodată îl apucă un dor de tată-său și de mamă-sa...

— Ai trecut, nefericitule, în Valea Plîngerii! îi ziseră ele, cu totul speriate.

— Am trecut, dragele mele,... și acum mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinților mei...

(După basmul *Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte*)

b) Ale tale sînt cărțile acestea?

— Da, ale mele. Acelea sînt ale voastre.

— Știam că acestea sînt ale noastre, dar nu știam care sînt ale tale.

2. Arătați dacă pronumele posesive din textele de la exercițiul 1 înlocuiesc unul sau mai multe obiecte posedate, unul sau mai mulți posesori.

3. Arătați dacă adjectivele posesive din textele de la exercițiul 1 înlocuiesc unul sau mai mulți posesori.

4. Spuneți ce funcție au în propoziție pronumele și adjectivele posesive din textele de la exercițiul 1.

5. Explicați de ce cuvintele închise într-un dreptunghi, în textul următor, deși se rostesc la fel, s-au scris diferit:

Mama sa s-a dus la piață. Acolo l-a întîlnit pe bunicul meu la un chioșc de fructe. După aceea, s-au întîlnit și cu mama mea și au mers la cel mai mare magazin sau, nu știu bine, poate la cea mai apropiată băcănie ce-a fost în drumul lor. Nu știu ce-l interesa pe bunicul cînd s-a dus la piață, dar cînd s-au întors, bunicul era foarte bucuros. El merge la piață sau să cumpere fructe, sau să procure diferite zarzavaturi.

Părinții săi sînt muncitori. Să-i vezi ce harnici sînt!

6. Alcătuiți o compunere în care să apară cel puțin cinci pronume posesive și cinci adjective posesive.

Pronumele reflexiv

I

Exercițiu: Înlocuiți punctele cu unul din cuvintele scrise în stînga paginii, ținînd seama de persoana și numărul la care sînt verbele respective:

îmi Mama ... îmbracă și pleacă în oraș.

mă Sora mea ... cumpără un stilou.

îți Eu ... pregătesc să merg la școală.

te Pe drum ... amintesc că astăzi avem o întrecere sportivă.

își Tu ... îmbraci în uniformă?

se Și tu ... cumperi uniformă școlară?

ne Eu și Dan ... întîlnim cu colegii noștri.

vă Știu că și voi ... întîlniți cu colegii voștri.

Întrebări:

1. La care verb se referă fiecare din cuvintele scrise în stînga paginii, în propozițiile (frazele) unde înlocuiesc punctele?

2. Care sînt subiectele propozițiilor din exercițiul de mai sus? Dar predicatele?

3. La care pronume ați mai întîlnit unele din formele scrise în stînga paginii la exercițiul de mai sus? Ce știți despre ele? În ce caz este fiecare?

4. Ați mai învățat pînă acum ceva despre cuvintele *își* și *se*? Ce părți de vorbire credeți că sînt acestea?

5. Comparîndu-le cu celelalte pronume scrise în stînga paginii la exercițiul de mai sus, în ce caz credeți că sînt cuvintele *își* și *se*?

Explicații: Ca și *îmi, mă, îți, te, ne, vă*, cuvintele *își* și *se* sînt pronume.

În timp ce primele au fost învățate la formele neaccentuate ale pronumelui personal, acestea din urmă n-au fost studiate pînă acum. Pronumele *se* însoțește verbul *îmbracă* și arată că acțiunea exprimată de acesta trece direct tot asupra persoanei care o săvîrșește (aici mama). De asemenea, pronumele *își* însoțește verbul *cumpără*, arătînd că acțiunea exprimată de el trece indirect asupra persoanei care o săvîrșește (*sora mea*).

Cuvintele *își* și *se* sînt **pronume reflexive**, deoarece țin locul obiectelor asupra cărora se exercită direct sau indirect acțiunea verbului. Aceste obiecte sînt identice cu subiectele propozițiilor respective.

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru persoana a III-a și numai la cazurile dativ și acuzativ.

Ca și la pronumele personal, unele forme ale pronumelui reflexiv sînt *accentuate*, altele sînt *neaccentuate* și nu se deosebesc după gen și număr:

Cazul	Formele accentuate	Formele neaccentuate
D. A.	sie, sieși sine	își, și se

Pentru persoana I și persoana a II-a, la singular și la plural, se folosesc formele neaccentuate ale pronumelui personal la cazurile dativ și acuzativ:

Cazul	Persoana I		Persoana a II-a	
	Singular	Plural	Singular	Plural
D. A.	îmi, mi mă	ne ne	îți, ți te	vă vă

Cum se poate ști cînd acestea sînt pronume personale și cînd sînt pronume reflexive?

Criteriul de deosebire este simplu.

Cînd obiectul (înlocuit de pronume) asupra căruia se răsfrînge acțiunea verbului este identic cu subiectul propoziției, pronumele este *reflexiv*: *Eu îmi cumpăr o servietă nouă. Tu te îmbraci în uniformă școlară.*

Cînd obiectul (înlocuit de pronume) asupra căruia se răsfrînge acțiunea verbului este diferit de subiectul propoziției, pronumele este *personal*: *Mama mă iubește foarte mult. Mama te pregătește pentru concurs.*

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie pronumele personale și cu două linii pe cele reflexive din textul următor:

Cea dintîi grijă a băiatului, cînd s-a ridicat de la pămînt, a fost să caute să-și adune de pe jos foile caietului său, zdrențuite și risipite în luptă, operație lungă și migăloasă la care i-am dat și eu o mîină de ajutor.

A doua zi, cînd m-am dus la școală, l-am găsit în ușa clasei a IV-a de umănioare; cum m-a văzut, și-a scos șapca, arătîndu-mi cu mulțumire caietul, zicîndu-mi:

„Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat, o grămadă de muncă.

(După Ion Ghica — Nicu Bălcescu)

2. Analizați pronumele personale și pe cele reflexive din textul de la exercițiul 1, arătînd: persoana, genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia dintre ele.

3. Arătați cum ați procedat ca să deosebiți pronumele reflexive de persoana I și a II-a de cele personale.

4. Explicați de ce grupurile de cuvinte: *s-a* (ridicat), *să-și* (adune), *i-am* (dat), *m-am* (dus), *l-am* (găsit), *m-a* (văzut), *și-a* (scos), *arătîndu-mi*, *zicîndu-mi* din textul de la exercițiul 1 s-au scris legate între ele prin liniuță de unire.

5. Explicați din ce cuvinte sînt formate grupurile scrise cursiv la exercițiul 4.

6. Arătați ce vocale au dispărut din grupurile *s-a*, *m-a*, *m-am*, întîlnite în textul de la exercițiul 1.

7. Reproduceți sau închipuiți-vă o discuție sub formă de dialog între doi colegi și alcătuiți o compunere de douăzeci de rînduri în care să redați această discuție, folosind diferite pronume și adjective pronominale (provenite din pronume).

Pronumele de întărire și adjectivul pronominal de întărire

Exercițiu: Înlocuiți punctele cu unul dintre cuvintele scrise în stînga paginii:

<i>însuși</i> (<i>însămi</i>)	— Spui că l-ai văzut tu ...?
<i>însuți</i> (<i>însăți</i>)	— Da. Eu ... l-am văzut.
<i>însuși</i>	— Ana ... mi-a spus că Alexandru ... era de față.
<i>însăși</i>	— Lucrul acesta îl știau ei ...
<i>însine</i> (<i>însene</i>)	— Cu atît mai mult trebuia să-l știți voi ...
<i>însivă</i> (<i>însăvă</i>)	— Noi ...? De ce, de îndată ce ele ..., care erau de față, n-au știut nimic?
<i>însiși</i>	
<i>însesei</i> (<i>însesele</i>)	

Întrebări: 1. Sint absolut necesare în textul de mai sus cuvintele scrise în stînga paginii? Și-ar pierde textul înțelesul dacă acestea n-ar fi introduse în locul punctelor?

2. Care sint părțile de vorbire determinate de cuvintele scrise în stînga paginii?

3. Ce părți de propoziție pot fi *însuși*, *însuși*, *însuși* etc., dacă determină substantive și pronume?

Explicații: Cuvintele *însuși*, *însuși*, *însuși* etc., introduse în textul de mai sus în locul punctelor, însoțesc și determină substantivele *Ana* și *Alexandru* sau pronumele personale *eu*, *tu*, *noi*, *voi*, *ei*, *ele*, ca și adjectivele. *Înșă* ele precizează obiectul sau persoana la care se referă, insistînd asupra lor, se numesc adjective de întărire.

Aceste forme se întrebuintează rar singure, înlocuind un substantiv sau un pronume personal, și se numesc pronume personale de întărire.

Am văzut înșine pîteni de rugină putrezii...

(Grigore Alexandrescu — Răsăritul lunei. La Tismana)

De aceea, pe volumul colectiv de omagiu ce i l-a închinat Editura „Vreamea” și în care apărea *însuși* (...) mi-a scris această dedicație.

(După Șerban Cioculescu — Amintiri)

În limba literară de azi se folosesc extrem de rar pronumele personale de întărire. În schimb, sint destul de frecvente adjectivele pronominale de întărire.

Adjectivul pronominal de întărire se acorda în persoană, gen, număr și caz cu pronumele personal determinat de el sau în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl însoțește, determinîndu-l:

Eu însuși am scris această povestire.

Ea însăși s-a oferit să îngrijească florile din clasa noastră.

Mamei înseși îi datorez buna mea pregătire sportivă.

Pronumele (adjectivul pronominal) de întărire sint formate din *însu-*, *însă-*, *înși-*, *înse-*, care au forme distincte după gen, număr și caz, și formele neaccentuate de dativ ale pronumelor reflexive: *mi*, *ți*, *și*, *ne*, *vă* și *le* (pronume personal neaccentuat):

	Cazurile	Singular		Plural	
		Masculin	Feminin	Masculin	Feminin
Persoana I	N.A. G.D.	însuși	însămi însemi	înșine	însene
Persoana a II-a	N.A. G.D.	însuși	însăți înseți	înșivă	însevă
Persoana a III-a	N.A. G.D.	însuși	însăși înseși	înșiși	înseși (însele)

Exerciții de efectuat în clasă

1. Înlocuiți punctele cu adjectivele de întărire, făcînd acordul cu substantivele sau pronumele personale pe care le însoțesc:

Maria ... era de față cînd m-ai strigat.

Pe el ... îl așteptam cînd ai venit tu.

Tu ... trebuia să știi de întîmplarea aceasta.

Ție (f.) ... vreau să-ți vorbesc.

Ele ... s-au mirat de plecarea ta neașteptată.

Pe voi ... vă interesează orarul nostru.

Bălcescu ... era membru al guvernului provizoriu din 1848.

Despre activitatea lui, noi ... cunoaștem multe lucruri.

Ca bune colege, voi ... trebuia să-l ajutați pe Sandu.

Noi ..., colegele ei, am ajutat-o cînd a fost nevoie.

Nana, tu ... erai bucuroasă că s-a întors!

2. Alcătuiți nouă propoziții în care să se afle și cite unul dintre adjectivele de întărire: *înșivă*, *înseși*, *însuși*, *însăți*, *înșine*, *însene*, *însevă*, *însămi*, *însăși*.

3. Alcătuiți cite o propoziție în care unul din pronumele personale: *noi*, *ei*, *voi*, *eu*, *mie* (f.), *el*, *tu*, *ție* (f.), *ea*, *ei* să fie însoțite de adjectivele de întărire corespunzătoare.

4. Alcătuiți cite o propoziție în care substantivele: *tata*, *frații (mei)*, *Elena* și *Ana*, *Andrei* și *George*, *Tudor Vladimirescu*, *mama*, *bunicii*, *Dorinei* să fie însoțite de adjectivele de întărire potrivite.

Exerciții facultative

1. Corectați formele intenționat scrise greșit în propozițiile și frazele următoare:

Ele *înșiși* erau fericite că ninge cu fulgi mari. Ileana și Steluța *însăși* m-au întîmpinat la gară. Tata *însăși* sosise acasă înaintea mea. Cu tata sosise *însuși* mama. Mario, tu *însuși* erai gata să întîrzi astăzi de la școală. Cu tine veneau ele *însuși*. Ilie și Andrei *însuși* n-au așteptat în fața școlii. Mariei *însăși* i-am oferit flori.

2. Explicați de ce nu sint corect folosite adjectivele de întărire din propozițiile și frazele de la exercițiul 1. (Ce nu s-a respectat: acordul în persoană, număr, în gen sau în caz?)

3. Alcătuiți o compunere de o jumătate de pagină în care să folosiți, la alegere, și șase adjective de întărire.

Pronumele interogativ și adjectivul pronominal interogativ

Text: [Ce] e? [ce] e?... Toți pasagerii sar înspăimîntați la ferestre, la uși, pe scări....

[Cine] poate ghici în ce vagon era ruptă ața plumbuită și răsturnată manivela?... [Cine], [cine] a tras manivela?

(După Ion Luca Caragiale — D-l Goe...)

Întrebări: 1. De ce la sfîrșitul unora dintre propozițiile și frazele din textul de mai sus s-a pus semnul întrebării?

2. Cu ce cuvinte încep aceste propoziții?

3. Sint necesare aceste cuvinte pentru formularea întrebărilor respective?

4. În categoria căreia dintre părțile de vorbire studiate pînă acum se pot încadra cuvintele *cine?* și *ce?*

Explicații: Cuvintele *cine?* și *ce?*, prin care se introduc diferite propoziții interogative, se numesc **pronume interogative**.

Ele țin locul obiectelor (ființe sau lucruri) așteptate ca răspuns la întrebările puse:

- Cine m-a strigat?
- Mama. (Mama m-a strigat?)
- Ce ai acolo?
- O carte. (O carte ai acolo?)

Cu pronumele interogativ *cine?* se întreabă, de obicei, despre ființe, iar cu *ce?* despre lucruri:

- Cine lipsește astăzi?
- Alexandru. (Alexandru lipsește astăzi?)
- Ce ai pe bancă, cartea sau caietul?
- Și cartea, și caietul. (Ai pe bancă și cartea, și caietul?)

Pronume interogative sint, de asemenea, *care?*, *cît?* (*cîtă?*, *cîți?*, *cîte?*):

- Care dintre voi este astăzi de serviciu?
- Ileana. (Ileana este astăzi de serviciu?)
- Cîți sint prezenți?
- Zece. (Zeci sint prezenți?); (Mulți sint prezenți?)

Pronumele interogativ *care?* se referă atît la ființe, cît și la lucruri, iar *cît?* (*cîtă?*, *cîți?*, *cîte?*) la o cantitate.

Pronumele interogativ *ce?* este invariabil (nu-și schimbă forma), iar *cine?*, *care?*, *cît?* au următoarele forme:

	<i>cine?</i>	<i>care?</i>			<i>cît?</i>			
		<i>singular</i>		<i>plural</i>	<i>singular</i>		<i>plural</i>	
	<i>masc.</i> și <i>fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	<i>masc. și fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>
N.A.	<i>cine?</i>	<i>care?</i>	<i>care?</i>	<i>care?</i>	<i>cît?</i>	<i>cîtă?</i>	<i>cîți?</i>	<i>cîte?</i>
G.D.	<i>cui?</i>	<i>căruia?</i>	<i>căreia?</i>	<i>căroră?</i>	—	—	<i>cîtor?</i>	<i>cîtor?</i>

Funcții sintactice:

Ca și substantivele pe care le înlocuiesc, pronumele interogative pot avea diferite funcții sintactice, schimbîndu-și forma după cazul la care sint folosite. Deci și ele se declină:

- Cine îmi împrumută o carte? (*cine?* — *subiect*, cazul nominativ)
- Acesta cine este? (*cine?* — *nume predicativ*, cazul nominativ)

- Al cui prieten este Dan? (*al cui?* — *atribut*, cazul genitiv)
- Cui i-am dat stiloul meu? (*cui?* — *complement indirect*, cazul dativ)
- Pe cine aștepti? (*pe cine?* — *complement direct*, cazul acuzativ)
- La cine ai fost? (*la cine?* — *complement circumstanțial*, cazul acuzativ).

La genitiv, pronumele interogativ este precedat de articolul genitival (*al*, *a*; *ai*, *ale*), iar la acuzativ, de o prepoziție: **Al cui** este acest caiet? **Pe cine** cauți?

Cînd însoțesc substantive, determinîndu-le, *care?* *ce?* și *cît?* (*cîtă?*, *cîți?*, *cîte?*) sint adjective interogative.

Care elev n-a fost ascultat astăzi?

Ce carte ai pe bancă?

Cîte cărți de literatură ai citit luna aceasta?

Cît timp m-ai așteptat?

Adjectivele interogative au aceleași forme ca și pronumele corespunzătoare lor, afară de *care?*, la genitiv și dativ — singular și plural — căruia îi lipsește -a final:

Al cărui elev este stiloul acesta?

Căror eleve le plac mai mult poeziile lui Coșbuc?

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie pronumele și cu două linii adjectivele interogative din textele următoare:

a) — Domnule! strigă impiegatul, înțelege odată că nouă nu ne plătește Statul aici ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-avem vreme de conversație... Spune: ce poțtești? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai?

- Ce afacere?
- Da! ce afacere?
- Am dat o petițiune... Vreau să știu ce s-a făcut. Să-mi dați un număr.
- Nu ți s-a dat număr cînd ai dat petiția?
- Nu.
- De ce n-ai cerut?
- N-am dat-o eu.
- Da cine?
- Am trimis-o prin cineva.
- Cînd? În ce zi?
- Acu vreo două luni... [...]
- Ce cereai în petiție? [...]
- Nu era petiția mea.
- Da a cui?
- A unui prieten.
- Care prieten?
- Unul Ghiță Vasilescu.
- Ce cerea în ea? [...]

- Nu cerea nimic; nu era petiția lui.
- Da a cui?
- A unei mătuși a lui....

(După Ion Luca Caragiale — *Petițiune*)

- b) „Dar aste decorații cum, cine ți le-au dat?”
 „Chiar domnitorul nostru și-al vostru împărat”.
 „Dar pentru care fapte?”

(Vasile Alecsandri — *Sergentul*)

2. Treceți pronumele interogative din paranteze la cazul, genul și numărul cerute de regulile acordului sau de funcțiile lor sintactice:

A (care) dintre colegele voastre este această carte? I-ai mulțumit (cine) trebuia? Ale (care) dintre prietenii tăi sînt aceste creioane? (Căre) dintre voi nu-i place muzica? (Care) dintre ei nu l-ați văzut de mult? (Cine) ai primit aceste cărți? (Cine) i-ai dat caietul tău?

3. Arătați genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecărui pronume sau adjectiv interogativ din textele de la exercițiul 1.

4. Analizați, din textele de la exercițiul 1, pronumele personale și reflexive, precum și adjectivele posesive și demonstrative, arătînd: genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia (afară de reflexive).

5. Arătați care sînt semnele de punctuație folosite în textele de la exercițiul 1 și explicați de ce s-a întrebuințat fiecare dintre ele.

III

Exerciții facultative

1. Subliniați cu o linie pronumele și adjectivele interogative, iar cu două linii cuvintele așteptate ca răspuns la fiecare întrebare:

- Cine știe care au fost cei mai mari domnitori ai românilor?
- Eu...
- Care sînt aceștia?
- Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Vlad Țepeș...
- Cîți ani a domnit Ștefan cel Mare?
- Patruzeci și șapte de ani.
- Domnitorul cărei provincii istorice a fost Ștefan cel Mare?
- Al Moldovei.
- În ce an a murit Mihai Viteazul?
- În anul 1601.
- Care sînt provinciile istorice unite de el într-un singur stat?
- Țara Românească, Moldova și Transilvania.
- Care era pe vremuri capitala Moldovei?
- Suceava.
- Ce capitală avea Țara Românească?
- Tîrgoviște.
- În timpul cărui domnitor este atestată în documente Tîrgoviște ca reședință domnească?
- În timpul lui Mircea cel Mare.

- Cine a mutat capitala Țării Românești de la Tîrgoviște la București?
- Cred că Gheorghe Ghica.
- Știi în ce an?
- Dacă nu mă înșel, în anul 1660.
- Dar orașul București în timpul cărui domnitor este atestat documentar?
- Eu am citit că în timpul lui Vlad Țepeș.
- În ce an?
- În anul 1459.

2. Arătați în ce caz și ce funcție sintactică au pronumele și adjectivele interogative din textul de la exercițiul 1.

3. Înlocuiți punctele cu unul dintre pronumele sau adjectivele interogative corespunzătoare.

În ... clasă ești? În ... bancă stai? Pe ... rînd, de la fereastră sau din mijloc? Cu ... dintre colegii tăi stai în bancă? Pe ... iubești mai mult: pe bunicul sau pe bunica? La ... ai fost vara trecută? De la ... ai acest stilou? Cu ... l-ai plătit? De la ... librărie l-ai cumpărat? Eu am două stilouri. Tu ... ai? Dar fratele tău ... are?

În ... an te-ai născut? În ... zi? Și în ... lună?
 Pe ... stradă locuiește colegul tău de bancă? La ... număr?

4. Arătați în ce caz sînt și ce funcție sintactică au pronumele interogative din textul următor:

Nu e nevoie să-ți dorim, bătrîne, ca țărîna să-ți fie ușoară. Cui... i-ar putea fi mai dulce decît ție ...? Pe cine l-ar putea ea învâli mai cu iubire, pe cine l-ar cuprinde mai cald în brațe de mamă, pe cine l-ar feri mai cu îngrijire de tot zvonul și vîlmășagul zadarnic?....

(După Nicolae Iorga — *Nicolae Grigorescu*)

5. Explicați cum s-au folosit semnele de punctuație în textul de la exercițiul 4.

Pronumele relativ și adjectivul pronominal relativ

I

Texte: Omul care stăruie învinge toate greutățile.

Cine se scoală de dimineată departe ajunge.

Capul ce se pleacă sabia nu-l taie,

Dar cu umilînță, lanțu-l încovoie.

(Dimitrie Bolintineanu — *Daniil Sihastrul*)

Întrebări: 1. Cîte propoziții sînt în fiecare dintre frazele date?

2. Care dintre propozițiile acestea sînt principale și care secundare?

3. Prin ce cuvinte sînt introduse propozițiile secundare?

4. Noi știm că, de obicei, propozițiile secundare sînt introduse printr-o conjuncție. Cuvintele *care*, *cine* și *ce* pot avea rol de conjuncție sau nu?

Explicații: Dacă despărțim în propoziții frazele de la începutul acestui capitol, constatăm că primele două sint formate din câte două propoziții, una principală și una secundară:

I: 1. *Omul învinge toate greutățile* (propoziție principală),
2. *care stăruie* (propoziție secundară).

II: 1. *Cine se scoală de dimineață* (propoziție secundară),
2. *departe ajunge* (propoziție principală).

Fraza a treia este alcătuită din trei propoziții: două principale și una secundară:

1. *Capul sabia nu-l taie* (propoziție principală),
2. *ce se pleacă* (propoziție secundară),
3. *dar cu umilință lanțu-l încovoie* (propoziție principală).

Propozițiile secundare sint introduse prin cuvintele: **care, cine, ce**, care nu sint conjuncții, dar au rol de conjuncție, deoarece leagă propoziții secundare de regentele lor. Aceste cuvinte însă nu numai că leagă niște propoziții secundare de regentele lor, dar țin și locul unor substantive: *omul, capul*.

Fără ele, frazele la care ne-am referit s-ar prezenta astfel:

1. *Omul învinge toate greutățile.* 2. *Omul stăruie.*

1. *Omul se scoală dimineața.* 2. *Ajunge departe.*

1. *Capul se pleacă.* 2. *Capul nu-l taie sabia.* 3. *Dar cu umilință lanțu-l încovoie.*

Deoarece țin locul unor substantive, **care, cine și ce** sint pronume.

Aceste pronume se numesc **relative**, deoarece fac legătura între o propoziție subordonată și regenta ei, adică servesc la stabilirea unei relații (legături) de subordonare între două propoziții.

Pronume relativ este și **cît**.

Pronumele relative au aceleași forme ca și pronumele interogative:

Cazul	Singular		Plural	
	masculin	feminin	masculin	feminin
N.A.	care, cine, cît	care, cine, cîtă	care, cîți	care, cîte
G.D.	căruia, cui	căreia, cui	căroră, cîtor	căroră, cîtor

Pronumele relativ **ce** este invariabil. Acest pronume se referă în general la lucruri (*Capul ce se pleacă...*), pe cînd **care și cine**, mai mult la ființe, iar **cît** la cantitate.

Ca pronume relative se folosesc și **cel ce, ceea ce**, alcătuite din pronumele demonstrativ **cel, ceea** și pronumele relativ **ce**.

Acestea au următoarele forme, după gen, număr și caz:

Cazul	Singular		Plural	
	masculin	feminin	masculin	feminin
N.A.	cel ce	ceea ce	cei ce	cele ce
G.D.	celui ce	celeii ce	celor ce	celor ce

Ca **adjective relative** se folosesc, dar mai rar, **care, ce și cît**. Precedînd substantivul, **care**, uneori, se repetă în propoziția subordonată.

Ieri am cumpărat o carte, **care** carte se găsește foarte rar.

Pronumele relative se apropie de conjuncții, dar se deosebesc de ele, fiindcă nu stabilesc numai anumite legături, ci îndeplinesc și diferite funcții sintactice în propozițiile din care fac parte.

Funcții sintactice:

- a) **subiect:** *Care stăruie, reușește.*
- b) **atribut:** *Omul, a cărui judecată este superioară, cunoaște legile naturii.*
- c) **complement indirect:** *Cui nu-i place, să nu mănince.*
- d) **complement direct:** *Pe cine aștepti, nu vine.*

Observație: Uneori, pronumele relativ se repetă de mai multe ori la intervale scurte, pentru a insista asupra obiectului pe care îl înlocuiește. Deseori însă repetarea lui nejustificată nu este recomandabilă.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați pronumele relative din textele următoare, arătînd:

- genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia;
- propozițiile subordonate pe care le leagă de regentele lor;
- cuvintele din regente la care se referă aceste pronume:

a) Din cauza acestui rol, **care/le** apropie de conjuncții, pronumele relative apar întotdeauna în propoziții dependente, subordonate, pe cînd pronumele interogative apar în propoziții principale, adeseori independente. De conjuncții, și anume de cele subordonate, cu **care/se** aseamănă prin faptul că se folosesc numai în propoziții secundare, relativele se deosebesc prin caracterul lor flexibil și prin includerea în structura sintactică a propoziției pe **care/le** introduc. Ca orice pronume, pronumele relativ are un rol sintactic: poate fi subiect, atribut etc.

(Iorgu Iordan și colab. — *Structura morfologică a limbii române contemporane*)

b) Pe malul înflorit al Prahovei, în fața zărilor largi, sub cerul curat al verii, care a fost bucuria ta, în revărsarea de lumină a soarelui **care-ți** sărută veșnic pinzele, dormi, poete alb, dar fără bătrînețe [...].

În sufletele noastre ai lăsat o icoană pe care nimeni nu ne-o poate lua înapoi, și ea va fi o parte scumpă din comoara pe care n-o arătăm nimănui, dar din care hrănim zilnic munca noastră pentru scopuri care au fost și ale tale, pentru idealuri cu gîndul la **care-ți** s-au închis pleoapele....

(După Nicolae Iorga — Nicolae Grigorescu)

c) Nu știu dacă mai e pe lume vreo țară al/cărei/pitoresc să se oglindească așa de limpede și de puternic în opera unui artist; ceea ce pot spune e că Grigorescu, înfățișînd cum a înfățișat, pe pinzele lui, podoabele și sufletul patriei

noastre, a făcut, cu aceasta, neamului nostru unul din acele prețioase daruri care iau loc între puterile active ale unei națiuni.

(Alexandru Vlahuță — Pictorul Nicolae Grigorescu)

2. Închideți, în textele de la exercițiul 1, în cite un dreptunghi [], pronumele relative și substantivele din propozițiile regente la care se referă fiecare din ele, apoi stabiliți cum s-a făcut acordul acestor pronume cu substantivele respective.

3. Dacă acordul pronumelor relative din textele de la exercițiul 1 s-a făcut numai în gen și număr, după ce ne orientăm pentru a face acordul în caz? (Pentru a stabili acest lucru, observați cazurile pronumelor relative din aceleași texte.)

Ce regulă privitoare la acordul pronumelor relative s-ar putea formula pe baza observațiilor voastre?

4. Înlocuiți punctele cu formele potrivite ale pronumelui relativ, respectând regula acordului stabilită mai înainte. (Acolo unde este nevoie, folosiți prepozițiile sau articolele genitive potrivite.)

Cartea ... o citești este a mea.

Casa ... locuim a fost a bunicului nostru.

Clasa ... învățăm noi este situată la etajul I.

Creionul ... scriu este al fratelui meu.

Excursia ... venim a fost foarte interesantă.

Persoanele ... vorbeam erau niște cunoscuți ai noștri.

Elevii ... le place muzica o ascultă cu plăcere.

Poetul ... îi plac peisajele frumoase scrie pasteluri.

Reporterul ... îl interesează industria scrie reportaje despre întreprinderile industriale.

Iarna ... zile sînt scurte a trecut destul de greu.

A sosit primăvara, ... zile sînt foarte frumoase.

III

Exerciții facultative

1. Completați textul următor cu pronumele interogative la cazul indicat în paranteze, folosind, acolo unde este nevoie, prepozițiile sau articolele genitive necesare:

(Ac.) aștepti aci? (Ac.) vii acum? (Ac.) te plimbai ieri prin parc? (Gen.) este cartea aceasta? (Dat.) i-ai dat stiloul meu? (Dat.) dintre voi îți plac mai mult florile? (Gen.) dintre ele este cartea aceasta? (Gen.) dintre colegii tăi este banca aceea? (Ac.) dintre ei l-ai întrebat? (Dat.) dintre colegele tale i-ai dat stiloul meu?

2. Transformați propozițiile și frazele de la exercițiul 1 în așa fel, încît pronumele interogative să fie înlocuite prin pronume relative, respectînd cazurile indicate în paranteze. (De exemplu: Prietenul *pe care* îl aștepti aici abia a plecat de acasă.)

3. Înlocuiți punctele cu una din formele scrise în stînga paginii:

de la care Orașul ... locuiesc este așezat la poalele Carpaților.

din care Trenul ... călătorim are mers de accelerat.

în care Plaja ... nisip este curat atrage mulți vizitatori.

cu care Muzeul ... sînt păstrate operele lui Grigorescu este foarte interesant.

al cărei Satul ... vin este așezat pe malul Dunării.

căruia Prietenul ... vin m-a primit foarte bine.

căreia Colega mea ... îi plac filmele merge des la cinema.

căroră Colegul meu ... îi place sportul merge zilnic la antrenament.

Oamenii ... le plac cărțile au biblioteci mari cu cărți interesante.

4. Analizați toate pronumele învățate din zicătorile și proverbele următoare, arătînd felul lor, genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia:

Ce ție nu-ți place altuia nu-i face.

Cine știe carte are patru ochi.

Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești.

Cine sapă groapa altuia cade singur în ea.

Ciinele care latră nu mușcă.

Cine fură azi un ou mîine va fura un bou.

Pronumele negativ și adjectivul pronominal negativ

I

Text: Ștefan și Matei s-au întîlnit într-o librărie. **Nici/unul** nu cumpărase

nici o carte.

— Ce dorești să cumperi? întrebă Matei.

— **Nimic**, răspunse Ștefan. Dar tu?

— Eu aș dori să cumpăr această carte, dar nu am **nici un** ban la mine.

— N-ai găsit pe **nimeni** să te împrumute? Nu este **nimic!** Îți împrumut eu suma de care ai nevoie.

Întrebări: 1. Ce deosebire este între propozițiile: *Nici unul nu cumpărase nici o carte; Nimic (= Nu cumpăr nimic); dar nu am nici un ban la mine; N-ai găsit pe nimeni; Nu este nimic*, și celelalte propoziții din același text?

2. Datorită căror cuvinte propozițiile de la întrebarea 1 sînt negative?

3. Care cuvinte întăresc caracterul negativ al propozițiilor?

4. La care cuvinte se referă *nici unul, nici o, nimeni, nimic, nici un*?

5. Care dintre acestea înlocuiesc substantive și care însoțesc substantive, determinîndu-le?

Explicații: Propozițiile: *Nici unul nu cumpărase nici o carte; Nimic; dar nu am nici un ban la mine; N-ai găsit pe nimeni; Nu este nimic* sînt negative.

Dacă aceste propoziții ar fi afirmative, cuvintele **nici unul, nimeni și nimic** ar fi înlocuite de anumite substantive: *nici unul* prin *Ștefan sau Matei*; *nimic* prin *o carte*; *nimeni* prin *un prieten (un cunoscut)*.

Deoarece înlocuiesc substantive, **nici unul, nimeni și nimic** sint pronume. Negînd aceste substantive, adică lăsînd pe vorbitor să deducă absența lor, pronumele la care ne-am referit aici se numesc **negative**.

Nimeni, care se opune pronumelui nehotărît *cineva* sau lui *toți* (*toate*), neagă nume de persoane, **nicic** nume de lucruri, iar **nici unul (nici una)**, opuse lui *unul (una)*, *altul (alta)*, neagă atît nume de ființe, cît și nume de lucruri.

Unul venea, *altul* pleca. Acolo nu rămînea **nici unul**. *Toți* tăceau. Nu spunea **nimeni** **nicic**.

Fiind folosite numai în propoziții negative, aceste pronume apar împreună cu *adverbul negativ nu*, care neagă, de fapt, predicatul.

Nu l-a văzut **nimeni**.

Nu mi-a cerut **nicic**.

Nici unul dintre ei *nu* fusese acolo.

În vorbire, **nicic** rămîne totdeauna neschimbat, adică nu se declină, **nimeni** are forme diferite pentru genitiv și dativ:

Acest creion nu este al **nimănui** (genitiv).

Nimănui nu i-a părut rău (dativ).

Uneori, în vorbirea populară, apar și formele: **nimica, nimenea, nimănuia**, nerecomandabile în vorbirea îngrijită.

Nici unul (nici una) fiind compus din *adverbul nici* și pronumele nehotărît *unul (una)* se declină astfel: **nici** rămîne neschimbat la toate cazurile iar *unul (una)* se declină așa cum s-a arătat la pronumele nehotărît:

Nici unul dintre noi n-a fost de față (nominativ).

Părerea aceasta n-a fost a **nici unuia** dintre noi (genitiv).

Cînd însoțesc substantive, determinîndu-le, acestea își schimbă valoarea gramaticală devenind adjective negative.

Adjectivul negativ are forma **nici un (nici o)** și se află totdeauna înaintea substantivului determinat:

Nici un coleg nu era de față.

Nici o țară nu ne este mai scumpă ca Republica Socialistă România.

Ortografie: Pronumele și adjectivele negative **nici unul, nici una; nici un, nici o** nu se scriu niciodată într-un singur cuvînt.

Vestea aceasta n-am comunicat-o **nici unui elev**.

Am aflat că această carte nu era a **nici unei eleve**.

Funcții sintactice:

Pronumele negative pot îndeplini diferite funcții sintactice:

a) **subiect**. N-a venit **nimeni**.

b) **atribut**: Nu s-a aprobat propunerea **nici unuia**.

c) **complement indirect**: **Nimănui** nu-i place să fie bolnav.

d) **complement direct**: N-am văzut **pe nimeni**.

e) **complement circumstanțial**: Cartea nu era la **nici unul** dintre cei prezenți.

Adjectivele negative au totdeauna funcție de atribut: N-a lipsit **nici o elevă**.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie pronumele negative și cu două linii adjectivele negative din textul următor:

Ieri după-amiază am venit la voi. Am bătut la ușă, dar nu mi-a răspuns **nimeni**. **Nici unul** dintre vecinii tăi nu știa nimic despre tine. În **nici o zi** nu doream mai mult ca ieri să te văd. De la tine am mers la alți colegi. **Nici unul** nu era însă acasă.

În clasa noastră, **nici o floare** nu este neglijată.

Eu îngrijesc mai multe ghivece, dar **nici unul** nu este neglijat. Colegul meu ar dori și el să poarte de grijă cîtorva flori, dar n-a mai rămas **nici una** neîncredințată cuiva.

2. Arătați în ce caz sint pronumele și adjectivele negative din textul de la exercițiul 1 și ce funcție sintactică îndeplinește fiecare dintre ele.

3. Alcătuiți cîte o propoziție cu fiecare dintre formele pronumelui negativ la genitiv și dativ.

4. Alcătuiți șase propoziții cu diferite forme ale adjectivelor pronominale negative **nici un, nici o** la diferite cazuri.

5. Analizați și celelalte pronume și adjective posesive, demonstrative etc. din textul de la exercițiul 1 și arătați: felul lor, persoana (pentru cele care au persoane), genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

III

Exerciții facultative

1. Înlocuiți cuvintele scrise cursiv în textul următor cu pronumele sau adjectivele negative potrivite. (Acolo unde este necesar se pot aduce unele modificări textului. Nu uitați să introduceți *adverbul negativ nu*).

În clasa noastră este *un elev* foarte înalt. *Cîțiva* elevi sint foarte scunzi. *Cineva* bate la ușa clasei noastre.

— Cine este acolo? întrebă dirigintele nostru.

— Eu sint, răspunde eleva Ionescu.

— Intră, te rog. Ce dorești?

— *O carte*.

— Mai ești cu *cineva*? o întrebă, văzînd-o că privește spre ușă.

— Cu *Vasilescu*.

— Cui doriți să dați această carte?

— *Lui Alexandru*.

— A citit tot ce i-am dat pînă acum?

— Da, a citit *tot*.

— Tu cîte cărți ai citit?

— *Multe*.

— Acum îți mai dau *o carte* nouă.

— Colega ta a citit și ea ceva?

— *Două cărți* din cele împrumutate de la biblioteca școlii.

2. Corectați formele intenționat scrise greșit în textul următor sau cele populare, nerecomandabile în exprimarea îngrijită:

Nici o școală nu este mai curată ca a noastră. În clasa noastră **niciun elev** nu face **nimica** ce nu este îngăduit de disciplina școlară. **Nimeni** nu-i este permis să tulbure liniștea clasei. **Niciunul** dintre colegii mei nu este muștrat. **Niciuna** dintre colegele noastre nu vine la școală cu lecțiile nepregătite.

Numeralul

I

Numeralul este partea de vorbire care arată numărul, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea lor prin numărare.

Numeralele sînt de două feluri: *cardinale* și *ordinale*. Numeralele cardinale se împart în: *cardinale propriu-zise*, *multiplicative*, *distributive* și *adverbiale*.

Numeralele cardinale arată un număr sau determină numeric anumite obiecte.

Numeralele cardinale propriu-zise se împart în două mari categorii:

— *simple*: unu, doi, trei, patru etc.

— *compușe*: unsprezece, douăzeci, treizeci și cinci etc.

Numeralele cardinale pot însoți substantive, determinîndu-le:

Locuiesc pe aceeași stradă cu **patru** colegi de-ai mei.

În cazul acesta, se comportă ca adjectivele.

Cînd nu însoțesc substantive, pe care să le determine, au valoare de substantiv:

Trei au plecat, dar doi au rămas cu mine.

Numeralele cardinale au valoare de substantive și atunci cînd sînt articulate cu articolul demonstrativ (adjectival):

Cei **trei**, care au plecat, s-au întors după zece minute.

Numeralele ordinale exprimă, prin numărare, ordinea sau locul pe care îl ocupă anumite obiecte (acțiuni) într-o înșiruire: al doilea, al treilea, al patrulea.

Ele se formează de la numeralele cardinale, fiind precedate de articolul posesiv (genitival): **al**, **a** și urmate de: **-lea** (le- articol; **-a** particulă) pentru masculin și de **-a** (articol) pentru feminin.

Și acestea se pot comporta ca adjectivele sau ca substantivele:

Sîntem elevi în *clasa a șaptea* (*a șaptea* — adjectiv).

Al *doilea* din față era fratele meu (*al doilea* — substantiv).

Numeralele multiplicative, distributive și adverbiale

II

Text: Mircea memorează o poezie. El o citește **[o dată]** în întregime, apoi

[de două ori] pe strofe, întîi **[cîte o]** strofă, după aceea **[cîte două]** și, în cele din urmă, **[cîte trei]**.

Munca lui este **[îndoită]**, dar răsplata este **[întreită]** și chiar **[împătrită]**, fiindcă profesorul îl laudă, îl dă ca exemplu celorlalți colegi și-i dă nota zece la limba română.

Întrebări: 1. Ce părți de vorbire recunoașteți în cuvintele înscrise în casete din textul de mai sus?

2. Ce cuvinte însoțesc numeralul *două* din același text (*de două ori*; *cîte două*)?

3. Ce numere recunoașteți în cuvintele *îndoită*, *întreită*, *împătrită*?

4. Ce prefixe și ce sufixe s-au adăugat la aceste numere?

Explicații: Cuvintele *o dată*, *de două ori*, *cîte o*, *cîte două*, *îndoită*, *întreită*, *împătrită* sînt **numere diferite**.

Astfel, numerele *îndoită* (masculin: *îndoit*), *întreită* (masculin: *întreit*), *împătrită* (masculin: *împătrit*) arată în ce proporție cresc munca și răsplata.

Aceste numere se numesc multiplicative, deoarece arată în ce măsură se multiplică, adică se înmulțește, crește, sporește, o cantitate.

Ele se formează din numerele *doi*, *trei*, *patru* etc. cu prefixul **în-** (**im-**) și sufixul **-it**: *încîncit*, *înșesit*, *înzecit*, *însutit* etc.

Cînd însoțesc și determină substantive, numerele multiplicative își schimbă valoarea gramaticală, comportîndu-se ca *adjectivele*, deci *se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat*. Pentru feminin, la nominativ singular, au terminația **-ă**: *îndoită*, *întreită*, *împătrită*.

Numerele multiplicative sînt și **dublu**, **tripu**, **cvadruplu**.

Articulate, numerele multiplicative pot da naștere unor substantive (*îndoitul*, *întreitul*, *înzecitul* retribuției).

Uneori, au valoare de adverbe: *A cîștigat însutit*.

Cîte două, cîte trei arată cum se repartizează și se grupează strofele și sînt numere distributive.

Numerele distributive se formează din numerele cardinale precedate de adverbul *cîte*: *cîte unu* (*cîte una*), *cîte doi* (*cîte două*), *cîte trei*, *cîte patru* etc.

Adverbul *cîte* rămîne neschimbat, iar numerele cardinale își schimbă forma numai pentru **unu** (**una**), **doi** (**două**).

Cînd însoțesc substantive, determinîndu-le (*cîte o strofă*), acestea se comportă ca adjectivele.

O dată, de două ori arată de cîte ori se îndeplinește (repetă) acțiunea exprimată de verbul citește.

Deoarece determină verbe, ca adverbele, aceste numere se numesc adverbiale.

Numerele *adverbiale* se formează din numeralul cardinal **o** și substantivul *dată* sau din numerele *două*, *trei*, *patru* etc., precedate de prepoziția *de* și urmate de substantivul *ori*: *de două ori*, *de trei ori*, *de patru ori* etc.

Ortografie: Numeralul adverbial **o dată** (două cuvinte scrise separat) nu trebuie confundat cu adverbul *odată* (scris într-un singur cuvînt):

El o citește *o dată* în întregime (*o dată* = numeral adverbial).

Odată el citea foarte frumos (*odată* = *cîndva* = adverb).

III

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați numerele din textele următoare, arătînd felul și funcția sintactică a fiecăruia:

a) Iar marți des-dimineață puse tărnițele și desagii pe cai și, legîndu-i frumuseț cu căpăstrul: pe cel de-al doilea de coada celui întîi, pe cel de-al treilea de coada celui al doilea, pe cel de-al patrulea de coada celui al treilea, cum îi leagă muntelui, a zis...

(Ion Creangă — Amintiri din copilărie)

b) Iată această tablă care cuprinde șaiszeci și patru de căsuțe în două culori alternative. În fața ei se așază doi jucători: unul de-o parte și altul de alta. Fiecare își rânduiește pe două linii piesele sale.

...Unul are șaisprezece bucăți, celălalt șaisprezece... Atunci află că cer un bob de griu pentru cea dintii căsuță a acestei table de joc, două boabe pentru a doua căsuță, patru pentru a treia, opt pentru a patra și tot așa dublind numerele până în a șaiszeci și patra căsuță.

(După Mihail Sadoveanu — *Soarele în baltă...*)

c) Urlu eu o dată, urlu eu de două ori, numai ce-i aud că-mi răspund...

(Mihail Sadoveanu — *În pădurea Petrișorului*)

d) De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată prăvălia.

(Barbu Delavrancea — *Hagi Tudose*)

e) L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori și cu cât mai mult îl scria, cu atât mai bine înțelegea că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie...

(Ioan Slavici — *Budulea Taichii*)

f) ...atunci smucește virtos spre mal și ai să scoți o mulțime de pește: poate îndoit și întreit decît am scos eu.

(Ion Creangă — *Ursul picilit de vulpe*)

2. Explicați de ce Ion Creangă a scris: pe cel *de-al* doilea..., pe cel *de-al* treilea..., pe cel *de-al* patrulea, legînd pe *de* cu *al* prin liniuță de unire. Se pot scrie și fără liniuță? Dați două exemple. Ce deosebire este între *de-al* (cel *de-al* doilea și *deal* (La *deal* strugurii se coc mai bine)?

3. Analizați pronumele din textele de la exercițiul 1, arătînd: felul lor, genul, numărul, cazul și funcția sintactică a fiecăruia.

4. Scrieți șase propoziții cu numerale multiplicative, șase cu numerale distributive și șase cu numerale adverbiale.

IV

Exerciții facultative

1. Transcrieți cu cifre numeralele ordinale din textul următor:

Primele documente scrise în limba română datează din secolul al șaisprezecelea. În secolul al șaisprezecelea și al optsprezecelea se tipăresc numeroase cărți românești. Literatura română se dezvoltă mult în secolul al nouăsprezecelea. Ea cunoaște o mare înflorire în secolul al douăzecilea.

Multe creații populare datează din secolele al zecelea, al unsprezecelea, al doisprezecelea, al treisprezecelea, al paisprezecelea și al cincisprezecelea.

2. Explicați de ce se spune secolul *al optsprezecelea*, *al nouăsprezecelea*, cu vocala *e*, dar *al douăzecilea*, *al treizezecilea*, *al patruzecilea*, cu vocala *i*. (Gîndiți-vă din care numerale cardinale se formează acestea.)

3. Transcrieți cu litere următoarele numerale ordinale: al IV-lea, al IX-lea, a VIII-a, a X-a, al XXX-lea, al XL-lea, a XXVII-a, al LIII-lea, formînd cu fiecare dintre ele scurte propoziții — de exemplu: Ion este elev în *clasa a treia*.

4. Explicați de ce se spune corect: *clasa întâi* (*clasa I*), *clasa a doua* (*clasa a II-a*), *clasa a treia* (*clasa a III-a*), *clasa a patra* (*clasa a IV-a*), *clasa a cincea*

(*clasa a V-a*), nu *clasa întâia* (*clasa I-a*), *clasa doua* (*clasa II-a*), *clasa treia* (*clasa III-a*), *clasa patra* (*clasa IV-a*), *clasa cincea* (*clasa V-a*); *etajul al doilea* (*etajul al II-lea*), *etajul al patrulea* (*etajul al IV-lea*), *etajul al cincilea* (*etajul al V-lea*), nu *etajul doi* (*etajul II*), *etajul trei* (*etajul III*), *etajul patru* (*etajul IV*), *etajul cinci* (*etajul V*).

5. Corectați greșelile observate în următoarele exemple:

A fost o dată un împărat și o împărăteasă....

O dată s-a sculat și a plecat.

Odată scria și de două ori recitea ce scrisese.

6. Arătați care sînt sensurile cuvintelor scrise cursiv în propozițiile și frazele următoare:

Anica joacă un rol *dublu* într-o piesă de teatru pe care o pregătește *clasa noastră*. Unul este al ei. În celălalt o *dublează* pe colega sa Emilia.

Unele cuvinte au sens *dublu*.

Am scris la mașină o poezie în *dublu* exemplar.

Unii oameni au obiceiul de a *îndoi* filele cărților pe care le citesc.

În vechime, vinul se bea *îndoit* cu apă.

Eu *mă îndoiesc* că voi cunoașteți acest lucru.

Merge printre copaci *îndoind* din cînd în cînd cite o ramură.

Mihai ridică greutăți mari. El se *îndoiește* din mijloc ca să le ridice de jos.

Sub povara anilor, bunicul merge *îndoit* de spate.

Mașinile *multiplică* înzecit eforturile oamenilor.

Mama *multiplică* la mașina de scris o poezie a fratelui meu.

Am intrat într-o sală cu multe oglinzi. Ele *multiplicau* figurile noastre.

Zece este multiplu al lui doi, deoarece doi *multiplicat* cu cinci fac zece.

Exerciții recapitulative

1. Notați cu litera *s.* substantivele, cu *a.* adjectivele, cu *pr.* pronumele, cu *p.* numeralele și cu *ap.* adjectivele posesive din textele următoare:

a) — Bun, măi Chirică, ia acum văd și eu că nu ești prost. Hai! cît să-ți dau pe an, ca să te tocmești la mine?

— Apoi eu... nu mă tocmesesc cu anul.

— Dar cum te tocmești tu?

— Eu mă tocmesesc pe trei ani o dată, pentru că nu-s deprins a umbla din stăpîn în stăpîn și vreau să cunosc ceva, cînd voi ieși de la d-ta.

— Despre mine, cu atîta mai bine, măi Chirică. Și ce mi-i cere tu pentru trei ani?

— Ce să-ți cer? Ia să-mi dai de mîncare și de purtat cît mi-a trebui, iar cînd mi s-or împlini anii, să am a lua din casa d-tale ce voi vrea eu.

(După Ion Creangă — *Povestea lui Stan Pășitul*)

b) Îi foșnea uscat pe frunze poala lung-a albei rochii,

Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;

La pămînt mai că ajunge al ei păr de aur moale,

Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

- c) Eu pling atunci, căci tu-mi răsai în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniță,
Copil blajin, cuminte prea devreme,
Sfielnică, bălaie dăscăliță.

(Octavian Goga — *Dăscălița*)

d) Verzi sint dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spînzurate de
coastele dealurilor, limpede și senin cerul tău... riurile cele frumoase și spume-
goase, pîraiele cele repezi și sălbatice cîntă neîncetat lauda ta.

(După Alecu Russo — *Cîntarea României*)

2. Arătați în ce caz sint și ce funcție sintactică au substantivele, adjectivele,
pronumele și adjectivele pronominale din textele de la exercițiul 1.

3. Explicați de ce s-a folosit fiecare semn de ortografie și de punctuație
din textul al doilea de la exercițiul 1.

4. Explicați cum s-au făcut acordul adjectivelor și al adjectivelor posesive
din textele de la exercițiul 1 cu substantivele determinate de ele.

5. Explicați de ce s-au scris cu doi i cuvintele: *anii*, *rochii*, *ochii*, *vremii*.

6. Explicați ce deosebire este între *o dată* și *odată* din propozițiile și frazele
următoare și de ce se scriu diferit:

Am fost în Deltă o dată, nu de mai multe ori.

A fost odată un moșneag și o babă...

7. Explicați ce părți de vorbire sint *ia* și *i-a* din frazele următoare:

Bun, măi Chirică, ia acum văd și eu că nu ești prost.

Ia, te rog, creta și scrie.

I-a dat trei lei și i-a cerut cincizeci de bani restul.

Ia să-mi dai de mîncare și de purtat cît mi-a trebui...

8. Explicați ce deosebire este, din punct de vedere gramatical, între *mia*
Mia și *mi-a* din frazele următoare:

Ia să-mi dai de mîncare și de purtat cît mi-a trebui...

(Ion Creangă — *Povestea lui Stan Păpîtul*)

Unde s-a dus mia ducă-se și suta.

Am fost la teatru cu mama și cu Mia.

9. Explicați ce parte de vorbire este *i* din textele următoare și de ce s-a
legat de cuvintele *mi*, *fața*, *-s*, *care*:

Și ce mi-i cere tu pentru trei ani?

(Ion Creangă — *Povestea lui Stan Păpîtul*)

Fața-i roșie ca mărul, de noroc i-s umezi ochii;

La pămînt mai că ajunge al ei păr de aur moale,

Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

10. Alcătuiți cinci propoziții în care *i*, legat de diferite cuvinte, să fie pro-
nume personal.

11. Comparați pe *mai* cu *m-ai* din propozițiile următoare și explicați de
ce s-au scris diferit:

La pămînt mai că ajunge al ei păr de aur moale...

În mai înfloresc teii și trandafirii.

M-ai strigat tu?

Andrei bate parii cu un mai.

12. Arătați cum ar trebui scrise pronumele *-ți* (să-ți dau), *-mi* (să-mi dai)
pentru a nu mai fi scrise cu liniuță de unire. Este acesta un mijloc de a verifica
dacă uneori am folosit corect liniuța de unire? Dați și alte exemple asemăna-
toare.

13. Explicați ce efecte artistice au obținut Mihai Eminescu, Octavian Goga
și Alecu Russo în ultimele trei texte de la exercițiul 1. (Țineți seama de numărul
adjectivelor, de așezarea lor înaintea substantivelor determinate sau după ele,
de însușirile pe care le atribuie prin ele obiectelor denumite prin anumite sub-
stantive din aceste texte.)

14. Suprimați toate adjectivele din textele la care ne-am referit la exerci-
țiul 13 și spuneți dacă acestea au cîștigat sau au pierdut din punct de vedere
artistic (poetic).

15. Analizați morfologic și sintactic substantivele, adjectivele și pronumele
din textul următor, și morfologic articolele:

Mie mi-e drag românul și știu a prețui bunătățile cu care l-a dăruit natura.
Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult, căci el e simplu și frumos în înfățișarea lui;
căci e curat, înțelept, vesel și poetic în graiul său.

Îmi plac obiceiurile sale, credințele sale fantastice, dansurile sale vechi și
voinicești, portul său pitoresc, care, la Roma, se vede săpat pe coloana lui
Traian, cîntecele sale jalnice și melodioase și, mai ales, poeziile sale atît de
armonioase!...

Am multă speranță într-acest neam, a cărui adîncă cumînțenie e întipărită
într-o mulțime de proverbe, unele mai înțelepte decît altele..., al cărui spirit
satiric se vedește în nenumăratele anecdote...; a cărui inimă bună și darnică
se arată în obiceiul ospetiei pe care l-a păstrat cu sfințenie de la strămoșii săi;
al cărui geniu, în sfîrșit, lucește atît de viu în poeziile sale alcătuite în onoarea
faptelor mărețe.

(După Vasile Alecsandri — *Românii și poezia lor*)

16. Arătați care sint semnele de ortografie și de punctuație folosite în textul
de la exercițiul 15 și explicați de ce s-a folosit fiecare dintre ele.

17. Ce deosebire este între *mie* și *mi-e* din textul de la exercițiul 15 și de
ce s-au scris diferit?

18. Explicați de ce repetarea pronumelui relativ *care*, în același text, la
diferite cazuri, nu este supărătoare.

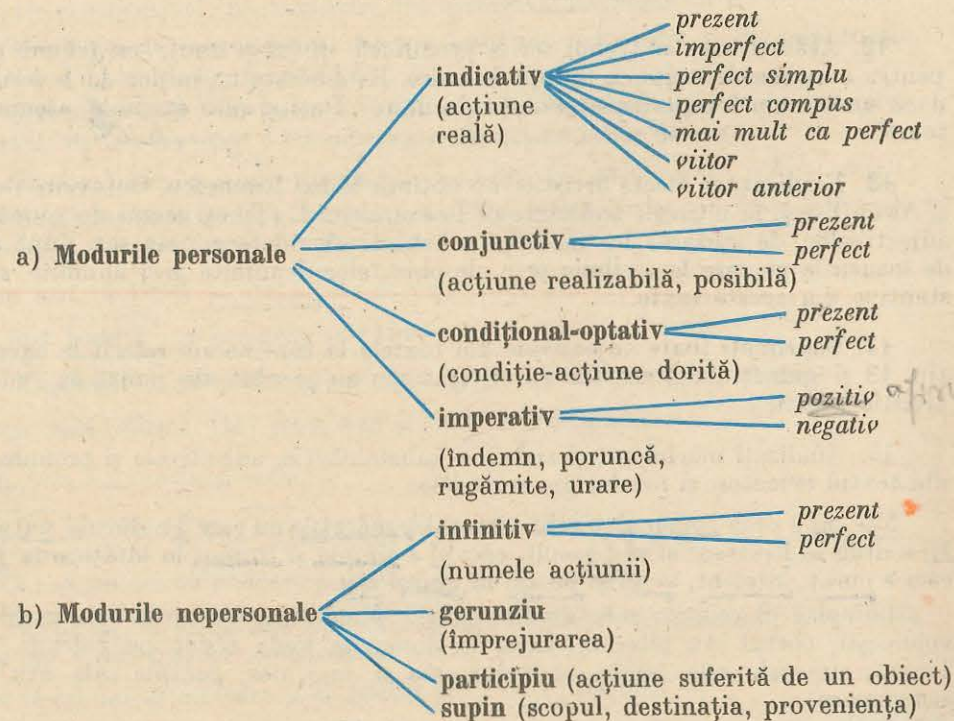
Verbul

I

Partea de vorbire care exprimă acțiuni sau stări se numește **verb**. El și schimbă forma în vorbire după **mod, timp, număr și persoană**.

În limba română sînt opt moduri (patru moduri personale și patru moduri nepersonale), șapte timpuri (trei sînt timpuri de bază: prezentul, trecutul și viitorul), două numere și trei persoane.

Modurile și timpurile verbului:

Funcții sintactice: Verbele la modurile personale pot forma, cu unele excepții, singure predicatul, deci sînt **predicative**. La modurile nepersonale sînt însă **nepredicative**, deoarece nu formează singure predicatul.

Verbele la modurile nepersonale îndeplinesc în propoziții diferite funcții sintactice:

a) **subiect:** *A învăța* este o plăcere.

b) **atribut:** Apreciez dorința lui *de a citi* mult.
Am cumpărat o mașină *de tuns*.

c) **complement direct:** Î-a interzis *a mai privi* spre mine.

d) **complemente circumstanțiale:** Mergea *șchiopătînd*.

Verbele *a avea*, *a fi* și *a vrea* pot fi auxiliare (ajutătoare), fiindcă ajută la formarea altor moduri și timpuri.

Unele verbe ca *a fi*, *a deveni*, *a rămîne*, *a ajunge* etc. sînt adesea **copulative**, adică leagă numele predicativ de subiectul propoziției (*a deveni* este întotdeauna copulativ).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați toate verbele din fragmentele următoare:

a) Oricum, datele noastre nu prea corespundeau cu datele lui. Și mai mult decît atît: atacul de-a doua zi căpătase pentru noi o semnificație deosebită. Era un atac pe care îl dădeam pentru cea din urmă brazdă de pămînt cotropit. Sîngeorzan trezise mai de mult, în fiecare din noi, sentimentul acesta care de fapt ne stăpînea de multă vreme și tot acum el ne molipsise cu nerăbdarea lui de a ajunge cît mai repede la locul acela unde puteam spune: „În sfîrșit! Patria noastră e liberă! Mai departe, feciori!”

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

b) Vru să-l piarză cu orice chip și, neîndrăznind a-l prizoni de față, trimise ucigași spre a-l prinde și a-l duce la București, sau a-l ucide în taină.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

c) Bătrînul Dan ascultă grăind doi vechi stejari,
Crescuți dintr-o tulpină pe culmea cea de munte,
Ș-avînd ca o coroană un secul pe-a lor frunte.

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

d) Într-un tîrziu vorbi:

— Aș vrea, adică doresc din toată inima, să ajungem cît mai mulți acolo, sergent Sîngeorzan...

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

e) — Ei, taci, taci! ajungă-ți, de-amu, herghelie! Știu că doar nu-s babe, să chirotească din picioare.

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

2. Analizați verbele din textele de la exercițiul 1, arătînd: modul, timpul, numărul și persoana la care este folosit fiecare dintre ele.

3. Notați cu PR verbele cu funcție de predicat verbal din textele de la exercițiul 1 și cu CP pe cele copulative.

4. Spuneți ce funcții sintactice au verbele la modurile nepersonale din textele de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Alcătuiți:

a) două fraze în care verbele cu funcție de predicat să fie la modul imperativ pozitiv și două cu verbele cu funcție de predicat la modul imperativ negativ;

b) două fraze în care să existe și cel puțin un verb la modul infinitiv prezent;

c) o frază în care verbele cu funcție de predicat să fie la condițional-optativ prezent și una cu verbul cu funcție de predicat la condițional-optativ perfect;

d) trei fraze în care să existe și cite un verb la participiu, unul la gerunziu și unul la supin.

2. Analizați verbele din textele următoare, arătînd modul, timpul, numărul și persoana la care este folosit fiecare dintre ele:

a) Fă tu să-mi pară numai atunci paloșul greu,

Cînd inima-nceta-va să bată-n pieptul meu,

Ș-atunci inima numai de-a bate să încete

Cînd voi culca sub țărna a dușmanilor cete!

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

b) Atunci, un horn care să separe căldura de fum îmi apăruse ca o cucerire epocală. Acum, această cucerire mă ajungea din urmă, după douăzeci și cinci de ani, în munții Bucovinei. Focul pe care îl priveam fumegînd era ultimul de felul acesta pe Rarău.

(Geo Bogza — Rarăul)

c) N-am putut rezista ispitei de a nu-i spune maiorului Drăgușin tot ce gîndeam...

— Am bănuț și eu c-ar putea fi așa, mi-a răspuns el. De asta am și încuviințat inițiativa lui Singeorzan. De fapt, vor cădea în propria lor cursă.

(Dragoș Vicol — Ultima brazdă)

3. Spuneți care dintre verbele din textele de la exercițiul 2 au, în propozițiile respective, funcție de predicat.

4. Explicați de ce verbele *fumegînd*, *a bate*, *a spune*, *(a) fi*, din fragmentele de la exercițiul 2, nu pot îndeplini funcția de predicat.

5. Cum spunem în mod obișnuit în loc de *înceta-va*?

6. Explicați de ce s-au scris legate prin liniuță de unire cuvintele: *să-mi pară*, *inima-nceta-va*, *să bată-n pieptul*, *ș-atunci*, *de-a bate*, *n-am putut*, *a nu-i spune*, *c-ar putea*, *mi-a răspuns*.

7. Subliniați cu două linii formele de auxiliar ale verbului *a vrea* folosite în textele de la exercițiul 2.

Cele patru conjugări

I

Text: Această strămoară, pe care locuitorii o numesc Vadul Călugărenilor, fu aleasă de Mihai-Vodă spre **a sluji** de Termopile românilor. [...]

Dar Sinan, voind **a înainta** spre București, era nevoit **a trece** pe la Călugăreni...

(După Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

Întrebări: 1. La ce mod și la ce timp sînt verbele *a sluji*, *a înainta* și *a trece* din textul de mai sus?

2. În ce vocale se termină aceste verbe?

3. Ce cuvînt se află înaintea fiecăruia dintre cele trei verbe la care ne-am referit?

4. Care este tema acestor verbe?

Explicații: Verbele *a sluji*, *a înainta*, *a trece* sînt la modul infinitiv prezent. Ele se deosebesc unele de altele prin vocalele în care se termină:

-i: *a sluji*

-a: *a înainta*

-e: *a trece*

După sufixele cu care se formează infinitivul prezent, verbele se pot grupa, în limba română, în patru categorii, numite conjugări:

conjugarea I în -a: *a mîncă*, *a cînta*, *a învăța* etc.

conjugarea a II-a în -ea: *a bea*, *a vedea*, *a tăcea* etc.

conjugarea a III-a în -e: *a ajunge*, *a zice*, *a scrie* etc.

conjugarea a IV-a în -i: *a porni*, *a veni*, *a auzi* etc.

în -î: *a coborî*, *a hotărî*, *a doborî* etc.

Sufixele -a, -ea, -e, -i, -î ale infinitivului prezent se numesc *caracteristicile* fiecărei conjugări. Înlăturînd aceste vocale sau diftongul -ea și lăsînd de-o parte prepoziția *a*, care precedă verbele la infinitiv, se obține tema prezentului: *mînc-*, *cînt-*, *ajung-* etc.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Arătați în ce se termină și de ce conjugare este fiecare dintre verbele următoare: *a apuca*, *a asculta*, *a ține*, *a cădea*, *a vîrî*, *a fugi*, *a urî*, *a răspunde*, *a culege*, *a trimite*, *a repeta*, *a rămîne*, *a distruge*, *a șede*, *a călători*, *a plînge*, *a striga*, *a desena*, *a povesti*, *a dicta*, *a conjuga*.

2. Subliniați verbele din textele următoare:

a) Fără voie, împins de obiceiul trecutului, i-am întins pumnul strîns, așa cum o ademeneam odinioară cu bucata de zahăr ascunsă. Șovăi o clipă, își apropie primii pași cu îndoială, cucerită poate de aceeași amintire care mă îndemnase să-i întind, cu o mișcare familiară, pumnul. Mai erau cîțiva pași, aproape să-i netezesc botul umed, să-i cuprind gîtul cenușiu, să-i mîngîi capul mic, pe care și-l supunea dezmiardărilor odinioară.

(Cezar Petrescu — *Năluca*)

b) — Dați-mi o copie a planului, să verific. Voi căuta să descopăr și punctele minate... Trebuie să ajungem cît mai mulți acolo... Dați-mi un telefon și o bobină de cablu! Nu-i așa că-mi permiteți, domnule maior?

Pe Singeorzan nu-l puteai refuza. Nu. Era omul care știa întotdeauna ce vrea și cînd voia ceva nu renunța cu nici un chip. Maiorul Drăgușin răsuflă ușurat.

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

3. Arătați în ce mod, timp, număr și persoană sînt verbele din textul de la exercițiul 2.

4. Treceți la infinitiv verbele din textele de la exercițiul 2 și arătați de ce conjugare este fiecare dintre ele.

5. Explicați de ce cuvintele: *i-am* (i-am întins), *să-i* (să-i întind, să-i netezesc, să-i cuprind, să-i mîngîi), *și-l* (și-l supunea), *dați-mi*, *nu-i așa*, *că-mi* (permiteți), *nu-l* (puteai) s-au scris legate cu liniuță de unire.

6. Scrieți trei verbe de conjugarea I, două de conjugarea a II-a, patru de conjugarea a III-a și patru verbe de conjugarea a IV-a (două terminate în -i și două terminate în -î).

III

Exerciții facultative

1. Analizați verbele din textele următoare, arătînd modul, timpul, numărul și persoana fiecăruia dintre ele:

a) Bătrînul Dan aude, suspină și nu crede!

Dar iată că pe ceruri din patru părți el vede

Trecînd un stol de vulturi urmați de uli grămadă,

Atrăși în orizonturi de-a morții rece pradă.

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

b) Aș fi vrut să-l mîngîi într-un fel, dar nu-mi venea în minte ce-aș putea spune unui copil. Ș-o dezmiardare cu mina pe fruntea lui cu păr zburlit nu era o mîngiere pentru acest om. Văzîndu-mă că tac, el mă privi cu luare-aminte.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

2. Treceți la infinitiv verbele din textele de la exercițiul 1 și arătați de ce conjugare este fiecare dintre ele.

3. Explicați de ce s-au scris cu liniuță de unire cuvintele: *de-a morții, să-l mîngîi, într-un fel, nu-mi venea, ce-aș putea, ș-o dezmiardare, văzîndu-mă, luare-aminte.*

4. Alcătuiți o scurtă compunere (de o jumătate de pagină) despre vacanța de iarnă, în care să folosiți diferite verbe la indicativul prezent.

5. Treceți la perfectul compus verbele din compunerea de la exercițiul 4.

6. Explicați de ce s-au folosit atît de multe verbe în primul text de la exercițiul 1. Au acestea vreo importanță din punct de vedere stilistic?

Conjugarea verbelor

I

Schimbarea formei verbelor în vorbire după mod, timp, număr și persoană se numește conjugare.

Modurile și timpurile se pot forma cu ajutorul terminațiilor sau cu al verbelor auxiliare.

Modurile și timpurile formate cu ajutorul terminațiilor se numesc **simple**, iar cele formate cu ajutorul verbelor auxiliare se numesc **compuse**.

Sînt **simple**: *indicativul prezent, imperfect, perfect simplu și mai mult ca perfect, conjunctivul prezent, imperativul, infinitivul prezent, gerunziul, participiul și supinul.*

Sînt **compuse**: *indicativul perfect compus, viitor și viitor anterior, conjunctivul perfect, condiționalul-optativ prezent și perfect, infinitivul perfect.*

Conjugarea verbului a avea

Modurile personale

1. Modul indicativ

Prezent

ca auxiliar

am	avem	am	am
ai	aveți	ai	ați
are	au	a	au

Imperfect	Perfect simplu	Perfect compus	Mai mult ca perfect
aveam	avui (avusei)	am avut	avusesem
aveai	avuși (avuseși)	ai avut	avuseseseși
avea	avu (avuse)	a avut	avusesese
aveam	avurăm (avuserăm)	am avut	avuseserăm
aveați	avurați (avuserați)	ați avut	avuseserați
aveau	avură (avuseră)	au avut	avuseseră

Viitor

Viitor anterior

voi avea	vom avea	voi fi avut	vom fi avut
vei avea	veți avea	vei fi avut	veți fi avut
va avea	vor avea	va fi avut	vor fi avut

2. Modul conjunctiv

3. Modul condițional-optativ

4. Modul imperativ

Prezent	Perfect	Prezent	Perfect	Pozitiv	Negativ
să am	să fi avut	aș avea	aș fi avut		
să ai	să fi avut	ai avea	ai fi avut	ai, aibi	nu avea
să aibă	să fi avut	ar avea	ar fi avut		
să avem	să fi avut	am avea	am fi avut		
să aveți	să fi avut	ați avea	ați fi avut	aveți	nu aveți
să aibă	să fi avut	ar avea	ar fi avut		

Modurile nepersonale

1. Modul infinitiv

2. Modul participiu

3. Modul gerunziu

Prezent	Perfect	S.	Pl.	avînd
a avea	a fi avut	M. avut	avuți	
		F. avută	avute	

Verbul *a avea* se folosește ca auxiliar la formarea perfectului compus al indicativului: **am avut**, **am scris**, **am venit** etc., și la formarea condiționalului-optativ: **aș avea**; **aș fi avut**.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați verbele din textul următor:

Avem o țară bogată și frumoasă. Patria noastră are multe bogății. În vacanța de vară am vizitat multe orașe frumoase și am admirat locuri incântătoare. Dacă aș avea timp, aș vizita fiecare colțisor al ei de mai multe ori. Este o plăcere să vizitezi Carpații. Ei au vîrfuri înalte și văi fermecătoare.

2. Arătați la ce mod și la ce timp sînt verbele din textul de la exercițiul 1.

3. Subliniați cu încă o linie formele de auxiliar ale verbului *a avea* folosite în textul de la exercițiul 1.

4. Arătați cînd verbul *a avea* are, în textul de mai sus, sens deplin, luat singur.

5. Arătați ce funcție sintactică au verbele din textul de la exercițiul 1.

6. Înlocuiți punctele din propozițiile următoare cu formele de prezent ale verbului *a avea*:

Școala noastră... o curte mare. Noi... o curte mică. Vecinul nostru... o curte mai mare. Voi... curte? Eu... un stilou nou. Doina... două stilouri. Tu... un stilou frumos.

7. Transcrieți textul de la exercițiul 6, înlocuind punctele cu formele de perfect compus ale verbului *a avea*.

8. Formați șase propoziții în care să folosiți verbul *a avea* la viitor, la fiecare din cele trei persoane — la singular și la plural.

9. Scrieți șase propoziții folosind verbul *a avea* la cele trei persoane — la singular și la plural, la diferite timpuri ale indicativului.

III

Exerciții facultative

1. Analizați verbele din textele următoare, arătând modul, timpul, numărul și persoana fiecăruia:

a) Colegul meu de bancă are patru frați. Tatăl său a avut doi frați și două surori. Bunicii mei au avut cinci copii. Noi avem mulți prieteni. Anul trecut fratele meu a avut doi ani, deci acum are trei ani, iar peste un an va avea patru ani. Atunci și eu voi avea paisprezece ani. Când am terminat clasa a IV-a, aveam zece ani.

b) Să trăiți, domnule maior, am prins o pasăre rară care, vorba ceea, pe limba ei pierde... Cronică subțire și poartă ochelari boierești. Iat-o vie și nevătămată! Să trăiți!

Cuvintele lui Sîngeorzan au umplut dintr-o dată adăpostul cu un aer de voioșie molipsitoare care ne-a descoperit brusc frunțile grele de încordare aplecate asupra hărților și planurilor.

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

2. Spuneți când verbul *a avea* este întrebuințat ca auxiliar în textele de la exercițiul 1 și când are înțeles de sine stătător formînd singur predicatul.

3. Alcătuiți șase propoziții diferite în care verbul *a avea* să fie folosit la perfectul simplu, la cele trei persoane, la singular și la plural.

4. Treceți verbul *a avea* din propozițiile de la exercițiul 3 la timpul mai mult ca perfect.

5. Alcătuiți șase propoziții în care verbul *a avea* să fie folosit la conjunctiv prezent la diferite persoane — singular și plural — și șase propoziții cu verbul *a avea* la condiționalul-optativ prezent.

6. Alcătuiți cîte o propoziție sau o frază în care să introduceți și formele: *avînd, de avut, avut, avută, avuți, avute, a avea, a fi avut* ale verbului *a avea*.

7. Arătați ce funcție sintactică au verbele de la exercițiul 6 în propozițiile și frazele alcătuite de voi.

Conjugarea verbului a fi

I

Modurile personale

1. Modul indicativ

Prezent

sînt, -s (s-), îs	sîntem
ești	sînteți
este, e, -i (i-), îi	sînt, -s (s-), îs

Imperfect	Perfect simplu	Perfect compus	Mai mult ca perfect
eram	fusei (fui)	am fost	fusesem
erai	fuseși (fuși)	ai fost	fuseseseși
era	fuse (fu)	a fost	fusesese
eram	fuserăm (furăm)	am fost	fuseserăm
erați	fuserăți (furăți)	ați fost	fuseserăți
erau	fuseră (fură)	au fost	fuseseră

Viitor

voi fi	vom fi
vei fi	veți fi
va fi	vor fi

Viitor anterior

voi fi fost	vom fi fost
vei fi fost	veți fi fost
va fi fost	vor fi fost

2. Modul conjunctiv

Prezent

să fiu
să fii
să fie
să fim
să fiți
să fie

Perfect

să fi fost
să fi fost
să fi fost
să fi fost
să fi fost
să fi fost

3. Modul condițional-optativ

Prezent

aș fi
ai fi
ar fi
am fi
ați fi
ar fi

Perfect

aș fi fost
ai fi fost
ar fi fost
am fi fost
ați fi fost
ar fi fost

4. Modul imperativ

Pozitiv

fii
fiți

Negativ

nu fi
nu fiți

Modurile nepersonale

1. Modul infinitiv

Prezent

a fi

Perfect

a fi fost

2. Modul participiu

S.

M. fost
F. fostă

Pl.

foști
foste

3. Modul gerunziv

fiind

4. Modul supin

(de) fost

Verbul *a fi* se poate folosi:

a) cu sensul de *a se afla, a se găsi, a exista*, formînd singur predicatul unei propoziții;

b) ca verb *copulativ*, legînd un nume predicativ de subiectul propoziției;

c) ca *auxiliar* pentru formarea următoarelor moduri și timpuri:

— viitorul anterior: *voi fi fost; voi fi scris;*

— conjunctivul perfect: *să fi fost, să fi scris;*

— condiționalul-optativ perfect: *aș fi fost, aș fi scris;*

— infinitivul perfect: *a fi fost, a fi scris.*

Ca auxiliar se folosește și atunci cînd se ia împreună cu un verb la participiu, formînd împreună predicatul verbal al unei propoziții, așa cum se va studia mai pe larg într-una din lecțiile următoare: După ce *au fost revăzute* de mine aceste exerciții, *au fost controlate* de tovarășul profesor.

În operele literare scrise înainte de anul 1954 apar și formele: *sunt, suntem, sunteți.*

Ortografie: Imperativul pozitiv se scrie cu doi i (fii): primul aparține rădăcinii, al doilea fiind desinența persoanei a II-a singular.

Imperativul negativ se scrie cu un singur i (*nu fi = nu* — adverb; *fi* — forma infinitivului).

La persoanele I singular și a III-a plural ale indicativului prezent, formele neaccentuate -s și s- se rostesc împreună cu un cuvânt dinaintea lor sau care le urmează, formînd silabă împreună cu acesta. De aceea, se scriu legate de acestea prin liniuță de unire:

După-amiază *nu-s* acasă.
Toamna *frunzele-s* ruginii.
S-aici elevii?

Pentru același motiv, formele -i și i- ale persoanei a III-a singular se scriu tot legate prin liniuță de unire de cuvintele dinaintea lor sau de după ele:

Iarna-i *ici*, *vara-i* departe...
(Mihai Eminescu — *Ce te legeni...*)

I-aici colegul meu?

Cînd nu se rostesc într-o silabă cu alte cuvinte, aceste forme s-ar putea întregi cu un *i*, constituind o silabă:

După-amiază *îs* acasă.
Cînd vremea *îi* frumoasă, omul este mai bine dispus.
Aceste forme nu sînt recomandabile.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie formele verbului *a fi* folosite singure ca predicate și cu două linii pe cele care formează predicatul împreună cu un nume predicativ:

a) E iarnă. Zăpada e groasă de zece centimetri. Mi se pare că ești mai friguros decît mine. Aceștia sînt colegii mei. Ei sînt prietenii noștri. Dana este sora mea.

- Fratele tău este acasă?
- Este.
- Singur?
- Nu, sînt și părinții mei.
- Și bunica ta este acasă?
- Și bunica, și bunicul sînt acasă.

b) Amu cîcă era odată într-o țară un crai, care avea trei feciori. Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o țară mai îndepărtată. Și împăratul, fratele craiului, se numea Verde-Împărat; și împăratul Verde nu avea feciori, ci numai fete.

(Ion Creangă — *Povestea lui Harap-Alb*)

- c) Unde-i unul, nu-i putere
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește
Și dușmanul nu sporește!

(Vasile Alecsandri — *Hora Unirei*)

2. Arătați la ce mod, la ce timp, la ce număr și la ce persoană sînt verbele *a avea* și *a fi* folosite ca predicate în textele de la exercițiul 1.

3. Arătați modul, timpul, numărul și persoana verbului *a fi* folosit copulativ în textele de la exercițiul 1.

4. Arătați ce părți de vorbire sînt: *unde-i*, *nu-i* (nu-i putere), *unde-s* din ultimul text de la exercițiul 1 și explicați de ce s-au scris cu liniuță de unire.

5. Explicați de ce *să fii* se scrie cu doi *i*.

6. Mai spuneți alte forme ale verbului *a fi* care se scriu cu doi *i* și alcătuiți cu ele scurte propoziții.

7. Alcătuiți trei propoziții: una cu *a fi* ca predicat, alta cu *a fi* verb copulativ și a treia cu *a fi* verb auxiliar.

III

Exerciții facultative

1. Arătați la ce mod și la ce timp sînt verbele scrise cursiv în propozițiile următoare și explicați de ce s-au scris cu un singur *i*:

- a) Și-apoi ... cine știe de este mai bine
A fi sau *a nu fi* ... dar știe oricine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri
Și multe dureri-s, puține plăceri.

(Mihai Eminescu — *Mortua est!*)

- b) — Orice gînd ai, împărate, și oricum *vei fi* sosit,
Cît sintem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!...
De-o *fi* una, de-o *fi* alta... Ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.
(*o fi* = va fi)

(Mihai Eminescu — *Scrisoarea III*)

c) He, dac-*aș fi* eu batîr ca bădița Mihai, l-*aș fi* apucat de piept și l-*aș fi* scuturat: măi, cum să-mi calci tu mie oaia?...

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

- d) *Nu fi* supărat pe mine, fiindcă n-am știut că ești acasă.

2. Analizați toate formele verbelor *a fi* și *a avea* din fragmentele de la exercițiul 1, arătînd: modul, timpul, numărul, persoana și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Scrieți cite o propoziție cu formele următoare ale verbului *a fi*:

- a) viitorul, persoana I singular;
- b) viitorul anterior, persoana a II-a plural;
- c) conjunctivul prezent, persoana a II-a singular;
- d) conjunctivul perfect, persoana a III-a plural;
- e) condiționalul-optativ, persoana a II-a singular;
- f) imperativul pozitiv, persoana a II-a singular;
- g) imperativul negativ, persoana a II-a singular.

4. În textele date la exercițiile de efectuat în clasă și la cele facultative de la acest capitol, verbul *a fi* apare la unele forme neaccentuate. Înlocuiți aceste forme prin cele accentuate și explicați de ce autorii textelor respective le-au folosit pe cele neaccentuate.

5. Faceți o descriere de aproximativ o jumătate de pagină, folosind mai ales verbele *a avea* și *a fi* la diferite moduri, timpuri, numere și persoane.

Conjugarea verbelor a vrea și a voi

I

Ca și verbele a avea și a fi, verbul a vrea servește ca auxiliar. Cu ajutorul lui se formează viitorul.

Deoarece, în conjugare, formele acestuia se împletesc cu ale verbului a voi, dăm aici conjugarea ambelor verbe, mai ales că a voi înlocuiește la unele moduri și timpuri formele verbului a vrea.

Modurile personale

1. Modul indicativ

Prezent

vreau — voiesc
vrei — voiești
vrea — voiește

vrem — voim
vreți — voiți
vor — voiesc

ca auxiliar

voi vom
vei veți
va vor

Imperfect

vream — voiam
vrai — voiai
vrea — voia
vream — voiam
vreați — voiați
vreau — voiau

Perfect simplu

vrui — voii
vrui — voii
vru — voi
vrurăm — voirăm
vrurați — voirați
vrură — voiră

Perfect compus

am vrut — am voit
ai vrut — ai voit
a vrut — a voit
am vrut — am voit
ați vrut — ați voit
au vrut — au voit

Mai mult ca perfect

vrusesem — voisem
vruseseshi — voiseshi
vrusesese — voise
vruseserăm — voiserăm
vruseserăți — voiserăți
vruseseră — voiseră

Viitor

voi vrea — voi voi
vei vrea — vei voi
va vrea — va voi
vom vrea — vom voi
veți vrea — veți voi
vor vrea — vor voi

Viitor anterior

voi fi vrut (voit)
vei fi vrut (voit)
va fi vrut (voit)
vom fi vrut (voit)
veți fi vrut (voit)
vor fi vrut (voit)

2. Modul conjunctiv

Prezent

să vreau — să voiesc
să vrei — să voiești
să vrea — să voiască
să vrem — să voim
să vreți — să voiți
să vrea — să voiască

Perfect

să fi vrut — să fi voit
să fi vrut — să fi voit
să fi vrut — să fi voit
să fi vrut — să fi voit
să fi vrut — să fi voit
să fi vrut — să fi voit

3. Modul condițional-optativ

Prezent

aș vrea — aș voi
ai vrea — ai voi
ar vrea — ar voi
am vrea — am voi
ați vrea — ați voi
ar vrea — ar voi

Perfect

aș fi vrut — aș fi voit
ai fi vrut — ai fi voit
ar fi vrut — ar fi voit
am fi vrut — am fi voit
ați fi vrut — ați fi voit
ar fi vrut — ar fi voit

4. Modul imperativ

Pozitiv

voiește

Modurile nepersonale

1. Modul infinitiv

Prezent

a vrea — a voi

Perfect

a fi vrut — a fi voit

M. F.

vrut — vrută
vrui — vrute

2. Modul participiu

3. Modul gerunziu

vrind — voind

4. Modul supin

(de) vrut — (de) voit

Verbul a vrea se folosește ca auxiliar pentru formarea viitorului (voi vrea voi scrie) și a viitorului anterior (voi fi vrut; voi fi scris).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați verbele din textele următoare:

a) Hermes, vestitorul zeilor... vorbi într-astfel către adunarea mărească a zeilor: „Ascultați voința lui Zeus, care va alege între Poseidon și Atena. Cetatea lui Erehteu va purta numele aceluia dintre acești doi zei, carele va face să răsară din pământ darul cel mai folositor pentru fiii oamenilor [...].

Poseidon zise: „Acesta este darul meu. Priviți-l și nu mai stați la îndoială; dați numele meu cetății; căci cine va putea oare să dea fiilor oamenilor un dar mai neprețuit decât calul?”

(Alexandru Odobescu — Poseidon și Atena)

b) Și simt în mine o nerăbdare, cum să vă spun? Aș vrea să ajung odată acolo, să chiui și să arunc cu casca pînă în cer.

(Dragoș Vicol — Ultima brazdă)

c) Dar vocea de dincolo adaugă:

— Coniță! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne mașina!... [...].

— Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel, vin' la mama!

— Sări, coniță! varsă spirtul!...

— Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el.

Dar, pe cînd vrea să iasă pe uşă, apare micul maior de roşiori cu sabia scoasă şi-i opreşte trecerea... Mama ia pe maiorul în braţe şi-l sărută...

— ...Vrei să moară mama?

(După Ion Luca Caragiale — *Viziă...*)

2. Arătaţi la ce mod şi la ce timp sînt verbele din textele de la exerciţiul 1.

3. Subliniaţi cu încă o linie formele de auxiliar ale verbului *a vrea*.

4. Arătaţi care sînt formele predicative ale verbului *a vrea* din textele de la exerciţiul 1.

5. Explicaţi de ce s-au scris legate prin liniuţă de unire cuvintele: *priveşti-l, să-mi* (să-mi răstoarne), *şi-i* (şi-i opreşte), *şi-l* (şi-l sărută), folosite în textele de la exerciţiul 1.

6. Transcrieţi textul următor, înlocuind punctele cu formele potrivite ale verbului *a vrea*, la indicativ prezent:

Omul harnic ... tot timpul să muncească. Omul leneş nu ... niciodată să lucreze. Eu ... o prăjitură. Dan ... bomboane. Tu ce ... să-ţi dau? Noi ... să mergem la săniuş. Ei ... să meargă la schi. Voi unde ... să mergeţi? Tata şi mama ... să asculte muzică.

7. Înlocuiţi, în textele de la exerciţiul 6, formele verbului *a vrea* cu cele ale verbului *a voi*.

8. Povestiţi în scris, pe o jumătate de pagină, o întâmplare din viaţa voastră, în care să folosiţi de mai multe ori verbul *a voi* sau *a vrea* ca auxiliar şi de sine stătător.

III

Exerciţii facultative

1. Analizaţi verbele din textele următoare, arătînd modul, timpul, numărul şi persoana fiecăruia dintre ele:

a) Aş vrea să vă povestesc ceva. Dacă aţi voi, aş putea începe chiar acum. I-am spus multe poveşti fratelui meu de cîte ori a voit să mă asculte. Uneori, voiam să termin mai repede, dar el nu vrea să mă lase. Este mare lucru să vrei ceva cu tot dinadinsul. Oricine vrea şi stăruie totdeauna reuşeşte să facă ce a vrut.

b) Cînd vei dori, voi veni cu plăcere la tine. Vom putea să facem împreună sport sau să învăţăm. Dacă veţi veni voi la mine, va fi şi mai bine. La noi vom avea loc mai mult pentru a juca fotbal.

c) Cui place să roşescă, roşescă... eu nu vreau. Nici pată pe-a mea armă, nici pe obrazul meu.

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

2. Subliniaţi cu creion roşu formele de auxiliar ale verbului *a vrea* şi cu albastru pe cele cu înţeles de sine stătător din textele de la exerciţiul 1.

3. Înlocuiţi, în textele de la exerciţiul 1, formele verbului *a vrea* cu cele ale verbului *a voi*.

4. Citiţi textul următor folosind, în locul parantezelor, formele indicate ale verbelor *a voi* şi *a vrea*:

Tata (condiţional-optativ prezent) o cafea. Mama (imperfect) să i-o prepare, dar sora mea (indicativ prezent) s-o prepare ea. De cîte ori (perfectul compus), sora mea a făcut cafea bună. Şi eu (condiţional-optativ prezent) să ştiu să prepar o cafea bună, deoarece (condiţional-optativ prezent) să-l servesc eu pe tata.

Cîndva (mai mult ca perfectul) să învăţ cum se prepară cafeaua, dar mama nu (perfectul compus) să mă lase. Cînd (viitorul), tot am să încerc.

5. Alcătuiţi cinci propoziţii cu verbul *a voi* la diferite moduri şi timpuri.

6. Alcătuiţi şase propoziţii cu verbul *a vrea* la diferite moduri şi timpuri.

Conjugarea celorlalte verbe

I

Diateza activă

Modurile personale

Modul indicativ

Timpul prezent

Conj. I	Conj. a II-a	Conj. a III-a	Conj. a IV-a în i		
adun	lucrez	văd	merg	fug	privesc
aduni	lucrezi	vezi	mergi	fugi	privești
adună	lucrează	vede	merge	fuge	privește
adunăm	lucrăm	vedem	mergem	fugim	privim
adunați	lucrați	vedeți	mergeți	fugiți	priveți
adună	lucrează	văd	merg	fug	privesc

Conj. a IV-a în i

cobor	coborîm	hotărâsc	hotărîm
cobori	coborîţi	hotărâşti	hotărîţi
coboară	coboară	hotărâşte	hotărâse

Timpul imperfect

adunam	lucram	vedeam	mergeam	fugeam	priveam
adunai	lucrai	vedeai	mergeai	fugeai	priveai
aduna	lucra	vedea	mergea	fugea	privea
adunam	lucram	vedeam	mergeam	fugeam	priveam
adunaţi	lucraţi	vedeaţi	mergeaţi	fugeaţi	priveaţi
adunau	lucrau	vedeau	mergeau	fugeau	priveau

coboram	coboram	hotăram	hotăram
coborai	coboraţi	hotărai	hotăraţi
cobora	coborau	hotăra	hotărau

Timpul perfectul simplu

adunai	lucrai	văzui	mersei	fugii	privii
adunaşi	lucraşi	văzuşi	merseşi	fugişi	priveşi
adună	lucra	văzu	merse	fugi	privi
adunarăm	lucrarăm	văzurăm	merserăm	fugirăm	privirăm
adunarăţi	lucrarăţi	văzurăţi	merserăţi	fugirăţi	privirăţi
adunară	lucrară	văzură	merseră	fugiră	priviră

coborîi	coborîrăm	hotărîi	hotărîrăm
coborîşi	coborîrăţi	hotărîşi	hotărîrăţi
coborî	coborîră	hotărî	hotărîră

Timpul perfectul compus

am adunat	am lucrat	am văzut	am mers
ai adunat	ai lucrat	ai văzut	ai mers
a adunat	a lucrat	a văzut	a mers
am adunat	am lucrat	am văzut	am mers
aţi adunat	aţi lucrat	aţi văzut	aţi mers
au adunat	au lucrat	au văzut	au mers
am fugit	am privit	am coborît	am hotărît
ai fugit	ai privit	ai coborît	ai hotărît
a fugit	a privit	a coborît	a hotărît
am fugit	am privit	am coborît	am hotărît
aţi fugit	aţi privit	aţi coborît	aţi hotărît
au fugit	au privit	au coborît	au hotărît

Timpul mai mult ca perfect

adunasem	lucrasem	văzusem	mersesem
adunaseşi	lucraseşi	văzuseşi	merseseşi
adunase	lucrase	văzuse	mersese
adunaserăm	lucraserăm	văzuserăm	merseserăm
adunaserăţi	lucraserăţi	văzuserăţi	merseserăţi
adunaseră	lucraseră	văzuseră	merseseră
fugisem	privisem	coborîsem	hotărîsem
fugiseşi	priviseşi	coborîseşi	hotărîseşi
fugise	privise	coborîse	hotărîse
fugiserăm	priviserăm	coborîserăm	hotărîserăm
fugiserăţi	priviserăţi	coborîserăţi	hotărîserăţi
fugiseră	priviseră	coborîseră	hotărîseră

Timpul viitor

voi aduna	voi lucra	voi vedea	voi merge
vei aduna	vei lucra	vei vedea	vei merge
va aduna	va lucra	va vedea	va merge
vom aduna	vom lucra	vor vedea	vom merge
veţi aduna	veţi lucra	veţi vedea	veţi merge
vor aduna	vor lucra	vor vedea	vor merge
voi fugi	voi privi	voi coborî	voi hotărî
vei fugi	vei privi	vei coborî	vei hotărî
va fugi	va privi	va coborî	va hotărî
vom fugi	vom privi	vom coborî	vom hotărî
veţi fugi	veţi privi	veţi coborî	veţi hotărî
vor fugi	vor privi	vor coborî	vor hotărî

Timpul viitor anterior

voi fi adunat	voi fi lucrat	voi fi văzut	voi fi mers
vei fi adunat	vei fi lucrat	vei fi văzut	vei fi mers
va fi adunat	va fi lucrat	va fi văzut	va fi mers
vom fi adunat	vom fi lucrat	vom fi văzut	vom fi mers
veţi fi adunat	veţi fi lucrat	veţi fi văzut	veţi fi mers
vor fi adunat	vor fi lucrat	vor fi văzut	vor fi mers
voi fi fugit	voi fi privit	voi fi coborît	voi fi hotărît
vei fi fugit	vei fi privit	vei fi coborît	vei fi hotărît
va fi fugit	va fi privit	va fi coborît	va fi hotărît
vom fi fugit	vom fi privit	vom fi coborît	vom fi hotărît
veţi fi fugit	veţi fi privit	veţi fi coborît	veţi fi hotărît
vor fi fugit	vor fi privit	vor fi coborît	vor fi hotărît

Verbele care se conjugă ca *a aduna*, *a lucra*, *a vedea*, *a merge*, *a fugi*, *a privi*, *a coborî*, *a hotărî* sint la *diateza activă*.

Aceste verbe exprimă o acţiune săvârşită de subiect. Aceasta trece, de cele mai multe ori, asupra unui obiect direct:

Mama adună mere din grădina noastră.

Uneori acţiunea exprimată de verb nu se răsfrînge asupra unui obiect direct: *Dinu fuge* mai repede ca mine.

Observaţii: 1. Unele verbe de conjugarea I se conjugă la indicativul prezent ca *a aduna*, altele ca *a lucra*.

2. Verbele de conjugarea a IV-a se pot conjuga la indicativul prezent:

- cele terminate în *-i* ca *a fugi* sau ca *a privi*,
- cele terminate în *-î* ca *a coborî* sau ca *a hotărî*.

3. La celelalte timpuri ale indicativului nu există deosebiri în conjugarea verbelor menţionate mai sus la punctele 1 şi 2.

4. Verbul *a crea*, care este de conjugarea I, se conjugă ca *a lucra*:

creez	creăm
creezi	creaţi
crează	crează

5. Verbul *a scrie*, care este de conjugarea a III-a, se conjugă astfel:

scriu	scriem
scrii	scrieţi
scrie	scriu

6. Afară de viitorul format cu auxiliarul *voi*, *vei*, *va*, *vom*, *veţi*, *vor*, se folosesc, în vorbirea populară şi în operele literare care reproduc acest fel de exprimare, şi forme:

a) cu *oi*, *ăi* (*ei*, *-i*, *îi*), *o* (*a*); *om*, *ăţi*, (*eţi*, *îţi*, *oţi*), *or aduna* (*lucra*, *vedea*, *merge*, *fugi* etc.);

b) cu *o* şi conjunctivul prezent al verbului de conjugat: *o să adun*, *o să aduni*, *o să adune* etc., în care *o* rămîne neschimbat la toate persoanele.

O formă a viitorului este şi cea exprimată cu prezentul verbului *a avea* şi conjunctivul prezent al verbului de conjugat: *am să adun*, *ai să aduni*, *are să adune*, *avem să adunăm*, *aveţi să adunaţi*, *au să adune*.

Ortografie: 1. Verbele de conjugarea a IV-a terminate în -i se scriu la persoana 1 singular a perfectului simplu cu doi i: fugii, privii, venii, auzii.

2. Verbele cu tema terminată în consoana n, ca a ven-i, a preven-i, a reven-i, a țin-e, pierd pe n la indicativ prezent, persoana a II-a singular, și se scriu cu doi i: vii, previi, revii, ții.

Cu doi i se scriu la persoana a II-a singular a indicativului prezent și verbele: scrii, știi, apropii, împrăștii, sfiștii (ultimele trei și la persoana I singular).

3. Se scriu cu doi n verbele formate din prefixul în și un cuvânt din aceeași familie de cuvinte, care începe cu n: a înnopta (din în și noapte), a înnora (din în și nor), a innoda (din în și nod), a innegri (din în și negru).

Se scrie însă cu un n verbul a înota, ca și substantivul înot.

4. Unele verbe de conjugarea a IV-a, ca a voi, a trăi, a sui, a grăi, a contribui, a îngădui, a făgădui etc., au imperfectul voiam, trăiam, suiam, grăiam, contribuiam, îngăduiam, făgăduiam, cu i (-iam), nu cu -e (-eam). Aceste verbe au tema terminată în -i: Verbul a scrie are forma scriam.

III

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați verbele din textele următoare:

a) Voi arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care românii, supt povăța celui mai vestit și mai mare dintre voievozii lor, încheiară veacul al XVI(-lea). Povestirea mea va cuprinde numai opt ani...

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) Și-n ceasul acela Hassan a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au și beii că fuga e bună
Și bietului pașă dreptate i-au dat,
Căci vodă ghiaurul în toți a băgat
O groază nebună.

(George Coșbuc — *Pașa-Hassan*)

2. Arătați la ce mod și la ce timp sint verbele din textele de la exercițiul 1.

3. Treceți la indicativul prezent toate verbele folosite la perfectul compus în textul al doilea de la exercițiul 1.

4. Transcrieți textul următor, trecind la perfectul compus toate verbele folosite la indicativul prezent:

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maiorașul, îl scuipe, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută militărește și merge într-un colț al salonului, unde... stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trîmbiță și o tobă. Atîrnă toba de gît, suie pe un superb cal vinăt rotat, pune trîmbița la gură și... începe să bată toba cu o mină și să sufle în trîmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund, totuși, că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru; ea n-aude nimica.

(Ion Luca Caragiale — *Viziută...*)

5. Treceți la viitor verbele folosite la indicativul prezent în textul de la exercițiul 4.

IV

Exerciții facultative

1. Analizați verbele din textele următoare, arătînd modul, timpul, numărul și persoana fiecăruia:

a) Apele curg la vale, munții urcă spre cer, culorile sint vii, iar zvonurile ei clare. Mesteceni ard, asemeni unor luminări albe, în enorma catedrală a pădurii. La intervale rare, clinchetul tălăngilor picură în auz....

(Geo Bogza — *Rarăul*)

b) El tresări și întoarse capul spre mine. Apoi tăcu pînă ce ajunserăm la țărnul apei. Acolo găsirăm alunii și cornii în floare. Toporașii violeți răzbăteau prin frunzele moarte; pițigoi și cîntezoii cîntau între muguri de mesteceni. Siretul venea [...], mare și tulbure, și trecea c-un fel de supărare parcă pe sub dumbravă.

(După Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

2. Citiți primul text de la exercițiul 1, trecînd la imperfect verbele folosite la indicativul prezent.

3. Transcrieți primul text de la exercițiul 1, trecînd la perfectul simplu verbele folosite la prezent.

4. Treceți la mai mult ca perfect verbele folosite la perfectul simplu în textul al doilea de la exercițiul 1.

5. Dați cîteva exemple de verbe care se scriu la indicativul prezent cu doi i.

6. Dați cîteva exemple de verbe care se scriu la perfectul simplu cu doi i.

7. Cum se scrie corect: *fi sănătos, să fi sănătos* sau *fii sănătos, să fii sănătos*? (Explicați de ce.)

8. Cum se scrie corect: *să vi acasă, să ți minte* sau *să vii acasă, să ții minte*? (Explicați de ce.)

9. Cum se scrie corect: *nu venii, nu fii* sau *nu veni, nu fi*? (Explicați de ce.)

10. Cum se scrie corect: *înăscut, înobilat, a înoi, a înegri, a înora, a înămoli* sau *innăscut, innobilat, a innoi, a innegri, a innoda, a innora, a innămoli*? De ce?

11. Corectați greșelile din textul următor și explicați de ce unele verbe nu sint scrise corect:

Tata lucrează tot timpul. El crează o operă de artă. Cînd scri/ceva, așa cum scriți voi, trebuie să scri corect. Evită să fi supărat. Nu fii supărat nici pe mine, nici pe el. Cînd vi la mine, te rog să mă previi. Petre s-a înoit. Și-a cumpărat haine noi. Afară s-a înorat, deci nu pot să mai merg la înnot.

12. Scrieți după dictare textul următor:

Îndată ce primii biletul tău și văzui că-mi scrii să vin repede la tine, pornii în grabă la drum.

Cum sosii, auzii glasul tău și al fratelui tău. Venii la ușa din față, unde găsii soneria și apăsai de două ori scurt.

Cînd mi-ai deschis, voii să te întreb de ce m-ai chemat, dar m-ai oprit și mi-ai spus: „Fii liniștit!”

Cum poți să fii liniștit, cînd ești curios să afli de ce ai fost chemat atît de urgent!

13. Explicați de ce s-au scris cu doi i unele verbe din textul de la exercițiul 12.

Conjugarea verbelor la diateza activă (continuare)

Modul conjunctiv

Timpul prezent

să adun	să lucrez	să văd	să merg
să aduni	să lucrezi	să vezi	să mergi
să adune	să lucreze	să vadă	să meargă
să adunăm	să lucrăm	să vedem	să mergem
să adunați	să lucrați	să vedeți	să mergeți
să adune	să lucreze	să vadă	să meargă
să fug	să privesc	să cobor	să hotărâsc
să fugi	să privești	să cobori	să hotărâști
să fugă	să privească	să coboare	să hotărască
să fugim	să privim	să coborîm	să hotărîm
să fugiți	să priviți	să coborîți	să hotărîți
să fugă	să privească	să coboare	să hotărască

Timpul perfect

să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi adunat	să fi lucrat	să fi văzut	să fi mers
să fi fugit	să fi privit	să fi coborît	să fi hotărît

la toate persoanele — la singular și la plural — ca și verbele *să fi adunat*, *să fi lucrat* etc.

Modul condițional-optativ

Timpul prezent

aș aduna	aș lucra	aș vedea	aș merge
ai aduna	ai lucra	ai vedea	ai merge
ar aduna	ar lucra	ar vedea	ar merge
am aduna	am lucra	am vedea	am merge
ați aduna	ați lucra	ați vedea	ați merge
ar aduna	ar lucra	ar vedea	ar merge
aș fugi	aș privi	aș coborî	aș hotărî
ai fugi	ai privi	ai coborî	ai hotărî
ar fugi	ar privi	ar coborî	ar hotărî
am fugi	am privi	am coborî	am hotărî
ați fugi	ați privi	ați coborî	ați hotărî
ar fugi	ar privi	ar coborî	ar hotărî

Timpul perfect

aș fi adunat	aș fi lucrat	aș fi văzut	aș fi mers
ai fi adunat	ai fi lucrat	ai fi văzut	ai fi mers
ar fi adunat	ar fi lucrat	ar fi văzut	ar fi mers
am fi adunat	am fi lucrat	am fi văzut	am fi mers
ați fi adunat	ați fi lucrat	ați fi văzut	ați fi mers
ar fi adunat	ar fi lucrat	ar fi văzut	ar fi mers
aș fi fugit	aș fi privit	aș fi coborît	aș fi hotărît
ai fi fugit	ai fi privit	ai fi coborît	ai fi hotărît
ar fi fugit	ar fi privit	ar fi coborît	ar fi hotărît
am fi fugit	am fi privit	am fi coborît	am fi hotărît
ați fi fugit	ați fi privit	ați fi coborît	ați fi hotărît
ar fi fugit	ar fi privit	ar fi coborît	ar fi hotărît

Modul imperativ

Pozitiv

adună	lucrează	vezi	mergi
adunați	lucrați	vedeți	mergeți
fugi	privește	coboară	hotărăște
fugiți	priviți	coborîți	hotărîți

Negativ

nu aduna	nu lucra	nu vedea	nu merge
nu adunați	nu lucrați	nu vedeți	nu mergeți
nu fugi	nu privi	nu coborî	nu hotărî
nu fugiți	nu priviți	nu coborîți	nu hotărîți

Modurile nepersonale

Modul infinitiv

Timpul prezent

a aduna	a lucra	a vedea	a merge
a fugi	a privi	a coborî	a hotărî

Timpul perfect

a fi adunat	a fi lucrat	a fi văzut	a fi mers
a fi fugit	a fi privit	a fi coborât	a fi hotărât

Modul participiu

adunat	lucrat	văzut	mers
adunată	lucrată	văzută	mearsă
adunați	lucrați	văzuți	merși
adunate	lucrate	văzute	merse
fugit	privit	coborât	hotărât
fugită	privită	coborâtă	hotărâtă
fugiți	priviți	coborâți	hotărâți
fugite	privite	coborâte	hotărâte

Modul gerunziu

adunînd	lucrînd	văzînd	mergînd
fugînd	privînd	coborînd	hotărînd

Modul supin

(de) adunat	(de) lucrat	(de) văzut	(de) mers
(de) fugit	(de) privit	(de) coborât	(de) hotărât

Observații: 1. Conjunctivul are, înaintea verbului, conjuncția *să*, devenită semn distinctiv al acestui mod.

2. Afară de persoana a III-a — singular și plural — conjunctivul are aceleași forme ca și indicativul prezent.

3. Verbele *a crea* și *a scrie* se conjugă astfel la conjunctiv prezent:

să creez	să creăm	să scriu	să scriem
să creezi	să creați	să scrii	să scrieți
să creeze	să creeze	să scrie	să scrie

4. La imperativul pozitiv, unele verbe au la persoana a II-a singular aceeași formă ca persoana a III-a singular a indicativului prezent (*adună, lucrează, privește, coboară, hotărăște*), altele au aceeași formă cu persoana a II-a singular a indicativului prezent (*vezi, mergi, fugi*).

Ortografie: 1. Verbele *a veni, a preveni, a reveni* etc. se scriu la persoana a II-a singular a conjunctivului prezent cu doi *i*, pierzînd pe *n*: *să vii, să previi, să revii* etc.

2. Imperativul negativ se formează din adverbul *nu* și *infinitivul prezent al verbului de conjugat*: *nu aduna, nu vedea* etc. De aceea, verbul *a fi* se scrie la persoana a II-a a imperativului negativ cu un singur *i*: *nu fi*, spre deosebire de forma pozitivă, care se scrie cu doi *i*: *fii*, asemănîndu-se cu conjunctivul prezent: *să fii* (negativ: *să nu fi*).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați verbele din textele următoare:

a) Dar cînd atîntește ochii asupra jertfei sale, cînd vede acel trup măreț, acea căutătură sălbatică și îngrozitoare, un tremur îl apucă, ridică satirul, voiește a izbi, dar mina îi cade, puterile îi slăbesc, groaza îl stăpînește și, trîntind la pămînt satirul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigînd în gura mare că el nu îndrăznește a uide pe acest om.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) Să nu fi fost el, Păunița n-ar avea nici sicriu văpsit, nici cunună ca de mireasă, nici giulgiuri albe. Cînd ieși de la tîrguit [...] merse la el și-l mîngie pe grumaji. Calul nechează iar.

(Ion Agârbiceanu — *Fefealeaga*)

c) Frunză verde de susai,
De-ar veni luna lui mai
Să-mi aud ceriul tunînd,
Să văd norii fumegînd,
Ierbulița-n șesuri dînd.

Să mai văd focuri pe-afară,
Copilași cu pielea goală,
Cai și cîmpuri nechezînd
Și voinici pe plai suînd.

(Mult mi-e dor și mult mi-e sete — Folclor)

d) — Domnule maior, luați-mă mai departe! Îmi trece, n-aveți grijă...

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

2. Arătați la ce mod și la ce timp sînt verbele din textele de la exercițiul 1.

3. Explicați de ce s-au scris legate cu liniuță de unire cuvintele: *n-ar avea, și-l mîngie, ierbulița-n șesuri, luați-mă, n-aveți*, din textele de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Analizați verbele din textele următoare, arătînd modul, timpul, numărul, persoana și conjugarea fiecăruia:

a) Începui a merge și eu alături de el, pe cărarea proaspăt zbicită. Cerul era limpede, soarele umplea cîmpiile de lumină [...].

— Uite, asta-i oaia pălită... îmi zise Niculăeș, atingînd cu bățul mioara care păsea încet, șchiopătînd, în urma cîrdîșorului. Apoi, dac-a pieri și asta, are ce mă păli și mustra tătuca... parcă nu mi-ar ajunge mie supărarea pe care o am...

(După Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

b) — Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește des-dimineată la lucru de atîția ani?

...Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu știa de asta...

— Ce spui, cumnată? Da că l-aș uide în bătaie, cînd aș afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine...

(După Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

2. Explicați de ce s-au scris legate cu liniuță de unire cuvintele: *asta-i*, *dac-a* (dac-a pieri), *auzit-ai*, *l-aș* (l-aș ucide), *s-o* (s-o chinuiască), *mi-ai* (mi-ai spus), întâlnite în textele de la exercițiul 1.

3. Spuneți ce funcții sintactice au verbele din textele de la exercițiul 1.

4. Scrieți, la persoanele I și a II-a singular de la indicativ prezent și de la perfectul simplu, verbele: *a apropia*, *a scie*, *a povesti*, *a sosi*, *a citi*, *a isprăvi*, *a găsi*, *a vorbi*, *a deveni*, *a ști*.

5. Corectați greșelile din textul următor și explicați de ce nu sînt bine scrise unele cuvinte:

Ași vrea să-i spui de ce lai chemat la tine. Dacă laș chema eu ar venii. Și voi a-ți putea să-l chemați, că nu var refuza. Cînd vi la mine, spunemi să teaștept acasă. Team așteptat de multe ori și nai venit. Cînd te apropi de casă, anunțămă.

6. Alcătuiți o compunere despre sosirea primăverii, în care să folosiți și verbele: *a sosi*, *a dezgheța*, *a răsări*, *a încălzi*, *a înflori*, *a cînta*, *a ieși*, *a plăcea*, *a zburda*, *a admira*, la perfectul compus.

7. Explicați de ce verbele *primii*, *scrii*, *pornii*, *sosii*, *auzii*, *venii*, *gășii*, *bănuii*, *știi*, *voii*, *fii*, *să fii* trebuie să fie scrise cu doi i (la ce timp și la ce persoană este fiecare; de unde provin cei doi i).

8. Explicați de ce sînt greșite formele *scrim*, *scriți*, *să scrim*, *să scriți*, folosite uneori de cei care nu cunosc de ce conjugare este acest verb, și cum trebuie să se conjughe corect.

9. Folosind *Îndreptarul ortografic*, *ortoepic și de punctuație* sau *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, explicați cum se accentuează corect: *sîntem*, *sînteți* (cu accentul pe silaba penultimă) sau *sîntém*, *sîntéți* (pe ultima silabă).

10. Unii oameni spun: *O să vin*, cînd *o să pot*. *O să mînc*, cînd *o să-mi fie foame*. Am să vin la tine, cînd *oi putea*. Dacă *ai vrea*, *ai putea*.

Explicați ce fel de forme sînt cele scrise cursiv în frazele de mai sus. Înlocuiți-le cu formele recomandabile (literare).

11. Explicați de ce formele verbelor scrise cursiv în textul următor nu sînt recomandate în vorbirea îngrijită:

Țiu minte ce mi-ai spus. Ar trebui *să ție* și el minte acest lucru. *Ți spui* totul, fiindcă și el este de părere că trebuia *să-ți spuie*. Eu *vroiesc* să cunoști adevărul, ca *să nu rămîie* nimic neclar. Eu *rămîi* la părerea mea. *Auz* că și tu crezi ca și mine, dar *văz* că nu spui nimic.

12. Scrieți după dictare textul următor:

— Tu? la concursul de mîine? a zis pufnind de rîs Niță.

— Da, eu...

— La concursul de mîine?

— Ei! da... la concursul de mîine.

— Da tu știi pentru ce loc e concurs, Ghiță?

— Nu...

— Pentru un loc de perfect caligraf, amice Ghițică!

— Apoi, dacă mi-a ordonat ministrul să merg... se poate?

— Apoi, mă prezint și eu, Ghiță.

— Bine, prezintă-te și tu.

— Cu mine! la caligrafie, Ghițică?

— Cu tine la caligrafie... Eu știu ce mi-a ordonat ministrul.

— Bine!

(După Ion Luca Caragiale — *Triumful talentului*)

13. Explicați de ce ați folosit anumite semne de ortografie și de punctuație în textul de la exercițiul 12.

14. Ținînd seama de conjugarea căreia aparține, explicați de ce verbul *a crea* are gerunziul *creînd*, nu *creind*.

Diateza reflexivă

I

La diateza reflexivă, verbele se conjugă ca cele active, fiind însă însoțite de un pronume reflexiv, în cazul acuzativ sau dativ, formele neaccentuate. Astfel, verbele *a se teme*, *a se gîndi*, *a-și reveni* și altele de felul acesta, care se conjugă ca *a se bucura* sau *a-și închipui*, sînt la diateza reflexivă.

Conjugarea verbelor însoțite de pronumele reflexiv în acuzativ

Verbul a se bucura

Modurile personale

Modul indicativ

Prezent

mă	bucur	ne	bucurăm
te	bucuri	vă	bucurați
se	bucură	se	bucură

Imperfect	Perfect simplu	Perfect compus	Mai mult ca perfect
mă bucuram	mă bucurai	m-am bucurat	mă bucurasem
te bucurai	te bucurași	te-ai bucurat	te bucuraseși
se bucura	se bucură	s-a bucurat	se bucurase
ne bucuram	ne bucură	ne-am bucurat	ne bucuraserăm
vă bucurați	vă bucurarăți	v-ați bucurat	vă bucuraserăți
se bucurau	se bucurară	s-au bucurat	se bucuraseră

Viitor

Viitor anterior

mă voi bucura	ne vom bucura	mă voi fi bucurat	ne vom fi bucurat
te vei bucura	vă veți bucura	te vei fi bucurat	vă veți fi bucurat
se va bucura	se vor bucura	se va fi bucurat	se vor fi bucurat

Modul conjunctiv

Prezent

Perfect

să mă bucur	să ne bucurăm	să mă fi bucurat	să ne fi bucurat
să te bucuri	să vă bucurați	să te fi bucurat	să vă fi bucurat
să se bucure	să se bucure	să se fi bucurat	să se fi bucurat

Modul condițional-optativ

Prezent

<i>m-aș bucura</i>	<i>ne-am bucura</i>	<i>m-aș fi bucurat</i>	<i>ne-am fi bucurat</i>
<i>te-ai bucura</i>	<i>o-ați bucura</i>	<i>te-ai fi bucurat</i>	<i>o-ați fi bucurat</i>
<i>s-ar bucura</i>	<i>s-ar bucura</i>	<i>s-ar fi bucurat</i>	<i>s-ar fi bucurat</i>

Perfect

Modul imperativ

Pozitiv

bucură-te
bucurați-vă

Negativ

nu te bucura
nu vă bucurați

Modurile nepersonale

Modul infinitiv

Prezent

<i>a mă bucura</i>	<i>a ne bucura</i>	<i>bucurându-mă</i>	<i>bucurându-ne</i>
<i>a te bucura</i>	<i>a vă bucura</i>	<i>bucurându-te</i>	<i>bucurându-vă</i>
<i>a se bucura</i>	<i>a se bucura</i>	<i>bucurându-se</i>	<i>bucurându-se</i>

Modul gerunziu

Conjugarea verbelor însoțite de pronumele reflexiv în dativ

Verbul a-și închipui

Modul indicativ

Prezent

<i>îmi închipui(-iesc)</i>	<i>ne închipuim</i>
<i>îți închipui(-iești)</i>	<i>vă închipuiți</i>
<i>își închipuie(-iesește)</i>	<i>își închipuie(-iesc)</i>

Trecut

Imperfect	Perfect simplu	Perfect compus	Mai mult ca perfect
<i>îmi închipuiam</i>	<i>îmi închipuii</i>	<i>mi-am închipuit</i>	<i>îmi închipuisem</i>
<i>îți închipuiai</i>	<i>îți închipuiși</i>	<i>ți-ai închipuit</i>	<i>îți închipuișezi</i>
<i>își închipuia</i>	<i>își închipui</i>	<i>și-a închipuit</i>	<i>își închipuise</i>
<i>ne închipuiam</i>	<i>ne închipuirăm</i>	<i>ne-am închipuit</i>	<i>ne închipuiserăm</i>
<i>vă închipuiati</i>	<i>vă închipuirăți</i>	<i>o-ați închipuit</i>	<i>vă închipuiserăți</i>
<i>își închipuiau</i>	<i>își închipuiră</i>	<i>și-au închipuit</i>	<i>își închipuiseră</i>

Viitor

Viitor anterior

<i>îmi voi închipui</i>	<i>ne vom închipui</i>	<i>îmi voi fi închipuit</i>	<i>ne vom fi închipuit</i>
<i>îți vei închipui</i>	<i>vă veți închipui</i>	<i>îți vei fi închipuit</i>	<i>vă veți fi închipuit</i>
<i>își va închipui</i>	<i>își vor închipui</i>	<i>își va fi închipuit</i>	<i>își vor fi închipuit</i>

Modul conjunctiv

Prezent

<i>să-mi închipui(-iesc)</i>	<i>să ne închipuim</i>	<i>să-mi fi închipuit</i>	<i>să ne fi închipuit</i>
<i>să-ți închipui(-iești)</i>	<i>să vă închipuiți</i>	<i>să-ți fi închipuit</i>	<i>să vă fi închipuit</i>
<i>să-și închipuie(-iască)</i>	<i>să-și închipuie(-iască)</i>	<i>să-și fi închipuit</i>	<i>să-și fi închipuit</i>

Perfect

Modul condițional-optativ

Prezent

<i>mi-aș închipui</i>	<i>ne-am închipui</i>	<i>mi-aș fi închipuit</i>	<i>ne-am fi închipuit</i>
<i>ți-ai închipui</i>	<i>o-ați închipui</i>	<i>ți-ai fi închipuit</i>	<i>o-ați fi închipuit</i>
<i>și-ar închipui</i>	<i>și-ar închipui</i>	<i>și-ar fi închipuit</i>	<i>și-ar fi închipuit</i>

Perfect

Modul imperativ

Pozitiv

închipuie(iește)-ți
închipuiți-vă

Negativ

nu-ți închipui
nu vă închipuiți

Modurile nepersonale

Modul infinitiv

<i>a-mi închipui</i>	<i>a ne închipui</i>	<i>închipuindu-mi</i>	<i>închipuindu-ne</i>
<i>a-ți închipui</i>	<i>a vă închipui</i>	<i>închipuindu-ți</i>	<i>închipuindu-vă</i>
<i>a-și închipui</i>	<i>a-și închipui</i>	<i>închipuindu-și</i>	<i>închipuindu-și</i>

Modul gerunziu

La diateza reflexivă, verbele nu au modurile participiu și supin.

La modurile infinitiv și gerunziu, verbele reflexive sînt însoțite de pronumele reflexiv la fiecare din cele trei persoane ale acestuia, la singular și la plural.

Ortografie: 1. Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv se leagă prin liniuță de unire de verbul ajutător sau de conjucția *să* cu care se pronunță într-o silabă astfel:

- a) pronumele reflexiv în acuzativ la:
— perfectul compus al indicativului — *m-am bucurat* (< *mă am bucurat*),
te-ai bucurat, *s-a bucurat* (< *se a bucurat*) etc.;
— condiționalul-optativ prezent: *m-aș bucura* (< *mă aș bucura*);
— condiționalul-optativ perfect: *m-aș fi bucurat* (< *mă aș fi bucurat*);
b) pronumele reflexiv în dativ:
— la conjunctiv: *să-mi închipui*, *să-mi fi închipuit*.

2. La imperativ (pozitiv) și la gerunziu, pronumele reflexiv se scrie totdeauna legat de verb prin liniuță de unire: *bucură-te*, *închipuie-ți*, *bucurîndu-mă*, *închipuindu-mi*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie verbele la diateza activă, cu două linii pe cele însoțite de pronumele reflexive în dativ și cu trei pe cele însoțite de pronumele reflexiv în acuzativ din textul următor:

Tremurînd din aripi, într-un roi de stropi aurii, fugind pe luciul apei, ieși în soare lișița; apoi iar se întoarse și-și ocoli cuibul ascuns.

— Cioara năzuiește la cuib! șopti tovarășul.

Văzurăm pasarea cenușie înălțîndu-se o clipă, mlădiindu-și capul, căutîndu-și potrivnica. O zărise; se lăsă repede, cu cîngile întinse. Pricepurăm că paserile s-au încăierat după zgomote. N-am mai avut vreme să mai schimbăm o vorbă, ori să întrebăm pe pescari. În luciul luminat, ieșiră luptătoare. Lișița izbutise să depărteze pe dușmancă de pui. Ș-acum, cu mișcări iuți, căta să se ferească de pliscul negru și tare ca fierul, de cîngile încordate care o căutau.

(Mihail Sadoveanu — *Taine*)

2. Analizați toate verbele din textul de la exercițiul 1, arătînd: modul, timpul, numărul, persoana și conjugarea fiecăruia.

3. Arătați în ce caz sînt pronumele reflexive care însoțesc unele verbe din textul de la exercițiul 1.

4. Transcrieți textul de la exercițiul 1, trecînd la perfectul compus verbele: *ieși*, *se întoarse*, *și-și ocoli*, *năzuiește*, *șopti*, *zărise*, *se lăsă*, *pricepurăm*, *ieșiră*, *căutau*.

5. Explicați de ce s-au scris cu liniuță de unire cuvintele: *și-și ocoli*, *înălțîndu-se*, *mlădiindu-și*, *căutîndu-și*, *s-au încăierat*.

6. Arătați care dintre verbele de la exercițiul 4 s-au transcris legate cu liniuță de unire după trecerea lor la perfectul compus.

7. Transcrieți fraza următoare, trecînd la perfectul compus toate verbele, inclusiv pe cele folosite aici la gerunziu: Văzurăm pasărea cenușie înălțîndu-se o clipă, mlădiindu-și capul, căutîndu-și potrivnica.

Explicați ce schimbări s-au produs din punct de vedere ortografic.

III

Exerciții facultative

1. Analizați verbele din textul următor, arătînd:

- a) modul, timpul, numărul, persoana și conjugarea fiecăruia;
b) în ce caz sînt pronumele reflexive care însoțesc unele dintre verbe:

„...Se vede că sînt unii care țin morțiș să-și facă cuib pe veci! Dacă-i așa, apoi las' pe mine!”

Am ieșit din avanpost și m-am furisat ca vulpea la cuib... Și iată-l! Vi l-am adus... Este, domnule cocostîrc? sfîrși el adresîndu-se prizonierului.

— Ich weiss nicht!... răspunse acesta repede, scoțînd ochelarii parcă anume să i se vadă zîmbetul disprețuitor.

Luase o poziție marțială, gravă, cu o mină la spate, iar cu cealaltă la piept, cu degetele petrecute printre nasturi.

Maiorul Drăgușin se așează la loc pe cutia de cartușe ce-i ținea loc de scaun... În spatele lui, Singeorzan spumega:

— Lăsați-mă să-l întreb eu, domnule maior, scrișni el și-și scoase casca cu un gest repezit, să-și șteargă fruntea de sudoare.

— Liniștește-te, sergent! îl muștră blind maiorul Drăgușin.

Dar Singeorzan nu se putu stăpîni.

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

2. Transcrieți propozițiile și frazele următoare, trecînd la perfectul compus toate verbele și explicați de ce ați folosit unele semne de ortografie, de care n-a fost nevoie aici:

Dana este o elevă harnică. Ea se scoală în fiecare zi la ora șase, își repetă lecțiile, se spală, se piaptănă, se îmbracă, apoi se duce în bucătărie, unde își pregătește ceaiul.

Și eu mă scol devreme, mă spal, mă îmbrac și îmi repet lecțiile.

Tu înveți după-amiază, de aceea te scoli la ora șapte, te speli, te îmbraci și îți revezi mai tirziu lecțiile. Înainte de aceasta, îți execuți zilnic programul de gimnastică, apoi îți pregătești ceaiul și te apuci de scris teme.

3. Treceti la condiționalul-optativ prezent toate verbele însoțite de pronume reflexive din textul de la exercițiul 2. Explicați ce semne de ortografie trebuie să folosiți pentru scrierea acestora.

4. Treceti la conjunctivul prezent aceleași verbe și explicați de ce aveți nevoie de unele semne de ortografie pentru scrierea acestor verbe.

5. Treceți la imperativul pozitiv verbele din textul de la exercițiul 2 și explicați cum trebuie să fie scris fiecare dintre ele.

6. După modelul textului de la exercițiul 2, alcătuiți o scurtă compunere, în care să folosiți, la gerunziu, o parte din verbele de acolo.

Diateza pasivă

I

Diateza pasivă se formează din verbul **a fi** și *participiul verbului de conjugat* și arată că acțiunea exprimată de verb, săvârșită de altcineva, este suferită de subiect.

Verbul **a fi** se conjugă la toate modurile și timpurile, iar *participiul verbului de conjugat* se schimbă după gen și număr, acordându-se cu subiectul.

Conjugarea verbului *a fi* evidențiat

Modurile personale

Modul indicativ

Prezent	Imperfect	Perfect simplu
sînt evidențiat(ă)	eram evidențiat(ă)	fui evidențiat(ă)
ești evidențiat(ă)	erai evidențiat(ă)	fuși evidențiat(ă)
este evidențiat(ă)	era evidențiat(ă)	fuse evidențiat(ă)
sîntem evidențiați(te)	eram evidențiați(te)	furăm evidențiați(te)
sînteți evidențiați(te)	erați evidențiați(te)	furăți evidențiați(te)
sînt evidențiați(te)	erau evidențiați(te)	fură evidențiați(te)

Perfect compus

am fost evidențiat(ă)	fusesem evidențiat(ă)
ai fost evidențiat(ă)	fusesesi evidențiat(ă)
a fost evidențiat(ă)	fusesese evidențiat(ă)
am fost evidențiați(te)	fuseserăm evidențiați(te)
ați fost evidențiați(te)	fuseserăți evidențiați(te)
au fost evidențiați(te)	fuseseră evidențiați(te)

Mai mult ca perfect

fusesem evidențiat(ă)
fusesesi evidențiat(ă)
fusesese evidențiat(ă)
fuseserăm evidențiați(te)
fuseserăți evidențiați(te)
fuseseră evidențiați(te)

Viitor

voi fi evidențiat(ă)
vei fi evidențiat(ă)
va fi evidențiat(ă)
vom fi evidențiați(te)
veți fi evidențiați(te)
vor fi evidențiați(te)

Viitor anterior

voi fi fost evidențiat(ă)
vei fi fost evidențiat(ă)
va fi fost evidențiat(ă)
vom fi fost evidențiați(te)
veți fi fost evidențiați(te)
vor fi fost evidențiați(te)

Modul conjunctiv

Prezent

să fiu evidențiat(ă)
să fii evidențiat(ă)
să fie evidențiat(ă)
să fim evidențiați(te)
să fiți evidențiați(te)
să fie evidențiați(te)

Perfect

să fi fost evidențiat(ă)
să fi fost evidențiat(ă)
să fi fost evidențiat(ă)
să fi fost evidențiați(te)
să fi fost evidențiați(te)
să fi fost evidențiați(te)

Modul condițional-optativ

Prezent

aș fi evidențiat(ă)
ai fi evidențiat(ă)
ar fi evidențiat(ă)
am fi evidențiați(te)
ați fi evidențiați(te)
ar fi evidențiați(te)

Perfect

aș fi fost evidențiat(ă)
ai fi fost evidențiat(ă)
ar fi fost evidențiat(ă)
am fi fost evidențiați(te)
ați fi fost evidențiați(te)
ar fi fost evidențiați(te)

Modul imperativ

Pozitiv

fii evidențiat(ă)
fiți evidențiați(te)

Negativ

nu fi evidențiat(ă)
nu fiți evidențiați(te)

Modurile nepersonale

Modul infinitiv

Prezent

a fi evidențiat(ă)

Perfect

a fi fost evidențiat(ă)

fiind evidențiat(ă)
fiind evidențiați(te)

Modul gerunziu

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu verbele la diateza activă, cu albastru pe cele la diateza pasivă, cu verde pe cele însoțite de un pronume reflexiv:

a) După o muncă zadarnică de atîta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată, (...) d. Lefter a căzut pe o canapea sfărîmat de oboșală...

(Ion Luca Caragiale — Două loturi)

b) Însă prins fiind în cale de oamenii lui Alexandru, ce îl pindea, el fu adus în București, unde domnul, cătrănit de minie, îl învinovăți de trădător și rebel și îl închise în pușcărie, spre a fi pus la caznă și apoi ucis.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

c) Trupele sînt instalate în oraș. Ca armament greu: șase mitraliere, cinci tunuri antitanc... atit. El a dezertat, s-a săturat de război. Vrea să se întoarcă acasă. De aceea s-a hotărît să vorbească. Nu e hitlerist, dar e militar totuși... Trupele germane sînt demoralizate. Duc lipsă de muniție și de hrană...

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

2. Analizați toate verbele din textele de la exercițiul 1, arătînd: modul, timpul, numărul, persoana, conjugarea, diateza și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Treceți la diateza activă verbele folosite la diateza pasivă în textele de la exercițiul 1, respectînd modul, timpul, numărul și persoana fiecăruia.

4. Notați cu PV predicatele verbale și cu PN pe cele nominale din textele de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Modificînd funcțiile sintactice ale unora dintre cuvinte, treceți la diateza pasivă verbele din textul următor, după exemplul acesta: Profesorul nostru *explică* elevilor conjugarea verbului = Conjugarea verbului *este explicată* elevilor de către profesorul nostru.

Mama pregătește masa. Noi întrerupem lecțiile și o ajutăm pe mama. Mama servește supa. Fiecare o laudă. Tata povestește o întâmplare din activitatea lui de azi. Copiii ascultă povestirea. Mama aduce friptura. Tata gustă friptura și o felicită pe mama. Fratele meu spune o poezie. Dana nu ascultă poezia. Tata o muștră. Ea caută o scuză. Tata acceptă scuza ei.

2. Într-o propoziție ca aceasta: *Adriana își așază cărțile în ghiozdan*, pronumele reflexiv *își* poate fi înlocuit cu un adjectiv posesiv: *Adriana așază cărțile sale în ghiozdan*.

Procedînd astfel, înlocuiți pronumele reflexive scrise cursiv în textul următor cu adjectivele posesive potrivite:

Dan *își* scrie temele la matematică. Eu *îmi* transcriu exercițiile la limba română. Noi *ne* facem bagajul pentru a pleca într-o excursie. Am auzit că tu *îți* așezi cărțile în bibliotecă. Tu și părinții tăi *vă* stringeți lucrurile pentru a pleca la țară. Ele *își* spală rufele la riu.

3. Transcrieți textul de la exercițiul 2, trecînd toate verbele însoțite de pronume reflexive la perfectul compus și explicați de ce a fost nevoie să introduceți unele semne de ortografie care nu există în acest text.

4. Alcătuiți cinci propoziții cu verbele *a felicita*, *a asculta*, *a citi*, *a scrie* și *a doborî* la condiționalul-optativ prezent, diateza pasivă.

5. Alcătuiți cinci propoziții cu verbele *a culege*, *a alunga*, *a vedea*, *a întreba* și *a tăia* la conjunctivul prezent, diateza pasivă.

Verbele impersonale și verbele unipersonale

I

Texte: Ziua **ninge**, noaptea **ninge**, dimineața **ninge** iară...
(Vasile Alecsandri — *Iarna*)

Pe-aici cînd **plouă**, — **plouă**, nu se-ncurcă!

(George Topîrceanu — *Plouă*)

Întrebări: 1. Cîte propoziții sînt în cele două versuri de mai sus?

2. Care sînt predicatele acestor propoziții? Dar subiectele?

3. Ce părți de vorbire sînt cuvintele *ziua*, *noaptea*, *dimineața*? Pot fi acestea subiectele propozițiilor din care fac parte?

4. La ce persoană sînt verbele *ninge* și *plouă*?

5. Pot fi trecute aceste verbe și la persoanele I și a II-a? (Se poate spune: *eu plou, tu ningi*?)

Explicații: Verbele *ninge* și *plouă* sînt la persoana a III-a singular. De fapt, acțiunea exprimată de ele nu este săvîrșită de nici o persoană. *Ninsoarea* și *ploaia* fiind fenomene ale naturii, nu există o persoană căreia i se poate atribui puterea de a săvîrși acțiunile exprimate de verbele *a ninge* și *a ploua*, de aceea asemenea verbe se numesc **impersonale**.

Avînd formă numai pentru persoana a III-a singular, aceste verbe sînt și **unipersonale**.

Deci ca formă sînt **unipersonale**, adică se folosesc la o singură persoană, iar în privința conținutului, **impersonale**, deoarece acțiunea exprimată de ele nu este săvîrșită de o persoană oarecare.

Impersonale sînt și verbele: *tună*, *fulgeră*, *trăsnește*, *burează*, *amurgește* *se înserează*, *se înnoarează*, *se înnoptează* etc.

Ca unipersonale se folosesc deseori și unele verbe personale întrebuințate în anumite situații la persoana a III-a, cu sau fără pronume reflexiv: *se zice*, *se aude*, *se crede*, *se pare*, *se întâmplă*, precum și *gîgîie*, *măcăie*, *latră*, *behăie*, *nechează*, *cotcodăcește* etc., care nu pot avea persoanele I și a II-a, deoarece păsările și animalele nu pot vorbi.

Unipersonale sînt și verbele: *doare*, *pasă*, *ouă* etc.

Mă *doare* piciorul drept.

Nu-mi *pasă* ce spune el.

Se spune că mîine va ninge.

Se pare că aceasta este numai o presupunere.

Există deci verbe unipersonale, dar și forme unipersonale ale unor verbe personale.

Unipersonal ca formă și impersonal în ceea ce privește conținutul este și verbul *a trebui*: *Trebuie* să mergi imediat acasă.

Verbele impersonale și cele unipersonale se conjugă ca și celelalte, însă numai la persoana a III-a singular.

Indicativ:	prezent: <i>ninge, trebuie, măcăie</i> imperfect: <i>ningea, trebuia, măcăia</i> perfect simplu: <i>ninse, trebui, măcăi</i> perfect compus: <i>a nins, a trebuit, a măcăit</i> mai mult ca perfect: <i>ninse, trebuise, măcăise</i> viitor: <i>va ninge, va trebui, va măcăi</i> viitor anterior: <i>va fi nins, va fi trebuit, va fi măcăit</i>
Conjunctiv:	prezent: <i>să ningă, să trebuiască, să măcăiască</i> perfect: <i>să fi nins, să fi trebuit, să fi măcăit</i>
Condițional-optativ:	prezent: <i>ar ninge, ar trebui, ar măcăi</i> perfect: <i>ar fi nins, ar fi trebuit, ar fi măcăit</i>
Imperativ:	<i>măcăie</i>
Infinitiv:	prezent: <i>a ninge, a trebui, a măcăi</i> perfect: <i>a fi nins, a fi trebuit, a fi măcăit</i>
Participiu:	<i>nins, ninsă, ninși, ninse, măcăit, -tă, -ți, -te</i>
Gerunziu:	<i>ningînd, trebuînd, măcăînd</i>
Supin:	(de) <i>nins, măcăit</i>

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu verbele impersonale și unipersonale și cu albastru celelalte verbe din textele următoare:

a) Ieri a plouat toată ziua. Cînd s-a înserat, burnița. După ce s-a înnoptat bine, cerul s-a înseninat. Mii de stele luminau bolta cerească. Abia se luminase cînd a început a bura încet. După ora nouă, tuna și fulgera dinspre miazănoapte. Undeva ploua. O furtună se stîrni. Cineva povestea că în pădurea vecină doi stejari mari au fost trăsniți.

b) Trebuie să-ți organizezi viața în așa fel, încît munca să fie neapărat necesară; fără muncă nu poți duce o viață curată și fericită.

c) Ce-i pasă copilului, cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții...

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

d) Se dusesse iar spre hainele lui și începuse să se îmbrace, fără să fie însă convins că va trebui să plece acasă. Nu putea să plece acasă, știa că după două amînări a treia oară vine reformarea, și el nu înțelegea de ce să i se întîmple tocmai lui să fie reformat.

(Marin Preda — *Soldatul cel mic*)

e) — Te mai doare nasul, pușorule? întrebă mam-mare.

— Nu... răspunde Goe.

(Ion Luca Caragiale — *D-l Goe...*)

f) Găina babei se oua de cîte două ori pe zi, și baba mîncea o mulțime de ouă...

(Ion Creangă — *Punga cu doi bani*)

2. Analizați toate verbele din textele de la exercițiul 1, arătînd: modul, timpul, numărul, persoana, conjugarea, diateza și funcția sintactică a fiecăruia.

3. Alegeți patru verbe impersonale și formați cu fiecare dintre ele cîte o propoziție sau o frază.

4. Folosind la condițional-optativ prezent verbele: *a se cuveni, a se întîmpla, a se spune, a se auzi, a se povesti*, formați cîte o frază scurtă cu fiecare dintre ele.

5. Treceți la perfectul compus verbele de la exercițiul 4 și alcătuiți cu ele și cu alte verbe o scurtă compunere.

III

Exerciții facultative

1. Analizați verbele impersonale și unipersonale din textul următor, arătînd modul, timpul, conjugarea și funcția sintactică a fiecăruia:

Deși se pare că începe să se desprîmăvăreze, iarna nu ne părăsește ușor. În fiecare dimineață fulguie cîteva ore, apoi ninge puțin și deodată se înseninează. După-amiază se innorează din nou și plouă rar și mărunț. După ce amurgește, natura întreagă se liniștește. Abia se innoptează și începe să înghețe. Trebuie totuși să învingă primăvara. Se poate să revină și frigul, dar se spune că după 21 martie, ziua echinocliului de primăvară, se va încălzi brusc.

O dată cu sosirea primăverii, în curți este mare animație: giștele gigie, ratele măcăie, găinile cotcodăcesc, oile behăie, ciinii latră. Acum nu le mai pasă de frig.

2. Transcrieți textul de la exercițiul 1, trecînd la perfectul compus verbele: *se pare, începe, părăsește, fulguie, ninge, se înseninează, se innorează, plouă, amurgește, se liniștește, se innoptează, începe, trebuie, se spune* și explicați de ce a fost necesar să folosiți uneori liniuța de unire (cratima).

3. Treceți la condițional-optativ prezent verbele de la exercițiul 2 și vedeți dacă se pot introduce în textul de la exercițiul 1, fără a se schimba prea mult înțelesul acestuia.

4. Scrieți după dictare textul următor:

Și, trăgîndu-l de căpăstru și tot vorbindu-i, l-a dus la oraș și l-a vîndut pe un preț ca vai de el. Calul simți mîna străină ce-l prinse de căpăstru, mirosi pe noul stăpin și, întorcîndu-și capul după Fefelega, necheză înția oară, după o tăcere de o grămadă de ani. În ochii bătrinei se iviră a treia oară lacrimi și, ca într-o fulgerare, înțelese păcatul ce-l face, despărțindu-se de calul ce-a ajutat-o o viață întreagă. Dar, zadarnic! Dînsa nu mai avea ce face cu Bator. De cîte ori l-ar fi văzut și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, — da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, — și n-ar fi putut răbda. Simțea că prietenia aceea aproape omenească, ce a avut-o față de cal, a fost numai pentru ajutorul ce i l-a dat el pentru copiii săi.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

5. Analizați părțile de vorbire din care sînt alcătuite cuvintele scrise cu liniuța de unire în textul de la exercițiul 4 și explicați de ce s-au scris așa.

6. Arătați ce deosebire este între cuvintele încadrate în casete din propozițiile și frazele următoare și explicați de ce unele se scriu într-un cuvânt, iar altele în două cuvinte legate prin liniuță de unire:

... [l-a] dus [la] oraș și [l-a] vindut...

Calul simți mina străină [ce-l] prinse de căpăstru...

...înțelese păcatul [ce-l] face, despărțindu-se de calul [ce-a] ajutat-o...

Omul [cel] harnic și femeia [cea] harnică sint demni de toată stima.

7. Arătați care dintre cuvintele scrise cu liniuță de unire în textul de la exercițiul 4 ar putea fi întregite printr-o vocală pentru a nu mai fi nevoie de scrierea lor cu cratimă.

8. Analizați toate verbele din textul de la exercițiul 4., arătând: modul, timpul, numărul, persoana, conjugarea, diateza și funcția sintactică (la cele studiate în clasele a V-a și a VI-a).

9. Treceți la diateza pasivă verbele active sau reflexive din textul de la exercițiul 4 (cele care pot fi trecute) și încercați să le introduceți în text, aducând modificările necesare, ca urmare a schimbării raportului dintre autorul acțiunii și obiectul ei (cine o săvârșește și asupra cui trece).

10. Explicați în ce s-au transformat subiectul și obiectul direct prin trecerea la pasiv a verbelor active (cu exemplificări din același text).

11. Înlocuiți punctele cu una din formele prezentului indicativului, ale conjunctivului sau imperativului verbului *a lua* date în stînga paginii:

<i>iau</i>	L-am rugat pe Andrei ... o carte din bibliotecă.
<i>iei</i>	Acesta ... cartea și o examinează.
<i>ia</i>	— De ce ... tocmai cartea aceasta? îl întreb mirat.
<i>luăm</i>	— Pe care trebuia ...-o ...? îmi răspunde el surprins.
<i>luați</i>	— ...-o pe care vrei, dar nu o ... tocmai pe aceasta!
<i>iau</i>	Ca ... nu ne ... la ceartă, l-am lăsat ... alta.
<i>să iau</i>	Cînd ... o carte, este bine să fim atenți și ... ceea ce ni se recomandă, nu altceva.
<i>să iei</i>	Dacă nu ... seama la ce faceți, puteți greși oricînd.
<i>să ia</i>	Prietenii mei ... note bune la toate materiile.
<i>să luăm</i>	Eu le doresc ... cit mai multe note mari.
<i>să luați</i>	Și eu ... note mari. Părinții mei nu țin neapărat ... note mari, ci
<i>să ia</i>	să învăț totdeauna temeinic.
<i>ia</i>	Vă rog ... aceste cărți de pe masă.
<i>nu lua</i>	Totodată ... și caietele de care nu mai aveți nevoie.
<i>luați</i>	Fiți buni și ... ce nu este al vostru.
<i>nu luați</i>	De asemenea, ... ce nu este al tău.

Locuțiunile verbale

Exercițiu: Înlocuiți grupurile de cuvinte scrise cursiv în fragmentele următoare cu unul dintre verbele din stînga paginii:

amintise a) Povestirea copilului îmi *adusesese aminte* de toate
ne hîrjoneam cele de demult...

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

b) Și după ce ne culcam cu toții, noi, băieții, ca băieții, *ne luam la hîrjoană*...

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

Întrebări: 1. Din ce părți de vorbire este alcătuit fiecare dintre grupurile de cuvinte scrise cursiv în fragmentele de mai sus?

2. La ce mod și la ce timp sint verbele care intră în alcătuirea acestor grupuri de cuvinte? La ce număr și la ce persoană?

3. La ce mod, timp, număr și persoană sint verbele scrise în stînga paginii?

4. Se pot înlocui grupurile de cuvinte la care ne-am referit prin verbele scrise în stînga paginii, fără să se schimbe sensul propozițiilor din care fac parte?

5. Care dintre părțile de vorbire din grupurile de cuvinte amintite se înrudesc (aparțin aceleiași familii de cuvinte) cu verbele scrise în stînga paginii (verbul, adverbul sau substantivul)?

Explicații: Grupurile de cuvinte *adusesese aminte* și *(ne) luam la hîrjoană* care sint alcătuite din cîte un verb (*adusesese*, *luam*) și un adverb (*aminte*) sau un substantiv cu prepoziție (*la hîrjoană*) pot fi înlocuite cu verbele corespunzătoare adverbului și substantivului (din aceeași familie de cuvinte cu ele: *amintise*, *(ne) hîrjoneam*, la modul, timpul, numărul și persoana verbelor *adusesese*, *luam*, fără ca sensul propozițiilor respective să se schimbe.

Asemenea grupuri de cuvinte alcătuite dintr-un verb și un substantiv sau un adverb, care împreună au un sens unitar, echivalent cu al unui verb, se numesc locuțiuni verbale.

Locuțiunile verbale se comportă ca niște verbe, avînd, din punct de vedere morfologic, aceleași categorii gramaticale ca verbele, iar sintactic îndeplinesc aceleași funcții ca verbele corespunzătoare.

Trebuie reținut că, într-o locuțiune verbală, verbul precizează modul, timpul, numărul și persoana, iar substantivul sau adverbul etc. dă, de obicei, sensul.

De exemplu: *a da năvală* = a năvăli, *a sta de veghe* = a veghea etc. Dar într-o locuțiune ca *a o lua la sănătoasa*, spre exemplu, sensul grupului nu conține nici înțelesul de „a lua“, nici acela de „sănătos“, *a o lua la sănătoasa* însemnînd *a fugi*.

Observăm și faptul că în anumite locuțiuni sint și cuvinte care, desprinse de grup, n-au un sens precis. De exemplu, sensul cuvîntului *vileag*, din locuțiunea *a da în vileag* = *a dezvălui*, nu este bine precizat.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie verbele și cu două linii locuțiunile verbale din fragmentele următoare:

a) Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cât îmi aduc aminte; și-mi aduc bine aminte: căci brațele ei m-au legănat [...] și mă alintam la sinu-i gîngurind și uitîndu-mă în ochii ei cu drag! Și singe din singele ei și carne din carnea ei am împrumutat; și a vorbi de la dînsa am învățat...

(După Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

b) Nu-și dădea seama că vorbea ca despre un mort, dar Luică nu se supără.

(Eugen Barbu — *Soarta unui om*)

c) Opincarule, mămăligarule, țopirlanule, să mă dai tu pe mine în vileag?!

(Ion Luca Caragiale — *Arendașul român*)

2. Înlocuiți locuțiunile verbale din textele de la exercițiul 1 prin verbele potrivite.

3. Arătați la ce mod, timp, număr și persoană sînt verbele care intră în alcătuirea locuțiunilor verbale din textele de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Alcătuiți zece propoziții în care să folosiți cîte o locuțiune verbală din cele date la explicații sau la exercițiile de efectuat în clasă, trecînd la imperfect verbele din componența locuțiunilor.

2. Găsiți locuțiunile verbale prin care s-ar putea înlocui verbele *a-și aminti*, *a fugi*, *a observa*, *a se rostogoli*, *a năvăli* și alcătuiți cu fiecare dintre ele cîte o propoziție sau o frază.

3. Subliniați cu o linie verbele și cu două locuțiunile verbale din textele următoare:

a) Și în clipa aceea mi-am adus aminte de prizonier. Nemții ne întinseseră prin el o cursă...

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

b) Mai pasă de ține minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade Ioane! (pasă, aici = încearcă, îndrăznește).

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

c) Muierea le ținea partea, îi mîngia, îi săruta pe obrăjorii scortșoși, de pe care mereu se desprindea un praf ca o pulbere de făină.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

d) De cîte ori l-ar fi văzut, și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, — da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, — și n-ar fi putut răbda.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

e) Abia atunci Luică își dădu seama că nu se bucurase de tot, că de fapt abia acum îl trecură nădușelile.

(Eugen Barbu — *Soarta unui om*)

4. Analizați verbele din textele de mai sus, arătînd: modul, timpul, numărul și persoana la care este folosit fiecare dintre ele.

5. Explicați de ce s-au scris cu liniuță de unire (cratimă) cuvintele *mi-am* (adus aminte), *l-ar* (fi văzut), *și-ar fi* (adus aminte), *n-ar fi* (putut răbda) din textele de la exercițiul 3.

6. Alcătuiți o scurtă compunere cu un subiect liber, în care să folosiți și șase locuțiuni verbale.

7. Subliniați verbele din fragmentele următoare:

a) Domnul se mira
Ș-apoi îi mustra,
Ș-apoi se ncrunta
Ș-i amenința
Să-i puie de vii
Chiar în temelii! [...]

Iar Manoli sta,
Nici că mai lucra,
Ci mi se culca
Și un vis visa,
Apoi se scula
Ș-astfel cuvînta...

(Mănăstirea Argeșului — Folclor)

b) Crudul Alexandru-Vodă nu întîrzie a se înspăimînta de acel mare nume al banului Mihai. Vru să-l piarză cu orice chip și, neîndrăznind a-l prizoni de față, trimise ucigași spre a-l prinde și a-l aduce la București, sau a-l ucide prin taină. Dar banul descoperi din vreme cursa ce i se gătește și, cu toată dragostea ce avea pentru dînsul poporul, necrezîndu-se sigur în Craiova, fugi la Constantinopol unde îl chemase socrul său, vistierul Ion, ce era capuchiaia al țării.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

8. Precizați care dintre verbele din textele de la exercițiul 7 sînt folosite cu sensurile lor proprii și care cu cele figurate.

9. Din ce fel de opere sînt extrase fragmentele de la exercițiul 7 (descrieri sau narațiuni)?

10. Se știe că în descrieri abundă, adesea, substantivele și adjectivele. Explicați de ce în narațiuni (povestiri) se folosesc, de obicei, un număr mare de verbe. (Gîndiți-vă prin ce se poate exprima mai mult mișcarea, succesiunea rapidă de fapte, prin substantive sau prin verbe?)

Adverbul

I

Adverbul este partea de vorbire care însoțește un verb, un adjectiv sau alt adverb și arată felul acțiunii, stării sau însușirii, ori împrejurarea.

Spre deosebire de părțile de vorbire studiate pînă aici, adverbele nici nu se declină, nici nu se conjugă, adică nu-și schimbă forma în vorbire, oricare ar fi funcția lor sintactică.

După sensul lor, adverbele se împart în trei categorii mari:

a) **adverbe de mod:** *abia, alene, adică, anevoie, astfel, așa, ba, bine, cam, chiar, da, doar, desigur, firește, foarte, mai, nu, numai, niciodată, nicidecum, parcă, pesemne, poate, prea, tocmai* etc.

Unele adverbe de mod se formează prin derivare cu sufixe din substantive (românește < român), adjective (*vitejește* < *viteaz*) sau verbe (*târîș* < *tîri*).

Se comportă ca adverbe de mod, prin schimbarea valorii gramaticale, multe adjective: *scrie frumos* (*frumos* — adverb), față de *scrisul frumos* (*frumos* — adjectiv), *vorbește corect* (*corect* — adverb), față de *om corect* (*corect* — adjectiv), *se exprimă ușor* (*ușor* — adverb), față de *un planor ușor* (*ușor* — adjectiv) etc.

b) **adverbe de loc:** *aici, acolo, afară, acasă, aiurea, aproape, alături, departe, deasupra, dedesubt, înainte, înapoi, înăuntru, împrejur, jos, nicăieri, oriunde, pretutindeni, sus, undeva* etc.

c) **adverbe de timp:** *acum, apoi, aseară, astăzi, curînd, cîndva, deocamdată, deunăzi, ieri, mine, nicicînd, niciodată, totdeauna* etc.

Unele substantive cu forme identice cu cele articulate devin adverbe prin schimbarea valorii gramaticale: *ziua, noaptea, dimineața, seara, vara, toamna, iarna, primăvara* etc.

Toamna este anotimpul abundenței (*toamna* — substantiv, subiect).

Toamna se numără bobocii (*toamna* — adverb, complement).

Ca adverbe se folosesc și unele substantive nearticulate cînd însoțesc și determină verbe: *luni, marți, miercuri*.

Marți este a doua zi a săptămîinii (*marți* — substantiv, subiect).

Marți se înapoiază tata din concediu (*marți* — adverb, complement).

Adverbele pot avea funcții sintactice de complement: *de mod, de loc, de timp* și altele, care vor fi studiate la sintaxa propoziției.

Adverbele cum, unde, cînd, cît, care leagă, de obicei, propoziții subordonate de regentele lor, avînd rol de conjuncție, se numesc adverbe relative:

Pionierii clasei noastre au sosit la locul stabilit cînd mai era o jumătate de oră pînă la începerea activității.

Cînd a sosit directorul școlii, am început sădirea pomilor.

Fiecare a lucrat unde i s-a indicat.

Unde pămîntul era mai uscat, gropile se săpau mai greu.

A săpat fiecare cum a fost stabilit de la început.

„Cum îți vei așterne, așa vei dormi.”

Cînd introduce propoziții interogative, cum, cînd, cît, unde sînt adverbe interogative:

Cînd vii la noi?

Unde te duci?

Cum ai ajuns aici?

Ortografie: Majoritatea adverbilor se scriu într-un cuvînt, chiar dacă rezultă, prin compunere, din două sau mai multe cuvinte, ca: *astăzi* (*astă + zi*), *demult* (*de + mult*), *altădată* (*altă + dată*), *niciodată* (*nici + o + dată*), *oricînd* (*ori + cînd*) etc.

Funcții sintactice: Adverbele pot avea în propoziții diferite funcții sintactice:

— **atribut:** Excursia de azi a fost reușită.

— **complemente circumstanțiale:** Seara citesc literatură.

Acolo și-a fixat domiciliul.

Nu l-am văzut niciodată.

Gradele de comparație ale adverbului

Ca și adjectivul, adverbul are trei grade de comparație:

pozitiv: *bine, aproape*

comparativ:
— de superioritate: *mai bine, mai aproape*
— de egalitate: *tot atît de bine, tot atît de aproape*
— de inferioritate: *mai puțin bine, mai puțin aproape*

superlativ:
— relativ: *cel mai bine, cel mai aproape*
— absolut: *foarte bine, foarte aproape*

Multe adverbe nu au grade de comparație: *da, nu, așa, desigur, negreșit, niciodată, atunci, cîndva, acolo* etc. Unele au numai gradul comparativ: *mai încolo, mai apoi*, dar nu și *foarte încolo, foarte apoi*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu adverbele și cu albastru cuvintele determinate de ele în textele următoare:

a) Și tot așa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme. De aici-mai ușor. Ajunși în sat, descarcă piatra astăzi la o gazdă, mine la alta. [...].

Odată trăise și mai bine. Pe cînd îi trăia bărbatul, Dinu, oamenii îi ziceau Măria Dinului. Și Măria Dinului, pe vremea aceea, lucra cu Bator alătura, ca și acum, iar Dinu lucra în baie [...].

Copii aveau pe-atunci vreo cinci capete. Slăbuți copii. Aveau ce minca și tot erau jigăriți. Dinu tușea mult; de cîte ori venea de la baie, ud și plin de tină, tușea și suduia copiii, — nu-i putea suferi văzîndu-i așa de prăpădiți.

(După Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

b) De treci și astăzi prin cîmpia dobrogeană, nu prea departe între Dunăre și mare, vei întîlni un sat: Gura Dobrogei.

Și aici, pe lingă sat, este un deal. Sub el, se spune că este o peșteră adîncă, plină de oseminte.

În fața peșterii se află o piatră. Pe ea a stat odată Gebeides și a cîntat cîntecul său pentru viteazul Dapix și fiica lui, Gebila.

Povestea noastră începe demult, demult...

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

2. Analizați adverbele din textele de la exercițiul 1, arătînd:

a) felul lor;

b) gradele de comparație;

c) părțile de vorbire pe care le determină;

d) funcțiile lor sintactice.

3. Arătați care dintre adverbele din textele de la exercițiul 1 nu pot avea grade de comparație și explicați de ce.

4. Formați gradele de comparație ale adverbilor din textele de la exercițiul 1 (ale celor care pot avea aceste grade) și alcătuiți cu ele scurte propoziții.

Exerciții facultative

1. Alegeți cinci adverbe de timp formate de la substantive și alcătuiți cu ele diferite propoziții.

2. Găsiți patru adverbe formate de la adjective și formați cu ele diferite propoziții.

3. Arătați de la care cuvinte și cu ce sufixe sau prefixe au fost derivate adverbele scrise cursiv în propozițiile și frazele următoare:

Am urcat *pieptiș* o pantă abruptă. Uneori am mers *târîș* mai mulți metri, fiindcă țineam *morțiș* să ajung sus pe culme. Alpiștiții luptă uneori *vitejește* să învingă intemperiiile. Membrii echipajelor de alpiștiți se ajută *frățeste* în toate împrejurările.

Emil învață limba engleză. El vorbește binișor *englezește*.

4. Arătați din ce părți de vorbire sint formate adverbele scrise cursiv în textul următor:

Sora mea n-a fost *niciodată* la circ. Eu am fost *deseori*. *Cîteodată* programul este foarte reușit. *Odată, demult*, m-am dus prea *devreme*, apoi am regretat, fiindcă am așteptat mult. Fratele meu nu merge *totdeauna* cu noi. *Bineînțeles* că noi îl invităm, dar el *pesemne* că merge și cu colegii săi. *Desigur*, din cauza aceasta, eu sint oarecum supărat, dar îmi trece *numaidecît*.

5. Arătați care din cuvintele scrise cursiv în propozițiile și frazele următoare sint adjective și care sint adverbe și explicați cum v-ați orientat ca să stabiliți ce parte de vorbire este fiecare:

Eu scriu *corect* la gramatică. Dan nu scrie *corect*, dar scrie *frumos*. Scri-sul *frumos* place, iar scrisul *corect* dovedește cunoașterea ortografiei.

Emil are un cîine *rău*, care l-a mușcat *rău* pe Ștefan.

6. Analizați adverbele din textele următoare, arătînd: felul lor, cuvintele determinate de ele și funcția sintactică a fiecăruia:

a) — Și v-au murit multe, bre Niculăeș?

— Multe... răspunse el grav, rezemîndu-se înaintea mea în băț, ca ciobanii. Tătuca întruna blastămă și suduie cînd cade cîte-o oaie; mă mai bate și pe mine cîteodată; dar parcă eu ce-s vinovat? Acu, azi, mi s-a întîmplat alta. Cînd ieșeam din sat, a trecut unul repede cu căruța și mi-a pălit o oaie. A dat-o jos. Acuma abia umblă și abia suflă.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

b) Sara s-a dus la clopotar, la preot, să se mai ostenească o dată și pentru cel din urmă suflet din casa ei. Dimineața următoare a intrat în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

Texte: Luptau pe viață și pe moarte. Numai că *zi de zi* păreau că sint mai mulți dușmani. [...]

Din cînd în cînd războinicii țîșneau afară din cetate [...].

(După Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

Calul se clatină încet, *la dreapta* ori *la stînga*, după cum pune femeia piatra.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

Întrebări: 1. Care sint cuvintele determinate, în textele de mai sus, de grupurile: *zi de zi*, *din cînd în cînd*, *la dreapta*, *la stînga*?

2. Ce părți de vorbire sint cuvintele determinate de aceste grupuri?

3. Care dintre aceste grupuri ar putea fi înlocuite prin cîte un singur cuvînt?

4. Ce părți de vorbire sint cuvintele prin care ar putea fi înlocuite unele din aceste grupuri?

5. Ce funcție sintactică pot avea aceste grupuri?

Explicații: Grupul de cuvinte *zi de zi* poate fi înlocuit prin adverbul *zilnic*, iar *din cînd în cînd*, prin adverbul *cîteodată*.

Celelalte grupuri (*la dreapta*, *la stînga*) nu pot fi înlocuite prin anumite adverbe, însă ele determină verbul *se clatină*, întocmai ca niște adverbe.

Asemenea grupuri de cuvinte (construcții) cu sens unitar, care pot înlocui un adverb sau pot determina un verb întocmai ca un adverb, se numesc locuțiuni adverbiale.

Unele locuțiuni adverbiale sint alcătuite dintr-un singur cuvînt cu sens deplin (substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb) precedat de prepoziții: *în față*, *în veci*, *în urmă*, *în spate*, *cu toptanul*, *cu totul*, *de aceea*, *de asta*, *din nou*, *pe neașteptate*, *pe negîndite*, *într-adevăr*, *de-a binelea*, *cu de-a sila* etc.

Altele sint alcătuite din mai multe cuvinte cu sens deplin, astfel:

a) prin repetarea cuvîntului de bază și o prepoziție: *zi de zi*, *an de an*, *clipă de clipă*, *cît de cît* etc.;

b) prin repetarea unui cuvînt sau a antonimului său și două prepoziții: *din zi în zi*, *din vreme în vreme*, *din ce în ce*, *din cînd în cînd*, *de voie de nevoie*, *cu chiu cu vai*, *de unde pînă unde* etc.;

c) prin repetarea unui cuvînt sau a antonimului său și o conjuncție: *asa și asa*, *cînd și cînd*, *unde și unde*, *ici și colo*, *zi și noapte* etc.

Un număr mai restrîns de locuțiuni adverbiale rezultă din cuvinte rimate: *calea-valea*, *talmeș-balmeș* etc.

Observație: Locuțiunile adverbiale nu trebuie confundate cu adverbele compuse (*devreme*, *niciodată*, *deocamdată* etc.), nici cu adverbele precedate de prepoziții: *de acolo*, *de aici*, *de sus*, *de aproape* etc.

Ortografie: 1. Cuvintele care intră în alcătuirea locuțiunilor adverbiale se scriu separat: *la dreapta, la stînga, zi de zi, din cînd în cînd, de jur împrejur* etc.

2. Se scriu cu liniuță de unire următoarele categorii de adverbe compuse și locuțiuni adverbiale:

a) locuțiunile adverbiale în alcătuirea cărora intră prepoziția compusă *de-a*: *de-a dreapta, de-a dura* etc.

b) adverbe compuse din adjectivul demonstrativ *astă* și un substantiv *astă-seară, astă-vară, astă-toamnă*;

c) adverbe și locuțiunile adverbiale alcătuite din prepozițiile *întru, dintru* și un adverb: *într-adins, dintr-adins, într-adevăr*; sau din prepoziția *după* și un substantiv: *după-masă, după-amiază* etc.;

d) cele alcătuite din cuvinte rimate: *harcea-parcea, vrînd-nevrînd* etc.

Funcții sintactice: Fiind grupuri de cuvinte cu sens unitar, locuțiunile adverbiale se analizează împreună, nu separat fiecare parte de vorbire, și au aceleași funcții sintactice ca și adverbe, putînd fi complemente circumstanțiale de:

— *loc*: *la dreapta, la stînga* (din textul de mai înainte);

— *de timp*: Se oprea *cînd și cînd* ca să admire locurile;

— *de mod*: A venit *pe neașteptate*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Arătați din ce părți de vorbire sînt alcătuite adverbe compuse și locuțiunile adverbiale scrise cursiv în textul următor:

Ieri am plecat într-o excursie pe Valea Prahovei cu mașina unchiului meu. *În față* ședeau tata și unchiul. Noi ne-am așezat *în spate*. Autoturismul lăsa *în urmă* autocamioanele, care nu se puteau ține după noi *cu una cu două*. Privind, ne-am trezit *pe neașteptate* că *de jur împrejur* se ridicau nori de ploaie. *Din vreme-n vreme* tata examina norii. Azi a fost frumos, deși *astă-noapte* plouase puțin. Cu toate că intenționam să ne înapoim *după-prînz*, unchiul se temea să nu întrerupem plimbarea *pe negîndite*. *Cu chiu cu vai* am sosit la Sinaia.

2. Arătați ce funcții sintactice au locuțiunile adverbiale din textul de la exercițiul 1.

3. Arătați care dintre locuțiunile adverbiale din textul de la exercițiul 1 pot fi înlocuite prin adverbe (verificați pe text dacă acest lucru este posibil).

4. Deoarece adverbe compuse și locuțiunile adverbiale pot arăta modul, locul sau timpul, grupați adverbe compuse și locuțiunile următoare pe trei categorii: a) cele de mod, b) cele de loc, c) cele de timp:

pînă una alta, cu greu, de-a gata, cu de-a sila, după-amiază, de-a curmezișul, astă-iarnă, pe nepusă masă, cu vîrf și-ndesat, cu toptanul, cu orice preț, pe îndelete, cu noaptea-n cap, de bună seamă, nici una, nici două, pe alese, an de an, cînd și cînd, astă-toamnă, pe de rost, peste tot, cu nemiluita, tîrîș-grăpiș.

5. Arătați care dintre locuțiunile adverbiale de la exercițiul 4 pot fi înlocuite cu adverbe.

6. Folosînd și unele dintre adverbe compuse și locuțiunile adverbiale de la exercițiul 4, alcătuiți o compunere după modelul celei de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Subliniați cu o linie adverbe și cu două linii locuțiunile adverbiale din textele următoare:

a) Dis-de-dimineață o vezi pe drum, tîrîndu-și calul de căpăstru. [...] Pășește larg, tropotind cu cizmele tari, pline de umflături uscate.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

b) Din cînd în cînd însă își ridică fruntea și privea undeva peste capetele tuturor...

(Dragoș Vicol — *Ultima brazdă*)

c) Și ca dintr-un izvor veneau, de departe, și se duceau în depărtări, prin apropierea noastră, mai departe și din ce în ce mai departe, unde păreau numai niște puncte negre...

(Mihail Sadoveanu — *Taine*)

d) În lături, înainte, în urmă-i totul moare!
Zbor crierii din tivde sub ghioaga zdrobitoare
Și-n urmă, și-mprejuru-i, și-n lături semănate
Zac sute de cadavre și capete sfărimate
Și astfel ne-mpăcatul Ursan mereu lucrează
Și spre apus prin sînge mereu înaintează [...]
Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie
Tot cade-n dreapta, -n stînga și taie-n carne vie...

(După Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

2. Arătați ce funcții sintactice au adverbe și locuțiunile adverbiale din textele de la exercițiul 1, precizînd care sînt cuvintele determinate de ele.

3. Explicați de ce s-a folosit fiecare semn de ortografie și de punctuație în textele de la exercițiul 1.

4. În versurile reproduse la exercițiul 1 se succedă mai mult adverbe și locuțiuni adverbiale. Precizați care sînt acele versuri și ce efecte stilistice a urmărit poetul prin folosirea acestora.

5. Găsiți în poezia *Dan, căpitan de plai* și alte versuri în care poetul a realizat anumite efecte stilistice prin adverbe sau locuțiuni adverbiale.

6. Arătați în care cazuri, în textele de la exercițiul 1, s-ar fi putut renunța la folosirea cratimei (liniutei de unire). (Cum ar fi trebuit să fie scrise cuvintele respective?)

7. Înlocuiți adverbe scrise cursiv în propozițiile și frazele următoare cu cîte una dintre locuțiunile adverbiale din stînga paginii:

peste tot
din cînd în cînd
cînd și cînd
rînd pe rînd

Uneori mă gîndesc la cîte o carte citită și nu-mi amintesc
deloc numele unor personaje.
Cîteodată renunț să-mi bat capul *mult* cu asemenea
lucruri.

atita amar de vreme
cu chiu cu vai
în ruptul capului
într-o clipă
tîrîş-grăpiş
din vreme-n vreme

Rareori se întîmplă să găsesc o carte pusă undeva,
după ce am căutat-o *pretutîndeni*.
Într-o zi, am căutat *succesiv* mai multe cărţi. Lucram *anevoie*, deoarece în biblioteca tatălui meu sînt multe cărţi.
Cînd speram mai puţin, *deodată* am găsit două dintre cărţile pe care le mai văzusem înainte.

8. Spuneţi din ce părţi de vorbire este formată fiecare dintre locuţiunile adverbiale de la exerciţiul 7.

9. Arătaţi ce funcţii sintactice au adverbele scrise cursiv în textul de la exerciţiul 7 şi care sînt cuvintele determinate de fiecare dintre ele. (Dar locuţiunile care le înlocuiesc?)

10. Alcătuiţi o compunere în care să folosiţi, între altele, adverbele şi locuţiunile adverbiale următoare: *treptat-treptat*, *încet-încet*, *de sus*, *în jos*, *pe acolo*, *de aici*, *de atunci*, *pe de rost*, *pe neaşteptate*, *pe îndelete*, *aşa şi aşa*, *nicăieri*.

Prepoziţia

I

Prepoziţiile sînt părţi de vorbire neflexibile. Ele nu pot îndeplini funcţii sintactice în propoziţie, ci servesc numai pentru a lega atributele sau complementele de părţile de vorbire pe care le determină.

De aceea, cînd se face analiza sintactică a unei propoziţii, prepoziţiile se analizează cu acele cuvinte pe care le precedă (cu cele prin care sînt exprimate atributele sau complementele), intrînd în componenţa acestora ca element introductiv al lor.

Deşi nu au sens lexical, folosindu-se numai ca elemente de legătură, prepoziţiile servesc pentru precizarea sensului părţilor de vorbire împreună cu care exprimă diferite părţi de propoziţie.

Prepoziţiile sînt de două feluri:

a) **simple**: *către*, *contra*, *cu*, *de*, *fără*, *în*, *întru*, *la*, *îngă*, *pe*, *pentru*, *pînă*, *spre*, *sub* etc.:

b) **compuse**: *de la*, *de către*, *de pe*, *fără de*, *pe la*, *de pe la*, *de pe îngă* etc.
Cele mai multe prepoziţii precedă substantive, pronume etc. în cazul acuzativ:

Pe *vodă*-l zăreşte călare trecînd...

(George Coşbuc — *Paşa-Hassan*)

Pînă văd păinjenişul între *tufe* ca un pod,

Peste care trece-n *zgomot* o mulţime de *norod*...

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

Unele prepoziţii ca *asupra*, *deasupra*, *contra*, *împotriva* precedă substantive sau pronume în genitiv:

Deasupra *multimii* fluturau steguleţe tricolore.

Prepoziţiile *datorită*, *graţie*, *mulţumită*, *conform*, *contrar*, *potrivit* cer după ele cazul dativ:

Datorită *lui* n-au pierdut trenul.

A procedat **conform** *indicaţiilor* primite.

Uneori, prepoziţiile leagă verbe la modul *infinitiv* sau la *supin* sau adverbele de cuvintele pe care acestea le determină:

A venit la noi **pentru** *a-şi lua* viora.

S-a dus la heleşteu **pentru** *pescuit* (la *pescuit*).

De *acolo*, de *sus*, privea în *jos* panorama *Țării Birsei*.

II

Exerciţii de efectuat în clasă

1. Subliniaţi cu roşu prepoziţiile şi cu albastru părţile de vorbire pe care acestea le precedă în textele următoare:

a) La trei luni de zile de la încorporare, spre sfîrşitul lui august 1944, soldatul Vintilă ajunsese să fie cunoscut de însuşi comandantul batalionului în nişte împrejurări care, văzute de sus, de la comandament, nu erau dintre cele obişnuite [...].

Compania din care făcea parte Vintilă era cantonată la Ulmeni, lingă Olteniţa, în clădirea unei foste bănci.

(După Marin Preda — *Soldatul cel mititel*)

b) Şi aici, pe lingă sat, este un deal. Sub el, se spune că este o peşteră adîncă, plină de oseminte.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapir şi fiica lui, Gebila*)

c) Ursa cu al său oaspe în fund, spre soare, cată

Şi văd sub cerul luciu, în zarea-nflăcărată,

Zburînd o herghelie de harmasari zmeioşi,

Cu coamele în vinturi, cu ochii scinteioşi

Şi-nfiorînd cîmpia de-o aspră nechezare.

Un voinicel în floare, pe-un alb fugar calare,

Îi mină c-un harapnic ce-n urma lor pocneşte

Şi ca un şerpe negru prin aer se-nvrîteşte.

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

2. Arătaţi în ce caz sînt părţile de vorbire precedate de prepoziţii în textele de la exerciţiul 1.

3. Spuneţi ce funcţie sintactică au cuvintele precedate de prepoziţii în textele de la exerciţiul 1 şi prin ce părţi de vorbire sînt exprimate acestea.

4. Încadraţi într-un dreptunghi prepoziţiile compuse din aceleaşi texte.

Locuţiunile prepoziţionale

I

Exerciţiu: Arătaţi ce părţi de vorbire sînt cuvintele scrise cursiv în textul următor (nu se analizează cele scrise cu litere groase):

Afară plouă. Eu am rămas *pe afară*. În *afară* de mine, nu mai era nimeni.

Din *pricina* ploii am rămas *acasă*. *Pricina* era serioasă. Eu stau *în loc*, nu plec *nicăieri*. Dacă eram *în locul* lui, nu veneam. *Acolo*, *locul* era primejdios.

Colegul meu merge în urma fratelui său. Acesta nu privește deloc *în urmă*.
Urma lui se cunoaște bine pe iarba crudă. Eu merg *înainte*. *Înainte de a* ajunge la locul stabilit, mă opresc.

Întrebări: 1. Ce funcții sintactice au cuvintele scrise cursiv în textul de mai sus?

2. Pot avea vreo funcție sintactică grupurile de cuvinte: *în afară de*, *din pricina*, *în locul*, *în urma*, *înainte de*?

3. Care sint cuvintele precedate de grupurile de cuvinte enumerate la întrebarea a doua? Ce fel de părți de vorbire sint acestea?

4. Prin ce se deosebesc, ca formă, între ele: *în loc* și *în locul*; *în urmă* și *în urma*?

5. Din ce părți de vorbire sint alcătuite grupurile de cuvinte: *în afară de*, *din pricina*, *în locul*, *în urma*, *înainte de*?

6. Cum sint substantivele din grupurile de la întrebarea a cincea (articulate sau nearticulate)?

Explicații: *Afară* și *înainte* sint adverbe, deoarece determină verbele *plouă* și *merge*.

Pe afară este un adverb precedat de prepoziția *pe*, iar *în loc* și *în urmă* sint locuțiuni adverbiale, deoarece determină verbele *am rămas*, *stau* și *(nu) privește*.

Pricina, *locul*, *urma* sint substantive articulate.

Grupurile de cuvinte *în afară de*, *din pricina*, *în locul*, *în urma*, *înainte de*, deși conțin unele adverbe sau unele substantive, nu sint nici substantive, nici adverbe, deoarece nici nu denumesc anumite obiecte, nici nu determină verbe, adjective sau adverbe. În schimb, ele precedă substantivele *ploi*, *fratelui*, pronumele *mine*, *lui* sau verbul la infinitiv *a ajunge* întocmai ca niște prepoziții.

Aceste grupuri de două sau mai multe cuvinte, cu sens unitar, care sint echivalente cu o prepoziție, se numesc locuțiuni prepoziționale.

Locuțiunile prepoziționale pot fi alcătuite dintr-una sau mai multe prepoziții (*în*, *de*, *cu*, *din*, *pe* etc.) și:

a) un substantiv articulat precedat de o prepoziție (*din pricina*, *în locul*, *în urma*, *din cauza*, *în fața*) sau nearticulat, urmat de o prepoziție (*față de*) ori precedat și urmat de o prepoziție (*în loc de*, *cu privire la*);

b) un adverb precedat de o prepoziție (*pe dinaintea*, *pe dinăuntrul*, *în afara*) sau urmat de o prepoziție (*afară de*, *înainte de*).

Anumite locuțiuni prepoziționale au aceeași formă ca locuțiunile adverbiale respective: *de-a lungul*, *de-a latul* etc.

Am cercetat locul *de-a lungul* și *de-a latul* (loc. adv.).

Am mers *de-a lungul* străzii (loc. prep.).

Altele se deosebesc de locuțiunile adverbiale prin prezența unei prepoziții la sfârșit sau a articolului enclitic *-a* sau *-l*: *în afară* (loc. adv.) — *în afară de* sau *în afara* (loc. prep.); *în jur* (loc. adv.) — *în jurul* (loc. prep.).

Nu vă plecați *în afară*! (loc. adv.).

În afară de Sandu, n-a mai venit nimeni (loc. prep.).

S-au programat toate activitățile *în afara* clasei (loc. prep.).

Am privit cu atenție *în jur* (loc. adv.).

În jurul curții am sădit pomi fructiferi (loc. prep.).

Trebuie reținut că într-o locuțiune prepozițională este obligatoriu să existe o prepoziție.

Ca și prepozițiile, locuțiunile prepoziționale nu îndeplinesc nici o funcție sintactică. Ele leagă atributele sau complementele de cuvintele pe care le determină și pot preceda substantive sau pronume în cazul *acuzativ* sau în *genitiv*.

Alături de casa noastră este un parc (*casa* — *acuzativ singular*).

În mijlocul curții noastre este o fântână (*curții* — *genitiv singular*).

Ortografie: Locuțiunile prepoziționale nu se scriu niciodată într-un singur cuvint. Elementele lor componente se scriu totdeauna separat: *afară de*, *alături de*, *dincoace de*, *dimpreună cu*, *în jurul*, *în dreptul*, *în sus de*, *în preajma* etc.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu prepozițiile și cu albastru locuțiunile prepoziționale din textele următoare:

a) În fața peșterii se află o piatră. Pe ea a stat odată Gebeides și a cîntat cîntecul său pentru viteazul Dapix și fiica lui, Gebila.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

b) Numai din spatele gării de lemn se auzeau glasuri de bărbați băuți, vorbind de-ale lor.

(Eugen Barbu — *Soarta unui om*)

c) Dincolo de mal, într-un smire, umblau cu pași rari cocostîrci cu pliscuri portocalii. Apoi pe deasupra crîngului trecu cu zbor șuierător un cîrd de rațe. Veniră din susul riului filfiind rar din aripile lor și doi pescăruși albi.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

d) De-atunci el stă de pază în mijlocul cîmpiei
Și nime nu s-atinge de zmeii hergheliei.

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

e) Știa, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care și ea cu adevărat că știa a face multe și mari minunății: alunga norii cei negri de pe deasupra satului nostru și abătea grindina în alte părți, înfigînd toporul în pămînt afară, dinaintea ușii...

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

2. Arătați care sînt cuvintele legate prin prepoziții sau locuțiuni prepoziționale în textele de la exercițiul 1 și precizați în ce caz sînt părțile de vorbire precedate de acestea.

3. Spuneți care dintre locuțiunile prepoziționale din aceleași texte se pot transforma în locuțiuni adverbiale. Găsiți acele locuțiuni și alcătuiți cu fiecare dintre ele cite o propoziție.

III

Exerciții facultative

1. Subliniați cu roșu prepozițiile, cu albastru locuțiunile prepoziționale, cu verde adverbele și cu negru locuțiunile adverbiale din propozițiile și frazele următoare:

Astăzi, cînd veneam spre casă, am trecut pe lingă terenul de sport, amplasat într-o curte mare, alături de școală. M-am oprit aproape de el și am privit de jur împrejur. Zăpada se topise și, pe ici pe colo, de-a lungul și de-a latul terenului, începuse să răsără iarba. Decdată, de lingă mine, a zburat un stol de porumbei, îndreptîndu-se spre clădirea școlii. Înainte de a se așeza pe acoperișul acesteia, au tăiat de-a curmezișul terenul, au zburat în sus, apoi, coborînd repede, au revenit la înălțimea dinainte. Imediat s-au despărțit în două grupuri. Unii au luat-o la stînga mea și alții la dreapta. În fața școlii au făcut o regrupare, apoi s-au dus în lungul străzii și în latul terenului. Ei inscriau adevărate linii curbe pe dinaintea mea, pe deasupra terenului, pe dinaintea și pe dinapoia clădirii școlii, uimindu-mă cu iuteala și ușurința cu care zburau cînd în stînga, cînd în dreapta, ici și colo, mai sus sau mai jos, după capriciile inspirației de moment.

2. Subliniați cu creion obișnuit părțile de vorbire determinate de adverbele și de locuțiunile adverbiale din textul de la exercițiul 1.

3. Subliniați cu cerneală albastră cuvintele legate prin prepoziții sau locuțiuni prepoziționale în textul de la exercițiul 1 și arătați în ce caz sînt cuvintele precedate de acestea.

4. Găsiți adverbele și locuțiunile adverbiale corespunzătoare următoarelor locuțiuni prepoziționale și alcătuiți cu fiecare dintre ele cite o propoziție sau frază: *din afara, în josul, în jurul, în latul, în mijlocul, în spatele, în susul, pe dinăuntru, în curmezișul.*

5. Scrieți locuțiunile prepoziționale formate de la adverbele sau locuțiunile adverbiale: *în lung, în ciudă, de jur împrejur, la mijloc, potrivit, departe, alături, aproape, înapoi, împreună, la un loc, pe dinafară, pe dinăuntru, din jos, în față, dincolo.*

6. Luînd ca model textul de la exercițiul 1, alcătuiți o compunere de circa 20 de rînduri în care să folosiți și diferite locuțiuni prepoziționale, altele decît cele date în manual, fie la explicații, fie la exerciții.

Conjuncția

Conjuncția este partea de vorbire care leagă două propoziții, două părți de propoziție sau o parte de propoziție și o propoziție.

Ca și adverbele și prepozițiile, conjuncțiile sînt neflexibile; ele exprimă raporturi de coordonare sau de subordonare între două propoziții, de coordonare între două părți de propoziție sau între o parte de propoziție și o propoziție.

Ca și prepozițiile, conjuncțiile, fiind cuvinte de legătură, nu au nici o funcție sintactică.

Conjuncțiile pot fi:

simple: *ci, căci, că, dacă, dar, de, deși, fie, iar, însă, nici, ori, sau, și* etc.;

compuse: *ca să, ci și* etc.

Ele ajută la stabilirea raporturilor de:

— *coordonare:* *și, nici, dar, iar, însă, ci; ori, sau, fie; deci;*

— *subordonare:* *că, să, ca să, dacă, de, căci, deoarece, fiindcă, întrucît, precum, deși, încît* etc.

Locuțiunile conjuncționale

II

Exercițiu: Înlocuiți conjuncțiile *deși* și *fiindcă* cu unul din grupurile de cuvinte scrise în stînga paginii:

*pentru că
din cauză că
măcar că
cu toate că*

*Deși a plouat, m-am dus la antrenament.
Fiindcă vremea este frumoasă, vom face
împreună o plimbare la Grădina Zoologică.*

Întrebări: 1. S-a schimbat sensul celor două fraze după înlocuirea conjuncțiilor *deși* și *fiindcă* prin grupurile de cuvinte scrise în stînga paginii?

2. Din ce părți de vorbire sînt alcătuite grupurile de cuvinte *pentru că, din cauză că, măcar că, cu toate că*?

3. Au aceste grupuri vreo funcție sintactică în propozițiile în care le-ați introdus?

4. Ce rol pot avea ele în propozițiile respective?

Explicații: Grupurile de cuvinte *pentru că, din cauză că, măcar că, cu toate că*, prin care au fost înlocuite conjuncțiile *fiindcă* și *deși*, nu îndeplinesc nici o funcție sintactică în propozițiile respective. Întocmai ca cele două conjuncții, ele leagă propozițiile secundare: *deși (cu toate că, măcar că) a plouat și fiindcă (pentru că, din cauză că) vremea este frumoasă*, de regentele lor.

Aceste grupuri de cuvinte au sens unitar. Numai luate împreună pot înlocui conjuncțiile respective.

Asemenea grupuri de cuvinte cu sens unitar, care au rol de conjuncție, se numesc locuțiuni conjuncționale.

În componența locuțiunilor conjuncționale intră obligatoriu o conjuncție sau un alt cuvânt care poate avea rol de conjuncție (pronume sau adverb relativ), care se găsește, în general, ca ultim element în alcătuirea locuțiunii.

Afară de acestea în structura locuțiunilor conjuncționale mai intră:

a) un adverb: *măcar că, măcar de, chiar dacă (de), îndată ce, imediat ce, numai ce (cît)* etc.;

b) o prepoziție (simplă sau compusă): *pentru că, pentru ca să, pe lângă că, fără (ca) să* etc.;

c) unul sau mai multe substantive cu prepoziție: *în caz că, de vreme ce, din moment ce, pe măsură ce, ori de câte ori* etc.

Iată și alte locuțiuni conjuncționale:

cît timp, în vreme ce, în timp ce, de câte ori, o dată ce etc.

III

Exerciții de efectuat în clasă

1. Notati cu conj. conjuncțiile, cu adv.r. adverbele relative, cu p.r. pronumele relative și cu loc. locuțiunile conjuncționale din textele următoare:

a) Cît timp străbat Țara de Sus, pe valea cea largă a Moldovei, călătorii nu-și iau ochii de la fereastra trenului.

(Geo Bogza — Rarăul)

b) Ca și cînd ar fi înțeles ce gîndeam, Singeorzan reluă ceea ce de fapt voise să ne povestească la început.

(Dragoș Vicol — Ultima brazdă)

c) Așa eram eu la vîrsta cea fericită, și așa cred că au fost toți copiii, de cînd ti lumea și pămîntul, măcar să zică cine ce-a zice.

(Ion Creangă — Amintiri din copilărie)

d) De cîte ori l-ar fi văzut, și-ar fi adus aminte de lungul șir de morți, — da, de morți, căci vede ea că pentru ei a lucrat, — și n-ar fi putut răbda.

(Ion Agârbiceanu — Fefelega)

e) Atunci fără să întrerupă exercițiul, sergentul ordonă caporalului să scoată lopata Lineman și să treacă la coadă.

(Marin Preda — Soldatul cel mititel)

f) El însuși m-a vestit prin vis, să vin la tine pe o ploaie cu spume, cînd străjile se vor viri în corturi. Mai mult, el le va lua vederea în timpul cît voi

trece. Așa a fost, cum te-ai încredințat tu însuși. Și că nu mint, ți-am spus, și ți-o repet, răspund cu viața mea...

(Alexandru Mitru — Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila)

2. Tăiați cu o linie oblică conjuncțiile care leagă două părți de propoziție și arătați ce fel de părți de propoziție sînt acestea.

3. Tăiați cu culoare roșie conjuncțiile care leagă propoziții principale între ele și cu albastră pe cele care leagă propoziții secundare (de regentele lor sau între ele).

IV

Exerciții facultative

1. Înlocuiți fiecare dintre conjuncțiile scrise cursiv în frazele următoare cu toate locuțiunile conjuncționale potrivite, date în stînga paginii:

din pricină că	Astăzi a nins, <i>deci</i> este bine de mers la schi.
numai că	El a plecat la școală, însă eu am rămas acasă, <i>deoarece</i> sînt bolnav.
din moment ce	Ieri m-aș fi dus la sănăș, <i>dar</i> era foarte frig și m-am temut să nu răcesc.
prin urmare	<i>Intrucît</i> ninge, astăzi voi merge la sănăș.
de vreme ce	Era supărat, <i>fiindcă</i> nu-și găsea caietul de matematică.
în consecință	El învață la istorie, iar eu mă plimb, <i>deoarece</i> mi-am terminat lecțiile.
asa că	
ca atare	
o dată ce	
din cauză că	

2. Înlocuiți adverbele relative cu rol de conjuncție din frazele următoare cu fiecare dintre locuțiunile conjuncționale corespunzătoare, scrise în stînga paginii:

după cum	<i>Cînd</i> plouă mult, apa riurilor crește.
cîtă vreme	M-am oprit <i>unde</i> mi s-a părut umbra mai deasă și iarba mai crudă.
de cîte ori	<i>Cum</i> îți așterni, așa vei dormi.
asa cum	
ori de cîte ori	
atît cît	<i>Cît</i> înveți, atît știi.
în timp ce	<i>Cînd</i> încetează ploaia, merg și eu la plimbare.
o dată ce	<i>Cînd</i> începi un lucru, du-l cu răbdare pînă la capăt!

3. Alcătuiți fraze în care să folosiți, pe rînd, următoarele locuțiuni conjuncționale: *îndată ce, pînă să, pe măsură ce, ca și cînd, ca și cum, în timp ce, cîtă vreme, chiar dacă.*

4. Găsiți conjuncțiile prin care se pot înlocui ușor locuțiunile conjuncționale: *în vreme ce, din moment ce, ca și cînd.*

5. Alcătuiți o compunere în care să folosiți, între altele, și zece locuțiuni conjuncționale la alegere.

Interjecția

I

Interjecția este partea de vorbire care exprimă o stare sufletească sau imită sunete și zgomote.

Ca și adverbele, prepozițiile și conjuncțiile, interjecțiile sint neflexibile.

Interjecțiile sint formate dintr-o vocală (*a!*, *o!*), o consoană repetată (*ss!*) sau mai multe consoane (*brr!*), o silabă (*vai!*, *ah!*) sau un grup redus de silabe (*bravo!*, *ao!eo!*) și pot exprima, adesea, sub forma unor exclamații, *sentimente, manifestări de voință*, sau reproduc *sunete și zgomote* din natură, *sunetele scoase de animale, păsări* etc.

În general, ele nu se leagă sintactic de celelalte părți ale propoziției, de aceea se și despart de acestea prin virgulă. Deseori, după interjecții se pune semnul exclamării.

Exerciții

II

1. Subliniați interjecțiile din fragmentele următoare:

a) — Dar ești tu vrednic, bre Niculăeș, să porți un cîrd de oi?

— He, sint eu vrednic; da acuma n-am ce purta, sint supărat...

(Mihail Sadoveanu *Un om năcăjit*)

b) — Ho, mă Bator, ho, mă sărace! Stai să mai hodinim, că doar nu dau tătarii...

— Lasă-i, măi rumâne, ce-aștepți tu acuma de la ei? [...]

(După Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

c) — Parcă ar fi vorbit cu gura noastră Dapix... Ha, ha, ha...

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

d) — Neghiobi, ca tine, mai sint acolo-n sat?

— U! Hu!... este badea Mușat, badea Stan, Neagu, Voicu [...] și...

— Ho! mă, destul! Dar cine este mai mare decît toți la voi în sat?

— Cine-i mai mare? Badea Chițu; el e mai nalt decît toți [...]

— Bre!... proastă lighioaie mai ești! Nu te-ntreb așa.

— Dar cum? zise Picală.

— Eu îți zic, pe cine ascultați voi aici în sat?

— I! ha! auzi vorbă! Noi ascultăm pe lăutariul moș Bran [...]

— Nu zic așa, măi nătărăule! Răspunde-mi odată cum te-ntreb.

— Ei, cum?

— Eu te-ntreb, de cine aveți voi frică aici în sat mai mult?

— Valeu... maică! Ia, de buhaiul lui moș Popa [...]

— Mă!... da ce namilă de om ești tu? Nu cumva ești vreun duh rău [...]

— Ei, Doamne! de ce mă întrebi, cînd mă privești? [...]

— [...] Ia spune-mi, zău! aveți butnar sau dogar în sat la voi?

(După Ion Creangă — *Picală*)

2. Observați care sint semnele de punctuație folosite după interjecțiile subliniate în textele de la exercițiul 1 și explicați de ce s-au folosit acestea și nu altele.

3. De ce autorii povestirilor din care au fost extrase fragmentele de la exercițiul 1 au folosit aceste interjecții? În ce fel de scrieri se folosesc mai des interjecțiile?

4. Suprimați interjecțiile din fragmentele de la exercițiul 1 și, comparînd cele două variante (cea cu interjecții și cea fără), explicați de ce prima este mai expresivă.

5. Găsiți șase interjecții care să reproducă zgomote din natură și alcătuiți cîte o propoziție sau o frază cu fiecare dintre ele.

6. Alcătuiți o compunere după următoarele sugestii: Cîteva copii intră într-o curte cu multe păsări (găini, găște) și animale (boi, cai, oi, cîini, pisici), ale căror strigăte vor fi redată prin interjecțiile potrivite. (În locul copiilor, puteți să descrieți totul la persoana I, ca și cum voi ați intra în această curte.)

III

Exerciții recapitulative

1. Subliniați cu o linie adverbele și locuțiunile adverbiale din textul următor și cu două linii cuvintele determinate de ele:

Și, de-atunci, Fefelega i-a rămas numele.

Dar ea nu s-a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Altădată se încredea în voia Celui-de-Sus, iar acum, de la moartea bărbatului, se încredea în Bator. De cînd și-a închis Dinu ochii, și ea a ieșit în curte și a strigat „Tulai!“, de-atunci a simțit că nu oamenii aceia care vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de-un pociumb și ronțăia liniștit la ogrinji. Și cît a stat mortul în casă, de cîte ori ieșea Fefelega afară, îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dînd din cap, ar zice: „Da, da, da! Vom face ce vom putea.“

Și așa, încetul cu încetul, tropotind din cizmele mari ziua întreagă pe ulițele satului, cu Bator de căpăstru, a început să-l uite pe Dinu.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

2. Analizați verbele din textul de la exercițiul 1 arătînd:

a) modul, timpul, numărul, persoana, conjugarea și diateza fiecăruia;

b) care sint predicative și care sint nepredicative.

3. Arătați ce funcții sintactice au adverbele și locuțiunile adverbiale din textul de la exercițiul 1 (cele studiate).

4. Încadrați într-un dreptunghi conjuncțiile, alte cuvinte cu rol de conjuncție și locuțiunile conjuncționale din textul de la exercițiul 1 și arătați rolul lor.

5. Încercuiți prepozițiile din textul de la exercițiul 1 și arătați:

- a) ce părți de vorbire sînt și în ce caz sînt cuvintele precedate de prepoziții;
- b) ce funcție sintactică au părțile de vorbire precedate de prepoziții.

6. Analizați, din textul următor, toate părțile de vorbire studiate pînă acum, arătînd:

a) genul, numărul, cazul — pentru cele care au aceste categorii gramaticale — și funcțiile lor sintactice;

b) modul, timpul, numărul, persoana, conjugarea și diateza pentru verbe; funcțiile sintactice (cele învățate);

c) felul părților de vorbire care nu se declină, nici nu se conjugă:

Patria este înăuntrul nostru, și o ducem cu noi peste țări și peste mări, și numai cînd sîntem departe și în singurătate, ne trec fiori amintindu-ne de unde ne-am rupt, și nu găsim mîngiere decît în restrîște și în lăcrămi. Patria nu e pămîntul pe care trăim din întîmplare, ci e pămîntul plămădit cu singele și întărit cu oasele înaintașilor noștri. Cînd pomenim de Călugăreni, Rovine sau Valea Albă, ne cutremurăm, uităm de noi, și nu trăim decît în aceia care au fost odinioară ostași, căpitani și voievozi! (*înăuntrul*, variantă pentru *înăuntrul*; *lăcrămi*, variantă pentru *lacrimi*).

(Barbu Delavrancea — *Patrie și patriotism*)

Sintaxa

Sintaxa propoziției

I

Propoziția este o comunicare făcută cu ajutorul unui singur predicat.

După felul în care vorbitorul *informează* pe cel care îl ascultă sau *cere anumite informații*, propozițiile pot fi:

- a) **enunțiative**: *Ana a plecat la școală.*
- b) **interogative**: *Ana a plecat la școală?*

Cînd vorbitorul exprimă și o anumită stare sufletească (bucurie, surpriză, nedumerire etc.), propoziția (enunțiativă sau interogativă) devine **exclamativă**:

- A plecat Ana la școală!*
- A plecat Ana la școală?!*

În vorbire, deosebirea dintre aceste propoziții se face ușor prin intonație.

În scris, această deosebire se realizează prin semne diferite de punctuație: *punct* (.), *semnul întrebării* (?), *semnul exclamării* (!) sau *ambele* (?!).

Atît propozițiile enunțiative, cit și cele interogative (respectiv cele exclamative) pot fi:

- a) **afirmative**: *Ileana a venit de la școală.*
Ileana a venit de la școală?
A venit Ileana de la școală!
- b) **negative**: *Ileana nu a venit de la școală.*
Ileana nu a venit de la școală?
Nu a venit Ileana de la școală!

După *structura* lor, adică după felul părților de propoziție din care este alcătuită fiecare dintre ele, propozițiile pot fi:

- a) **simple** (care nu cuprind nici o parte secundară, adică pot fi formate din subiect și predicat sau numai din unul dintre ele):
Dinu scrie. (*Dinu* — subiect; *scrie* — predicat)
— Ce face Dinu?
— *Scrie.* (*Scrie* — predicat. Se subînțelege subiectul *Dinu*.)
— Cine scrie?
— *Dinu.* (*Dinu* — subiect. Se subînțelege predicatul *scrie*.)
- b) **dezvoltate** (care conțin și una sau mai multe părți secundare):
Elevul Dinu scrie. (Subiect + atribut + predicat)
Dinu scrie frumos. (Subiect + predicat + complement)
Scrie frumos. (Predicat + complement)
— *Cine scrie frumos?* (Subiect + predicat + complement)
— *Elevul Dinu.* (Subiect + atribut)

Simple sint și propozițiile cu subiect multiplu sau cu nume predicativ exprimat prin mai multe cuvinte:

Dinu și Ileana scriu. (*Dinu și Ileana* — subiect multiplu).

Dinu este harnic și disciplinat (*harnic și disciplinat* — nume predicativ exprimat prin două adjective legate între ele prin conjuncția *și*), precum și cele care conțin un vocativ: *Elevi, recreația s-a terminat!*

Subiectul și predicatul sint părți principale ale propoziției.

Atributul și complementul sint părți secundare ale propoziției.

Propozițiile neincadrate într-o frază se numesc independente.

După înțelesul lor, propozițiile dintr-o frază pot fi:

a) **principale:** *Ana scrie* / *Ileana citește* / *Doină învață la istorie* /

b) **secundare:** *După ce își scrie temele*¹ / *și învață la matematică*,² / *Andrei joacă tenis*³ /.

Propozițiile 1 și 2 sint secundare, iar 3 este principală.

Propozițiile secundare sint subordonate (dependente) față de propoziția de care depind (regentă).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați toate predicatele din textele următoare:

a) Mihai ajunsese în culmea gloriei și a măririi ce el visase. Abia cinci ani trecuseră de când el trăsesese sabia spre a apăra țara sa de tirania turcească și, după o mulțime de eroice triumfuri, respinse potopul turcesc departe de dinsul și de întreaga Europă... El voi a-și crea o patrie mare pe cât ține pământul românesc, și norocul ajutându-l, în câteva luni Ardealul, Moldova și o parte din Banat sint unite cu Țara Românească.

(După Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) Cu buzduganul putea să spargă o stincă oricât de mare ar fi fost. Și cu săgeata, când trăgea în duhurile cele rele, ajungea pînă la cer.

De data asta, Dapix era în fața celor doi soli. Sta așezat pe un tron de piatră cenușie, cu mina sprijinită de paloșul lui lat, privind cu luare-aminte pe cei veniți. [...]

De nu te vei supune de bunăvoie, noi tot o să te biruim, și atunci te vom închide într-o cușcă de fier. Te vom lega cu barba de zăbrele și, tîrit de catiri, te vom purta pe ulițe, în vreme ce mulțimea o să te bată cu pietre.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

2. Încadrați într-un dreptunghi conjuncțiile (pronumele și adverbele cu rol de conjuncție) și locuțiunile conjuncționale care leagă între ele diferitele propoziții din textele de la exercițiul 1.

3. Despărțiți (prin cîte o linie verticală), în propoziții, frazele din textele de la același exercițiu și notați cu cîte o cifră fiecare propoziție.

4. Notați cu litera P propozițiile principale, cu S pe cele secundare și cu I pe cele independente.

5. Explicați de ce verbele *a apăra*, *a-și crea*, *ajutînd*, *sprijinită* n-au fost subliniate ca predicate în textele de la exercițiul 1.

6. Spuneți căror propoziții le lipsește predicatul și explicați de ce.

7. Transformați propozițiile independente afirmative din textul b de la exercițiul 1 în propoziții negative.

III

Exerciții facultative

1. Transformați următoarele propoziții simple în propoziții dezvoltate:

A sosit primăvara. Pămîntul s-a zvîntat. Tractoarele ară. Semănătorile seamănă. Vin berzele și cocorii. Rîndunelele au sosit. Lunca înverzește. Mieii zburdă. Înfloresc viorelele și violetele. Zilele sint liniștite și călduroase. Serile sint răcoroase și plăcute. Berzele, cocorii, rîndunelele sint vesele și fericite.

2. Alcătuiți mai multe fraze din propozițiile simple de la exercițiul 1.

3. Alcătuiți mai multe fraze din propozițiile dezvoltate obținute din propozițiile simple de la exercițiul 1. (Se poate schimba ordinea lor.)

4. Transformați propozițiile simple de la exercițiul 1 în propoziții interogative.

5. Arătați care sint propozițiile principale și care sint cele secundare în frazele obținute după efectuarea exercițiului 2.

6. În dialogul următor, propozițiile scrise cursiv sint redată prin cîte un singur cuvînt. Arătați ce parte de vorbire este fiecare dintre cuvintele acestea.

— Ai fost la librărie?

— *Da.*

— Ai găsit cartea pe care o căutai?

— *Nu.*

— Ce-ai cumpărat acolo?

— *O carte.*

— Cu cine ai mai fost la librărie?

— *Cu Andrei.*

— El ce-a cumpărat?

— *Nimic.*

— V-ați mai întîlnit cu cineva?

— *Cu nimeni.*

— Cine bate la ușă?

— *Ștefăniță.*

— El de unde vine?

— *De la școală.*

7. Transformați propozițiile exprimate prin câte un singur cuvânt în textul de la exercițiul 7 în propoziții cu mai multe părți de propoziție, după exemplul următor:

- Ai citit această carte?
- *Da.* (= Am citit această carte.)

8. Refaceți dialogul de la exercițiul 7, transformând propozițiile interogative afirmative în interogative negative.

9. Subliniați cu o linie părțile principale și cu două linii pe cele secundare din versurile următoare:

Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline,
Împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

I. Părțile principale de propoziție

Subiectul

I

Subiectul este partea principală de propoziție despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului.

Subiectul este deseori *neexprimat*.

El răspunde la una din întrebările: *cine? ce?* adresate predicatului și arată cine săvârșește acțiunea exprimată de un verb la diateza activă sau reflexivă, cine suferă acțiunea exprimată de un verb la diateza pasivă și cui i se atribuie o însușire sau o caracteristică exprimată printr-un nume predicativ:

Dan scrie poezii.

Mama lui se bucură.

Poeziile sînt citite de colegii săi.

Multe poezii sînt frumoase.

Subiectul poate fi exprimat printr-un *substantiv* comun sau propriu, un *pronume* sau un *numeral* și stă de regulă în cazul nominativ.

Uneori subiectul se exprimă printr-un *verb la infinitiv* sau *la supin*:

A munci este o cinste și o datorie a fiecăruia (*a munci* — verb la infinitiv = subiectul propoziției).

De observat lipsurile altuia este ușor (*de observat* — verb la supin = subiectul propoziției).

Subiectul *nu este exprimat* în următoarele împrejurări:

- a) cînd este *subînțeles* din cele spuse mai înainte;
- b) cînd este *inclus* în desinența verbului (sunetele care, la verb, servesc pentru formarea persoanelor și a numerelor).

În ultima situație se află subiectul care ar trebui exprimat printr-un pronume personal de persoana I sau a II-a:

Citesc o carte foarte interesantă (*cine? — eu*).

Ce citești astăzi (*cine? — tu*).

Cînd predicatul propoziției este un *verb impersonal*, care redă fenomene ale atmosferei (*a ploua, a tuna, a fulgera, a ninge* etc.), propoziția *nu are subiect*, deoarece acțiunea exprimată de astfel de verbe nu poate fi atribuită unei persoane:

Cînd *plouă*, pe cîmp se întrerupe orice activitate.

Uneori *subiectul* se exprimă prin mai multe părți de vorbire (de același fel sau diferite), formînd împreună subiectul unei singure propoziții. Acest subiect se numește *subiect multiplu*.

Tata, mama și frații mei au plecat la plimbare.

Eu și bunica am rămas acasă.

Eu, tu și ei sîntem colegii lui Dinu.

Aceștia și aceia au alcătuit o echipă de volei.

A cînta și a dansa în același timp nu este prea ușor.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați subiectele din textele următoare:

a) Părinții, moșii și strămoșii ne sînt patria noastră; ei, care au vorbit aceeași limbă, care au avut același dor, aceleași suferințe, aspirațiuni, sînt adevărata noastră patrie!

(Barbu Delavrancea — *Patrie și patriotism*)

b) E ușor a scrie versuri
Cînd nimic nu ai a spune,
Potrivind cuvinte goale
Ce din coadă au să sune.

(Mihai Eminescu — *Criticilor mei*)

c) — Cînd era mămuca bolnavă, zise el într-un tirziu, eu, care eram cel mezin, stăteam lingă dinsa, ca să-i dau apă, cînd îi era sete... Avea arșiță mare. Eram singuri; ceilalți erau pe-afară, după treburi. Și ea-mi spunea să fiu cuminte după ce s-a duce ea, și s-ascult pe tătucă. Și eu o întrebam așa: Unde-ai să te duci, mămuță? Și ea-mi spunea: Apoi eu am să mor, Niculăeș, și tu să nu spui la nimeni...

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

2. Notați cu M subiectele multiple din textele de la exercițiul 1.

3. Spuneți prin ce părți de vorbire sînt exprimate subiectele din textele de la exercițiul 1.

4. Notați cu litera N propozițiile cu subiectul neexprimat și explicați pentru fiecare situație de ce n-a fost exprimat subiectul acestor propoziții.

5. Alcătuiți două propoziții care nu pot avea subiecte, deoarece predicatul lor sînt verbe impersonale.

6. Explicați de ce între substantivele *părinții* și *moșii*, din primul text de la exercițiul 1 s-a pus virgulă.

III

Exerciții facultative

1. Alcătuiți: a) trei propoziții cu subiecte multiple exprimate prin nume de persoane și două propoziții cu subiecte multiple exprimate prin denumiri geografice;

b) patru propoziții cu subiecte multiple exprimate prin substantive comune;
c) trei propoziții cu subiecte multiple exprimate prin diferite pronume;
d) două propoziții cu subiecte exprimate prin numerale, două prin verbe la supin și două prin verbe la infinitiv.

2. Găsiți, într-una dintre ultimele lecturi făcute în clasă, trei fraze în care subiectul să nu fie exprimat și explicați de ce n-a fost nevoie să fie exprimat.

3. Despărțiți în propoziții frazele din textele următoare și notați cu S propozițiile cu subiect exprimat, cu N pe cele cu subiect neexprimat și cu F pe cele fără subiect:

a) Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară...

(Vasile Alecsandri — *Iarna*)

b) Și toamna, și iarna Și noaptea se lasă
Coboară-amîndouă, Murdară și goală;
Și plouă, și ninge, — Și galbeni trec bolnavi
Și ninge, și plouă. Copii de la școală.

(George Bacovia — *Moină*)

c) Unii își încercau puterea spărgînd cu buzdugane ghintuite bulgări mari de piatră. Alții trăgeau cu arcul în ținte așezate pe cîmp.

Iar fetele urcate pe ziduri priveau la ei, rideau, băteau din palme și făceau zgomot ca un cîrd de vrăbii.

— Tu ești mai tare, Gebeides!...

— Ba tu, Ordexis!...

Și chiotele se pierdeau pînă departe în zarea verde aurie a dimineții; le auzea și regele în cetatea lui de piatră.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

4. Explicați de ce nu este exprimat subiectul în propozițiile notate cu N și de ce nu au subiect cele notate cu F în textele de la exercițiul 3.

5. Spuneți prin ce părți de vorbire sînt exprimate subiectele în propozițiile notate cu S în aceleași texte.

6. Observați propozițiile cu subiecte exprimate în textele de la exercițiul 3 și precizați:

a) care sînt așezate la începutul propoziției;

b) care sînt la sfîrșitul propoziției;

c) care sînt în interiorul propoziției;

d) ce au urmărit autorii acestor texte atunci cînd au plasat subiectul într-o anumită parte a propoziției. (Din punct de vedere stilistic, asupra căror cuvinte se insistă mai mult: asupra celor cu care începe propoziția, celor cu care se termină; celor așezate înaintea predicatului sau celor de după el? Care ordine este mai logică: subiect + atribut + predicat + complement, sau predicat + complement + subiect + atribut, sau complement + predicat + subiect + atribut?)

7. Explicați cînd predicatul se desparte prin virgulă de subiect — cu exemple.

Predicatul

I

Predicatul este partea principală de propoziție care arată ce se spune despre subiect.

El răspunde la una din întrebările: ce face?, ce este?, cine este?, cum este? și este de două feluri: verbal și nominal.

1. **Predicatul verbal** răspunde la întrebarea *ce face?* și se exprimă, în general, printr-un *verb predicativ* la un *mod personal*, la oricare dintre cele trei diateze (activă, reflexivă sau pasivă).

Se numesc verbe predicative acelea care au un înțeles deplin, putînd forma singure predicatul.

Verbele care, neavînd un înțeles de sine stătător, nu pot forma predicatul chiar la un mod personal se numesc verbe nepredicative.

Predicatul verbal este și cel exprimat prin:

a) **o locuțiune verbală:**

...povestirea copilului îmi aduse aminte de toate cele de demult frumoase și pentru totdeauna uitate.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

b) **o interjecție:**

Pupăza *zbrrr!* pe-o dugheană.

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

Observație: Deoarece din punct de vedere morfologic locuțiunile verbale se comportă ca un singur verb, trebuie considerate ca un tot, formînd un singur predicat, fără a analiza verbul din componența acestora separat de celelalte cuvinte care alcătuiesc locuțiunile.

2. **Predicatul nominal** este alcătuit dintr-un *nume predicativ* legat de subiect printr-un *verb copulativ*.

El răspunde la întrebările: *ce este?*, *cum este?*, *cine este?*.
Numărul predicatelor nominale se stabilește după numărul verbelor copulative, nu după cel al numelor predicative.

Dan *este disciplinat, silitor și bine crescut.*

Într-un predicat nominal însă *numele predicativ este esențial*, deoarece el singur spune ceva despre subiect.

Verbul copulativ nu face altceva decât să lege numele predicativ de subiect.

Verbele copulative cele mai obișnuite sînt: *a deveni, a fi, a ieși, a părea, a rămîne, a ajunge, a se face, a însemna* etc.

Ana *este pionieră.*

Alexandru *a devenit* utecist.

După-amiază vremea *s-a făcut frumoasă.*

Ioana *a ieșit învingătoare* la proba de atletism.

Fratele meu *a ajuns* directorul întreprinderii.

Dintre acestea, numai *a deveni* este totdeauna copulativ. Celelalte sînt predicative cînd au înțeles de sine stătător.

Casa noastră *este nouă* (*este* = verb copulativ).

Mama *este* acasă (*este* = predicat verbal).

Emil *a rămas corigent* (*a rămas* = verb copulativ).

Emil *a rămas* acasă (*a rămas* = predicat verbal).

Verbul a fi este predicativ atunci cînd are sensul de: *a exista, a se afla, a se găsi, a se întîmpla, a trăi, a dăinui* etc.

Ieri *am fost* la cinematograf.

Era pe la ora cinci după-amiază.

Numele predicativ poate fi exprimat nu numai prin *substantive, adjective* sau *pronume*, ci și printr-un:

a) *numeral*:

Ei *erau doi*, noi *devenisem zece.*

b) *verb la infinitiv* (cu sau fără prepoziție) sau la *supin*:

Idealul nostru *este a învăța* (de *a învăța*) cît mai bine.

Lucrarea ta *este de lăudat.*

c) *adverb*:

Astfel *e țara* Ardealului.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

Unele adverbe sau locuțiuni adverbiale formează singure predicatul:

Probabil că mîine va fi vreme frumoasă.

Firește că am urmărit cu atenție tot ce mi-ai spus.

De bună seamă că vom rămîne prieteni și după terminarea școlii.

d) *interjecție*:

Vrei tu, dar o să încasezi la lopeți, mă Vintilă, de-o să fie vai de zilele tale, mai spuse medicul.

(Marin Preda — *Soldatul cel mititel*)

Acordul predicatului cu subiectul

Predicatul verbal și verbul copulativ se acordă cu subiectul în număr și persoană.

Dacă predicatul verbal este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, participiul din componența verbului se acordă cu subiectul în *gen, număr și caz*.

Numele predicativ exprimat printr-un *adjectiv* sau o altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv se acordă cu subiectul în *gen, număr și caz*.

Dacă numele predicativ este exprimat printr-un substantiv sau înlocuitor al lui, acordul se poate face în *gen, număr și caz* și în *număr și caz*. Uneori acordul numelui predicativ nu este posibil.

Neana este *elevă* în clasa a VII-a. *Băncile* noastre sînt *de stejar*.

Cînd subiectul exprimat printr-un substantiv la singular cu sens colectiv este determinat de un substantiv la plural, predicatul se acordă, de obicei, cu acesta din urmă:

O mulțime de porumbei se așezaseră pe acoperișul școlii noastre.

O treime dintre elevii clasei noastre au fost premiați la concursurile școlare.

În cazul acesta, acordul predicatului cu subiectul s-a făcut după înțeles.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie predicatele verbale și cu două linii pe cele nominale din textele următoare:

a) La moartea lui Alexandru, a fost ales domn unul dintre fiii săi, Ilie, ce îi fusese asociat la domnie și care a continuat războiul cu Polonia. Încetarea acestui război — în 1433 — a fost urmată de dezlănțuirea unor lupte între grupările boierești, care continuă în interiorul Moldovei aceleași prădăciuni ce încetaseră acum în afară [...].

(După *Istoria României*, vol. II)

b) Patria și patriotismul sînt primordial instinctive. Pe noi ne preced(ă) Patria și iubirea de Patrie. Ne naștem cu asemenea năzuințe fundamentale. După noi rămîn mai departe moștenire firească urmașilor noștri. Și tot așa, din trecut, se-mprospătează, se lărgeste viitorul.

(Barbu Delavrancea — *Patrie și patriotism*)

2. Notați cu *c* verbele copulative din textele de la exercițiul 1.

3. Spuneți prin ce părți de vorbire sînt exprimate numele predicative din aceleași texte.

4. Alcătuiți, în fraze, cîte o propoziție cu predicatul exprimat prin fiecare dintre adverbele predicative: *desigur, poate, negreșit, probabil*.

5. Alcătuiți sau găsiți două propoziții cu predicatele exprimate prin interjecții.

Exerciții facultative

1. Subliniați cu roșu subiectele, cu albastru predicatele verbale și cu verde predicatele nominale din textele următoare:

a) Prin voi trimit și eu răspuns lui Crassus al vostru, preaslăvitul, și pentru mine amenințarea lui e ca o bute goală ce se rostogolește pe un deal. E zgomot mult, dar nu se teme nimeni... De vrea pământurile gete, de ne vrea robi, de vrea cetatea mea săracă de piatră, să vină să le ia. Și acel care vrea soată de la noi, nu pe Gebila i-o voi da, altă mireasă îl va stringe în brațe. Și aceea va fi moartea. Spuneți-i dar aceluia ce v-a trimis că liberi sintem și liberi vom trăi, chiar de ar fi Crassus de zece ori mai tare decât este!...

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

b) Eu îmi dau seama că în aceste cuvinte e o iluzie și o realitate.

(Barbu Delavrancea — *Patrie și patriotism*)

c) Era odată un moșneag și o babă; și moșneagul avea o fată și baba iar o fată. Fata babei era slută, leneșă, țiľnoasă și rea la inimă; dar pentru că era „fata mamei“, se alinta cum s-alintă cioara-n laț, lăsind tot greul pe fata moșneagului. Fata moșneagului însă era frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă... Dar această fată bună era horopsită și de sora cea de scoarță și de mama cea vitregă; noroc... că era o fată robace și răbdătoare; căci altfel ar fi fost vai și-amar de pielea ei.

(Ion Creangă — *Fata babei și fata moșneagului*)

2. Analizați subiectele din textele de la exercițiul 1, arătând:

- care sînt multiple;
- prin ce părți de vorbire este exprimat fiecare;
- care propoziții nu au subiectele exprimate și de ce.

3. Analizați predicatele verbale din textele de mai sus, arătînd la ce mod, timp, număr, persoană, conjugare și diateză sînt verbele prin care sînt exprimate aceste predicate.

4. Analizați predicatele nominale din aceleași texte, arătînd:

- care sînt verbele copulative;
- care sînt numele predicative și prin ce sînt exprimate.

5. Arătați cum s-a făcut acordul predicatelor cu subiectele aceluiași propoziții în textele de la exercițiul 1.

6. Explicați de ce în textul de la litera b predicatul e este la singular, nu la plural. (Observați care este locul predicatului față de subiect: înaintea lui sau după el?)

7. Explicați de ce e din același text este predicat verbal, nu verb copulativ.

8. Explicați de ce *slută, leneșă, țiľnoasă și frumoasă, harnică, ascultătoare* au fost separate prin virgulă. (Ce părți de vorbire sînt acestea și ce părți de propoziție?)

9. Ce sînt *vai și-amar*, din ultimul text, din punct de vedere morfologic și sintactic?

10. Cum se spune corect: *O mulțime de oameni venea dinspre gară* sau *O mulțime de oameni veneau dinspre gară*?

11. Faceți acordul numelui predicativ din paranteze cu subiectele propozițiilor respective:

Cartea și caietul lui Alexandru sînt (curat).
Cărțile și caietele lui Alexandru sînt (curat).
Caietul și cărțile lui Alexandru sînt (curat).
Caietele și cartea lui Alexandru sînt (curat).
Munții și pădurile României sînt (frumos).
Pădurile și munții României sînt (frumos).
Muntele și pădurea din fața noastră sînt (frumos).
Pădurea și muntele din fața noastră sînt (frumos).

12. Explicați de ce s-a folosit virgula în fiecare dintre textele de la exercițiul 1.

13. Dacă ordinea obișnuită a subiectului este înaintea predicatului, explicați de ce în textele de la exercițiul 1 predicatul se află, uneori, înaintea subiectului. (Țineți seama de importanța pe care vorbitorul o acordă cînd subiectului, cînd predicatului.)

II. Părțile secundare de propoziție

Atributul

I

Atributul este partea secundară de propoziție care determină un substantiv sau un înlocuitor al lui.

El răspunde la una din întrebările: *care?*, *ce fel de?*, *al (a, ai, ale) cui?*, *cîți?*, *cîte?* adresate cuvîntului determinat.

Ținînd seama de părțile de vorbire prin care se exprimă, atributul este de mai multe feluri: *adjectival, substantival, pronominal, verbal și adverbial*.

Atributul adjectival se exprimă printr-un *adjectiv propriu-zis*, printr-un *numeral*, care se comportă ca un adjectiv, prin adjective posesive, demonstrative, nehotărîte, negative etc., printr-un *participiu* acordat cu substantivul determinat (Am găsit creionul *pierdut*) sau printr-un gerunziu folosit ca adjectiv (Coșurile *fumegînde* ale combinatului metalurgic se înalță la marginea orașului).

Atributul adjectival se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Atributul substantival se poate exprima printr-un substantiv în cazul *genitiv, dativ sau acuzativ*, precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională.

Rareori atributul substantival poate fi exprimat și printr-un substantiv în cazul *dativ*.

Uneori, substantivul prin care este exprimat atributul substantival se află în cazul nominativ, indiferent de cazul substantivului determinat, sau acordat în caz cu acesta. Un astfel de atribut se numește **apozitie**. Apozitia poate fi:

simplă: Colegul meu *Alexandru* stă în banca a doua din față.
Rîul *Ialomița* izvorăște din masivul Bucegi.

dezvoltată: Ștefan cel Mare, *domnitorul Moldovei*, a purtat multe războaie pentru apărarea patriei sale.

Apozitia dezvoltată se desparte prin virgulă de restul propoziției.

Apozitia determină nu numai un substantiv, ci și un pronume:

Noi, *colegii lui Alexandru*, îl prețuim pe acesta pentru curajul său.

Observații: 1. Când atributul adjectival este exprimat printr-un adjectiv la comparativ sau la superlativ, elementele care servesc la formarea acestor grade (*mai, cel mai, mai puțin, cel mai puțin, tot atît de* etc.) se analizează împreună cu adjectivul, nu separat.

2. Locuțiunile prepoziționale care precedă attribute substantivale se analizează împreună cu acestea, nu separat.

3. Numeralesle substantivizate prin articulare (*cei trei, cel de-al treilea* etc.) se includ în categoria atributelor substantivale:

Părerile celor trei nu erau luate în seamă.

II

Exerciții de efectuat în clasă

D Subliniați cu roșu attributele adjectivale, cu albastru pe cele substantivale și cu verde apozitiile din textele următoare:

a) Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă;
Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi,
Răspindind fiori de gheață pe ai țării umeri dalbi.

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineța ninge iară!
Cu o zale argintie se îmbracă mindra țară;
Soarele rotund și palid se prevede printre nori
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători.

(Vasile Alecsandri — *Iarna*)

b De nu s-ar fi găsit tocmai în ziua aceea în cetate niște soli, care veniseră din partea oștirilor din soare-apune și a căpeteniei lor, preavestitul Crassus, regele Dapix s-ar fi grăbit de bună seamă și el în mijlocul flăcăilor, cu toate că pe umeri, de sub cușmă, părul său îi curgea în șuvițe argintii, și-ar fi încercat și el destoinicia în rînd cu cei mai tineri.

Pe ziduri însă, alături de celelalte fete de tarabostes, de căpetenii, din cetate, era și fiica regelui, Gebila. Cu părul lunecîndu-i pe tîmple în valuri negre, luci-

toare, cu ochii verzi, scinteietori ca apa mării în revărsarea soarelui din zori, cu obrajii rumeni, înveșmîntată într-o rochie lungă de lînă albă, prinsă la gît și pe mijloc cu niște agrafe — peștișori din argint, Gebila părea ea însăși o floare, ce răsărise dintr-o dată pe zidurile sure ale cetății.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

2. Spuneți care sînt cuvintele determinate de attributele subliniate în textele de la exercițiul 1.

3. Analizați attributele din textele de la același exercițiu, arătînd:

- felul lor;
- părțile de vorbire prin care sînt exprimate;
- genul, numărul și cazul fiecăruia;
- cum s-a făcut acordul atributelor adjectivale;
- felul apozitiilor (simple sau dezvoltate);
- de ce unele dintre ele au fost despărțite prin virgulă.

4. Arătați care attribute precedă cuvintele determinate de ele și explicați de ce cei doi scriitori au procedat așa.

5. Spuneți care cuvinte din textele de la exercițiul 1 sînt determinate de mai multe attribute — substantivale sau adjectivale — și explicați de ce.

III

Exerciții facultative

1. Faceți acordul atributelor adjectivale din textele următoare cu substantivele determinate de ele:

a) Într-una din (acest) toamne (bogat) și (sonor), am urcat pînă la picioarele lor, cățărîndu-mă pe umerii celei mai (blajin), privind înfiorat (adînc) prăpastie ce se deschide între pereții (vertical) ai (celălalt) două. Acolo, în (acel) (negru) adîncime, doamna lui Petru Rareș s-ar fi ascuns împreună cu (mult) scule de preț, de teama urmărilor.

(După Geo Bogza — *Rarăul*)

b) Dunărea (bătrîn), (biruit) de părinții (tău), îți sărută poala și îți aduce avuții din ținuturile de unde soarele răsare și de unde soarele apune: vulturul din văzduh caută la tine ca la pămîntul (sa) de naștere; riurile (cel frumos) și (spumegos), piraiele (cel repede) și (sălbatic) cîntă neîncetat lauda (tău)...

(După Alecu Russo — *Cîntarea României*)

c) Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii (stricat) de vărsat, (ars) de soare și de vînt. Pășește larg, tropotînd cu cizmele (tare), (plin) de umflături (uscat). Calul o urmează cu gîtul (întinsă), scobîlînd din picioarele (ciolănos). Poartă pe spinarea adînc (deșălat) două coșarci (desăgit). Sub coșarci, la fiecare legănare, se văd două petece (mare), (pămîntiu).

(După Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

2. Explicați de ce ați ținut seama pentru a face corect acordul atributelor adjectivale din textele de la exercițiul 1 cu substantivele determinate de ele.
3. Analizați atributele substantive din aceleași texte, arătând:
 - a) prin ce fel de substantive sint exprimate (comune sau proprii?);
 - b) genul, numărul și cazul fiecărui substantiv;
 - c) care dintre ele sint articulate — cu ce fel de articol?
 - d) care sint precedate de prepoziții — de ce?
4. Analizați atributele adjectivale din textele de la exercițiul 1, arătând:
 - a) prin ce parte de vorbire este exprimat fiecare;
 - b) genul, numărul și cazul acestor părți de vorbire, după ce s-a făcut acordul cu substantivele determinate.
5. Suprimați toate atributele adjectivale din textele de la exercițiul 1 (afară de cele care ar face ideile de neînțeles) și, comparind cele două variante ale acestor texte (cea cu atribute și cea fără), explicați ce rol au atributele adjectivale din punct de vedere stilistic (care din variante este mai clară și mai expresivă).
6. Explicați de ce unele dintre atributele din aceleași texte au fost așezate înaintea substantivelor determinate de ele.
7. Explicați de ce între unele atribute adjectivale sau substantive de același fel din textele de la exercițiul 1 s-a pus virgulă.
8. Alcătuiți patru propoziții în care să existe și cîte unul sau două atribute adjectivale exprimate prin adjective demonstrative și trei cu adjective nehotărîte.
9. Alcătuiți două propoziții în care să aveți și cîte o apozitie simplă și două cu apozitii dezvoltate.
10. Alcătuiți o descriere cu un subiect la alegere în care să se folosească diferite atribute adjectivale și substantive.

Atributul pronominal

I

Texte: Și de bună seamă, ca-n toate zilele, Niculăeș grăia cu oile lui.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

De data asta Dapix era în fața celor doi soli. [...] *Unul dintre aceștia* [...] luă cel dintii cuvîntul...

(După Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

Iată craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată,
El pe *capu-i* poartă mitră și-i cu barba pieptănată.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

Întrebări: 1. Prin care substantive pot fi înlocuite, în fragmentele de mai sus, pronumele *lui*, (dintre) *aceștia*, *-i*?

2. Pe cine determină aceste pronume?

3. Dacă determină substantivele *oile*, *capu-* și pronumele nehotărît *unul*, întocmai ca substantivele *Niculăeș*, *soli*, *craiul*, pe care le înlocuiesc, ce funcție sintactică au aceste pronume?

4. Ce fel de pronume sint *lui*, (dintre) *aceștia*, *-i* și în ce caz este fiecare dintre ele?

Explicații: Pronumele personale *lui* și *-i*, precum și pronumele demonstrativ *aceștia*, care înlocuiesc substantivele *Niculăeș*, *craiul* și *soli*, avînd aceeași funcție sintactică, sint **atribute pronominale**.

Atributele pronominale pot fi exprimate prin pronume personale, reflexive, posesive, demonstrative, relative, interogative, nehotărîte și negative.

Tatăl lui este aviator (*lui* — pronume personal).

Lauda de sine nu miroase bine (*de sine* — pronume reflexiv).

Eram îngrijorat de *întîrzierea alor mei* (*alor mei* — pronume posesiv).

Venirea acestora m-a liniștit (*acestora* — pronume demonstrativ).

Părinții ai căror copii învață bine sint mulțumiți (*ai căror* — pronume relativ).

Privirea cui te-a înduioșat? (*cui* — pronume interogativ).

Bucuria unora era și *bucuria altora* (*unora*, *altora* — pronume nehotărîte).

Notele nici unuia dintre noi nu erău sub șapte (*nici unuia* — pronume negativ).

Ca și atributul substantival, cel pronominal poate fi exprimat prin cazurile *genitiv (lui)*, *dativ (i)* sau *acuzativ (dintre aceștia)*.

Ele pot fi precedate de articolele posesive (genitivale), cînd sint în cazul genitiv, sau de o prepoziție (locuțiune prepozițională), cînd sint în cazul acuzativ sau genitiv:

Care ține-n a *lui mînă*, mîna gingașei mirese.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

Mi-a trecut *supărarea împotriva lor*.

Prietenia dintre ei este invidiată de mulți.

Atributul pronominal în dativ se exprimă prin formele neaccentuate ale pronumelui personal (*capu-i*) sau reflexiv:

Ochii-și negri d-arunca

Peste cîmpuri se uita...

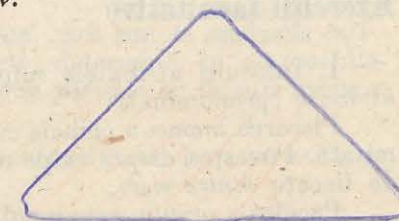
(Toma Alimoeș)

Acest dativ se mai numește și *dativ posesiv*.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați atributele pronominale din textele următoare, arătînd:
 - felul pronumelor prin care sint exprimate;

- cazul, genul și numărul fiecărui pronume;
- cuvintele determinate de ele.

a) La pământ mai că ajunge al ei păr de aur moale,
Care-i cade peste brațe, peste umerele goale.
Astfel, vine mlădioasă, trupul ei frumos îl poartă,
Flori albastre are-n păru-i și o stea în frunte poartă.

(Mihai Eminescu — *Călin—File din poveste*)

b) Și unde pică,
Trupu-și despica.
Iar bietul Manoli,
Meșterul Manoli,
.....
Iată c-auzea
Din zid că ieșea
Un glas nădușit...

„Manoli, Manoli,
Meștere Manoli!
Zidul rău mă strînge,
Copilașu-mi plînge,
Viața mi se stînge!”
Cum o auzea
Manea se pierdea,
Ochii-i se-nvelăa...

(Mănăstirea Argeșului)

c) Bucuria unora este deseori întristarea altora. Întristarea acestuia a fost și întristarea celuilalt. Bucuria lor și a noastră este totodată și a voastră. Stăpînirea de sine este o însușire a acesteia. Prin stăpînirea de sine a ei și prin exemplul lui, noi ne bucurăm de virtuțile acestora. Virtuțile lor sînt demne de ale noastre.

2. Explicați de ce unele atribute pronominale din primul text de la exercițiul 1 sînt așezate înaintea substantivelor determinate, deși, în general, atributul pronominal se află după substantivul pe care îl determină.

3. Analizați și celelalte atribute din textele de la exercițiul 1.

4. Alcătuiți:

- două propoziții cu atribute pronominale exprimate prin pronume negative;
- două fraze în care să existe cîte un atribut pronominal exprimat prin pronume relative în genitiv;
- trei propoziții cu atribute pronominale exprimate prin pronume demonstrative.

III

Exerciții facultative

1. Înlocuiți atributele substantivale scrise cursiv în textul următor prin atribute pronominale:

Plecarea mamei a coincis cu sosirea tatei. Dragostea pentru mama este nelimitată. Povestea despre vulpe mi-a plăcut mult. Violența vulpii este cunoscută de fiecare dintre elevi.

Păcăleala ursului este rezultatul violenței vulpii. Unii dintre elevi știu multe povestiri. Oricare dintre copii ascultă cu plăcere povestirile bunicii sau ale bunicului.

2. Arătați în ce caz sînt atributele substantivale scrise cursiv în textul de la exercițiul 1.

3. Precizați prin ce fel de pronume ați exprimat atributele pronominale cerute la exercițiul 1.

4. Subliniați cu o linie atributele adjectivale și cu două linii pe cele pronominale din propozițiile sau frazele următoare:

Tatăl lui este tractorist. Tatăl meu este cooperant.

Casa lor este nouă, casa noastră este veche.

Venirea voastră m-a bucurat, plecarea lor m-a întristat.

Eu am aceeași colegi ca anul trecut. Prietenia unora și bunăvoința altora mă fac să mă simt bine. Unii colegi se plimbă cu mine. Alți colegi preferă să se plimbe singuri.

Bunicul său este foarte bătrîn. Bunica ei nu este prea bătrînă, dar bunica lui este la fel de bătrînă ca și bunicul nostru.

5. Alcătuiți o compunere de o pagină în care să folosiți, între altele, și atributele exprimate prin următoarele pronume: *lor, celorlalți, despre ei, nimănui, nici unuia, ei, lui, fiecăreia, oricărui, de ceva, cu ele, -și, -ți.*

Atributul verbal

I

Texte: Ana și-a format deprinderea de a mîncea zilnic fructe.

Sora lui Aurel și-a cumpărat o mașină de scris nouă.

Cu părul lunecînd pe tîmple în valuri negre, lucitoare...

Gebila părea ea însăși o floare.

(După Alexandru Mitru — *Viteazul Dajix și fiica lui, Gebila*)

Întrebări: 1. De ce verbele *a mîncea, de scris, lunecînd* din fragmentele de mai sus nu sînt predicate?

2. La ce moduri sînt aceste verbe?

3. Pe cine determină ele în propozițiile respective?

4. Ce funcții sintactice au dacă determină substantivele *deprinderea, mașină și părul*?

Explicații: Verbele *a mîncea, de scris, lunecînd*, care sînt la modurile *infinitiv, supin* și *gerunziu*, neputînd fi predicate, determină, în propozițiile de mai sus, substantivele *deprinderea, mașină și părul* și au funcția sintactică de *atribute*.

Atributele exprimate prin verbe la modurile infinitiv, supin și gerunziu se numesc atribute verbale.

Atributele verbale urmează totdeauna substantivele determinate și nu se despart prin virgulă de acestea.

Uneori, între substantivul determinat și atributul verbal se pot intercala și alte părți de propoziție:

Obişnuința mea (noastră) de a mânca fructe...

Și-a cumpărat o mașină nouă de scris.

Cu părul ei lunecînd...

Atributele verbale exprimate prin modul infinitiv sînt precedate de propoziție: *de a mânca, de a scrie.*

Atributul adverbial

II

Texte: Pină nu te lovești cu capul de *pragul de sus*, nu vezi *pragul de jos*.
Căldura de azi este neobișnuită pentru luna aprilie.

Mersul alene este odihnitor.

Sculatul dis-de-dimineață este sănătos.

Întrebări: 1. Ce părți de vorbire sînt *de sus*, *de jos*, *de azi*, *alene*, *dis-de-dimineață* din exemplele de mai sus?

2. Pe cine determină acestea?

3. Ce funcții sintactice au adverbele și locuțiunile adverbiale (*de sus*, *de jos*, *de azi*, *alene*, *dis-de-dimineață*) care determină substantivele *pragul*, *căldura*, *mersul*, *sculatul* din propozițiile respective?

Explicații: Adverbele și locuțiunile adverbiale *de sus*, *de jos*, *de azi*, *alene* și *dis-de-dimineață* determină substantivele *pragul*, *căldura*, *mersul*, *sculatul*, deci sînt atribute.

Atributele exprimate prin adverbe sau locuțiuni adverbiale se numesc atribute adverbiale.

Atributele adverbiale urmează, de obicei, imediat după substantivele determinate și nu se despart prin virgulă de ele.

III

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu roșu atributele adverbiale, cu albastru atributele verbale și cu negru cuvintele determinate de acestea în propozițiile sau frazele următoare:

Drumul din stînga este aproape impracticabil. Mersul pe jos este mai sigur. Încercarea de a trece cu mașina pe acolo este riscantă.

Casa de acolo este a noastră. Pomii de aici sînt sădiți anul acesta. Puietii de plantat se cresc în pepiniere. Hotărîrea de a planta pomi în curtea școlii aparține detașamentului nostru. Meri gemînd de rod se aliniază de-a lungul

șoselei. La noi nu există obiceiul de a rupe merele înainte de a se coace. Merele de pe jos sînt strînse în fiecare zi. Copii intonînd cîntece pionierești îngrijesc zilnic pomii din dreapta șoselei.

Lucrul de azi nu-l lăsa pe mîine. Sculatul devreme aduce spor la lucru. O poveste de demult mi-a servit ca model pentru compunerea de ieri. Împrumutul de ici și de colo se cunoaște în compunerile unor elevi mai puțin ambițioși. Ziua de azi mi-a adus o mare bucurie. Mi s-a realizat dorința de a merge la circ. Acolo am admirat ambiția acrobaților de a-și dovedi iscîsința. Un leu strălucind de curățenie trecea prin cercurile de sus, apoi se strecura printr-o flacăra din afara acestor cercuri.

2. Analizați toate atributele din textul de mai sus, arătînd părțile de vorbire prin care sînt exprimate și cuvintele pe care le determină.

3. Alcătuiți cinci propoziții în care să existe și cîte un atribut adverbial.

4. Alcătuiți patru propoziții cu atribute verbale exprimate prin verbe la infinitiv, trei cu atribute verbale exprimate prin verbe la supin și două propoziții cu atribute verbale exprimate prin gerunziu.

5. Alcătuiți o scurtă compunere cu subiect la alegere în care să folosiți, între altele, și șase atribute adverbiale și cinci atribute verbale.

IV

Exerciții facultative

1. Analizați toate atributele din textele următoare, arătînd:

- felul lor (adjectivale, substantive, pronomiale etc.);
- cuvintele determinate de fiecare dintre ele;
- genul, numărul și cazul părților de vorbire prin care sînt exprimate;
- acordul — acolo unde este cazul;
- modul — la cele verbale;
- punctuația — unde este cazul.

a) Sat mai vizitat ca Humuleștii, sau măcar deopotrivă, țara noastră nu are altul. Nici Ipoteștii lui Eminescu nu este atît de umblat. Interese culturale, administrative sau numai turistice mișcă într-acolo, an de an, o întreagă lume de călători. Cine vine dinspre Piatra-Neamț, după ce trece de drumul Filiorului și al mănăstirilor Văratice și Agapia, urcă domol, aproape nesimțit, dealul Humuleștilor [...]. Este totuși, deși lină, o mare ridicătură de pămînt cultivabil, pe a cărui coamă aflăm azi așezările țărănești ale strămutaților din Răpciuni, Hangu... și alte sate de pe valea Bistriței, ale căror vetre au fost imerte [scufundate] de lacul de acumulare de la Bicaz.

(După *Istoria literaturii române*, vol. III)

b) Oricîtă carte am învăța, oricîtă carte am ști, — să zic, prin imposibil, că cu toții am cunoaște trecutul nostru de pînă azi ca minunatul învățat Nicolae Iorga, totuși nu vom izbuti să fim capabili de jertfe mai mari decît ne este dat nouă din instinctul de Patrie.

(Barbu Delavrancea — *Patrie și patriotism*)

c) Și, la patru ani, două luni și treisprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit și fetița rămasă în viață. [...] Și tot când să treacă peste al cincisprezecelea an.

(Ion Agârbiceanu — Fefelega)

2. Verificând în textele de la exercițiul 1 poziția atributelor față de substantivele determinate de ele, arătați care sint așezate înainte și care după acestea. (Ați găsit și vreun atribut substantival așezat înaintea substantivului determinat de el?)

3. Dacă în textele de mai sus atributul substantival urmează substantivului determinat, cum vă explicați așezarea unor attribute substantivale înaintea substantivelor determinate de ele în fragmentele următoare? (Care sint acele attribute?)

a) Trec furnici ducând în gură de făină mării saci...

(Mihai Eminescu — Călin—File din poveste)

b) Iată cum mergea Pe-un biet ciobănaș
Că-n drum ajungea Din fluier doinaș.

c) Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci
Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci [...]
Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!

(Mihai Eminescu — Scrisoarea I)

4. Spuneți între care dintre attributele din textele de la exercițiul 1 s-a pus virgulă și explicați de ce.

Complementul

I

Complementul este partea secundară de propoziție care determină verbe, la modurile personale sau nepersonale, locuțiuni verbale, adjective, adverbe sau interjecții cu funcție de predicat și sint de mai multe feluri: directe, indirecte și circumstanțiale.

Complementul direct determină numai verbe a căror acțiune poate trece direct asupra unui obiect și interjecții cu funcție de predicat (Poftim cartea pe care mi-ai cerut-o) și stă totdeauna în cazul acuzativ (cu sau fără prepoziție).

Unele verbe ca *a fugi*, *a veni* etc. nu pot fi determinate de complemente directe.

Complementul direct poate fi exprimat nu numai printr-un substantiv, pronume sau numeral, ci și printr-un verb la infinitiv, gerunziu sau supin:

El hotărăște atunci *a se jertfi* ca altă dată și *a cumpăra* biruința cu primejdia vieții sale.

(Nicolae Bălcescu — Românii supt Mihai-Voievod Viteazul)

Eu însumi am auzit *cîntînd*.

Cînd termin *de învățat*, vin la tine.

Complementul indirect indică, în general, obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică și stă în dativ, fără prepoziție, în acuzativ sau genitiv precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională.

Ca și complementul direct, el poate fi exprimat nu numai prin substantive, pronume etc., ci și prin verbe la infinitiv (precedate sau nu de prepoziția *a* sau *de a*), gerunziu sau supin:

S-a saturat *(de)* *a aștepta* răspunsul tău.

S-a plictisit urmărind întrecerea voastră.

S-a saturat *de mîncat* fructe.

Complementul circumstanțial arată împrejurarea în care se săvîrșește o acțiune sau există o însușire.

Complementele circumstanțiale pot fi de mai multe feluri: *de loc*, *de timp*, *de mod* etc.

Complementul circumstanțial de loc arată locul unde se săvîrșește o acțiune, punctul de plecare, direcția, limita acțiunii sau spațiul străbătut.

El poate răspunde la una din întrebările: *unde?* (arătînd locul), *de unde?* (punctul de plecare), *pe unde?* (spațiul străbătut), *încotro?* (direcția), *pînă unde?* (limita) și se poate exprima printr-un substantiv sau pronume precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (*aproape de*, *departe de*, *în fața*, *din fața*, *în spatele*, *din spatele* etc.), printr-un adverb sau locuțiune adverbială:

Noi venim *de la școală*.

La noi vremea este schimbătoare.

Pe jos s-a așternut un strat subțire de zăpadă.

Jur-împrejur domnește o liniste perfectă.

Complementul circumstanțial de timp arată timpul în care se săvîrșește acțiunea, durata, limita sau frecvența ei.

Acesta răspunde la întrebările: *cînd?* (timpul), *de cînd?* (punctul de plecare), *pînă cînd?* (limita), *cît timp?* (durata) și poate fi exprimat printr-un substantiv precedat sau nu de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională, un verb la gerunziu sau la infinitiv precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională, un adverb sau o locuțiune adverbială:

A sosit *între-o zi* geroasă de iarnă.

Zile întregi ninsese.

Înainte de a ninge, vremea fusese frumoasă.

Mergînd la școală, admiram fulgii de zăpadă.

Atunci nu-mi păsa de frig.

Complementul circumstanțial de mod arată modul în care se desfășoară sau se desfășoară o acțiune sau o calitate.

El răspunde la una dintre întrebările: *cum?*, *în ce fel?*, *cît?* și se poate exprima printr-un substantiv precedat de prepoziție, un numeral, un verb la infinitiv sau gerunziu, un adverb sau o locuțiune adverbială, o interjecție:

Elevii intră *în grupuri* în clasă.

Ei se așază în bănci *cîte doi*.

Fără a aștepta vreo recomandare, își scot din ghiozdan cărțile și caietele.

Un elev vine *alergînd*.

Apa înainta *valuri-valuri*.

O broscuță merge *lipa-lipa* pe malul apei.

Cînd arată o comparație, complementul de mod, care se mai numește, în acest caz, și *complement de mod comparativ*, se exprimă prin substantive sau pronume precedate de adverbele de comparație; *asemenea, ca (ca și), cît, decît*:

Se exprima *asemenea* ție.

Era înalt *cît* mine.

Vorbea frumos *ca* el.

Era mai silitor *decît* mine.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Subliniați cu o linie attributele și cu două linii complementele din textele următoare și scrieți deasupra literele: *As* = atribut substantival, *Aa* = atribut adjectival, *Av* = atribut verbal, *Adv* = atribut adverbial; *Cd* = complement direct, *Ci* = complement indirect, *Cm* = complement circumstanțial de mod, *Ct* = complement circumstanțial de timp, *Cl* = complement circumstanțial de loc:

a) Dana citește o carte de povești interesantă. Danei îi plac mult poveștile și povestirile lui Creangă. Pe masa ei de lucru sînt multe cărți de literatură. Acolo se află și poeziile lui Eminescu. Dana învață dimineața. După-amiază își pregătește lecțiile pentru a doua zi, face, o oră, exerciții de gimnastică, apoi își scrie temele la matematică. Seara ascultă cu atenție muzica transmisă la radio și se plimbă o jumătate de oră cu sora ei prin parcul orașului. La ora zece se culcă. Ea doarme bine, deoarece este obosită. Dimineața se scoală devreme și se pregătește repede să plece la școală. Sculatul devreme a devenit o obișnuință; aceasta din dorința de a nu întârzia de la cursuri.

b) De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lingă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur' ude în văzduhul tîmliet;
Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.

(Mihai Eminescu — *Călin*—*File din poveste*)

2. Precizați care sînt cuvintele determinate de attribute și de complemente în textele de la exercițiul 1.

3. Spuneți prin ce parte de vorbire este exprimat fiecare atribut și fiecare complement din aceleași texte.

4. Alcătuiți:

- patru propoziții cu complemente circumstanțiale exprimate prin verbe;
- două propoziții cu complemente directe exprimate prin verbe;
- două propoziții cu complemente indirecte exprimate prin verbe;
- șase propoziții cu complemente circumstanțiale exprimate prin adverbe (două de mod, două de timp și două de loc);

e) șase propoziții cu complemente circumstanțiale exprimate prin substantive;

f) trei propoziții cu complemente indirecte în dativ și trei cu complemente indirecte în acuzativ.

III

Exerciții facultative

1. Notați cu litera S subiectele, cu Pv predicatele verbale, cu Pn predicatele nominale și cu literele indicate la exercițiul 1, de la exercițiile de efectuat în clasă, attributele și complementele învățate:

Din pomi picură stropi mărunți, cristalini, tulburînd liniștea serii. Un miros plăcut de pămînt umed străbate prin fereastra larg deschisă. Liliacul trimite pale de parfum dulceag. Sprijinit de pervazul ferestrei, Andrei urmărește, dus pe gânduri, desprinderea picăturilor de apă de pe frunzele mărului din fața casei... Pe marginea frunzei se mișcă un timp așa, jucăușă, căutîndu-și echilibrul, apoi se concentrează ca un diamant scilpitor într-un punct. Dintr-o dată se desprinde ca o lacrimă grăbită de pe geana mișcată, pierzîndu-și urma în semiobscuritatea serii.

Andrei privește geneza cristalelor formate pe frunzele din apropierea lui. Un zgomot surd și uniform confirmă primul contact al stropilor nestabili cu pămîntul imbibat de apă. Ceremonia aceasta a revenirii apei la sursa din care s-a desprins, cine știe cînd, îl destinde. Aceasta este un miracol al naturii.

(Ion Popescu — din vol. *Autoritatea părinților*)

2. Precizați prin ce părți de vorbire au fost exprimate părțile de propoziție notate cu diferite litere în textul de la exercițiul 1.

3. Folosindu-vă de un dicționar al limbii române, arătați care sînt sensurile cuvintelor: *diamant, semiobscuritate, geneză, cristal, uniform, a confirma, contact, sursă*, folosite în textul de la exercițiul 1.

4. Suprimați toate attributele adjectivale din textul de la exercițiul 1 și, comparînd cele două variante, arătați care este mai expresiv.

5. Arătați care dintre complementele circumstanțiale din textul de la exercițiul 1 precedă cuvintele determinate de ele și spuneți de ce autorul le-a așezat astfel.

6. Luînd ca model descrierea de la exercițiul 1, alcătuiți o compunere în care attributele și complementele să facă descrierea mai sugestivă.

7. Analizați sintactic textul următor (subiectele, predicatele, attributele și complementele), precizînd prin ce părți de vorbire este exprimat fiecare dintre ele:

Cad asabii ca și pilcure risipite pe cîmpie,
În genunchi cădeau pedestri, colo cai se răstoarnă,
Cînd săgețile în valuri, care suieră, se toarnă
Și, lovînd în față, n spate, ca și crivățul și gerul,
Pe pămînt lor li se pare că se năruie tot cerul...
Mircea însuși, mină-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;
Durduind soseau călării ca un zid înalt de sulți,

Printre cetele păgine trec rupindu-și large uliți;
Risipite se-mprăstie a dușmanilor șiraguri,
Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri,
Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată —
Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vinturată.

(Mihai Eminescu — *Scrisoarea III*)

(În versul al cincilea subiectul predicatului *se pare* este propoziția „că se năruie tot cerul“...)

8. Explicați ce efecte stilistice a urmărit autorul prin repetarea verbului *vine* în versul al șaptelea.

9. De ce a scris poetul: *a dușmanilor șiraguri, a țării steaguri*, în loc de *șiragurile dușmanilor, steagurile țării*?

10. Explicați de ce unele complemente circumstanțiale ca *în genunchi, pe pământ, printre cetele, peste-un ceas, ca pleava* precedă cuvintele determinate de ele.

11. Explicați folosirea virgulei în versurile de la exercițiul 7.

12. Care atribute și complemente din versurile de la exercițiul 7 sînt folosite pentru a se obține efecte stilistice și care sînt absolut necesare pentru exprimarea clară a unor idei?

13. Descrieți în proză lupta de la Rovine, așa cum rezultă din versurile de la exercițiul 7. (Puteți renunța la unele din atributele și complementele folosite de poet, fără a schimba ideile și ansamblul descrierii.)

Complementul circumstanțial de cauză

I

Texte: Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium...

(Mihai Eminescu — *Scrisoarea III*)

Temîndu-se ca poporul să nu se ridice infuriat și să scape pe prinsul său, Alexandru-Vodă *hotări* a-i grăbi moartea.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

Apa era *turbure* din cauza mîlului tîrit de undele ei.

Întrebări: 1. Ce părți de vorbire sînt *clocoti, hotări* și *turbure*?

2. Ce exprimă cuvintele *de zgomot, de arme, de bucium, temîndu-se, din cauza mîlului*, care determină verbele *clocoti, hotări* și adjectivul *turbure*?

3. Dacă determină verbe sau adjective, ce părți de propoziție sînt acestea?

4. Prin ce părți de vorbire sînt exprimate aceste complemente?

5. De ce cuvinte sînt precedate unele dintre complementele la care ne-am referit? Care dintre ele?

Explicații: Cuvintele *de zgomot, de arme, de bucium, temîndu-se, din cauza mîlului*, care determină verbele *clocoti, hotări* sau adjectivul *turbure*, arătînd cauza acțiunii ori a însușirii exprimate de acestea, sînt complemente circumstanțiale de cauză.

Complementele circumstanțiale de cauză răspund la una dintre întrebările *din ce pricină?*, *din ce cauză?* și pot fi exprimate prin *substantive* sau *pronume*, precedate de prepozițiile și locuțiunile prepoziționale *de, din, pentru, din cauza, din pricina*, prin *verbe la gerunziu, adjective* sau *participii* cu valoare de adjectiv (precedate de prepoziția *de*):

Din cauza ploii s-a adăpostit la o cabană.

Din pricina lui n-am putut sosi la gară la ora stabilită.

De obosit (de flămînd), abia mai putea merge în pas cu ceilalți.

Alunecînd pe gheață, și-a fracturat o mînă.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați complementele circumstanțiale învățate pînă acum din fragmentele următoare, arătînd:

- cuvintele pe care acestea le determină;
- prin ce parte de vorbire este exprimat fiecare dintre aceste complemente;
- întrebările la care răspund;
- în ce caz sînt substantivele prin care sînt exprimate;
- prepozițiile care le precedă.

a) Crudul Alexandru-Vodă nu întîrzie a se înpăimînta de acel mare nume al banului Mihai. Vru să-l piarză cu orice chip și, neîndrăznind a-l prigoni de față, trimise ucigași spre a-l prinde... Însă prins fiind în cale de oamenii lui Alexandru, ce îl pîneau, el fu adus în București, unde domnul, cătrănit de minie, îl învinovăți de trădător și rebel [...].

(După Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid! [...]
Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.

(Mihai Eminescu — *Scrisoarea III*)

c) Cînd venea tata noaptea de la pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întuneric.

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

2. Alcătuiți cîte trei propoziții cu complemente circumstanțiale de cauză exprimate prin pronume personale, demonstrative și nehotărîte.

3. Alcătuiți două propoziții în care să existe și cîte un complement circumstanțial de cauză exprimat prin verbe la gerunziu.

4. Spuneți ce funcție sintactică au verbele *a se înspăimînta* și *a prigoni*, din primul text de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Analizați toate complementele circumstanțiale de mod, de timp, de loc și de cauză din textul următor, precizînd părțile de vorbire prin care este exprimat fiecare:

a) Așa cînta regele Dapix și toți curtenii băteau atuncea cu putere piciorul stîng de lespezi, smulgeau cu dreapta paloșele de la șolduri și după datina stră-bună strigau cu toții într-un glas:

— Ca vîntul și ca marea sintem liberi. Și-așa vrem să trăim pe veci! [...]

Bătrînii sfetnici își simțeau singele fierbînd la astfel de cuvinte. Cei tineri își înălțau capetele cît mai sus. Femeile puneau maramele la gură și suspinau:

— Zamolxis ne va ajuta să fim întotdeauna liberi!...

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

b) Așa, grijînd copiii altor mame,
Te stingi zîmbînd în calea ta, fecioară,
Iar căpătîiul somnului tău vitreg
De-un vis deșert zadarnic se-nfioară.

(Octavian Goga — *Dăscălița*)

c) Tirziu, întorcîndu-mă, îl găsii înseninat, căci mioara i se înviorase. Cu o custură cerca să-și facă o trișcă dintr-o rămurică de răchită. Și cînd ridică zîmbînd ochii spre mine, — mă izbi deodată o amintire ce brusc izvora ca din negură, ș-o asemănare izbitoare cu ochii și zîmbetul celei care odată, cu ani în urmă, înflorise ca o floare și-mi fermecase c-un zîmbet și c-o privire un tre-cător ceas al vieții.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

2. Analizați și atributele din aceleași texte și explicați cum le deosebiți de complementele circumstanțiale.

3. Faceți analiza complementelor directe și a celor indirecte din textele de la exercițiul 1, precizînd și cuvintele determinate de ele.

4. Spuneți de care atribute sau complemente s-ar fi putut dispensa autorii celor trei fragmente de la exercițiul 1, fără să se modifice ideile exprimate. (Au acestea și vreun rol stilistic sau numai de a exprima clar și precis anumite idei?)

Complementul circumstanțial de scop

I

Texte: Spre a se despăgubi de banii lor, unii turci *luară în arendă* dăjdiile publice...

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

Sub conducerea lui Mihai Viteazul, românii *au luptat* cu eroism **pentru libertatea și independența** națională.

Întrebări: 1. Care sînt cuvintele determinate de *spre a se despăgubi* și *pentru libertatea și independența*?

2. Dacă determină verbe (sau locuțiuni verbale), ce părți de propoziție sînt acestea?

3. Prin ce părți de vorbire sînt exprimate aceste complemente?

Explicații: Verbul *a (se) despăgubi*, precedat de prepoziția *spre*, și substantivele *libertatea și independența*, precedate de prepoziția *pentru*, care determină locuțiunea verbală *luară în arendă* și verbul *au luptat*, arătînd **scopul** pentru care se săvîrșește acțiunea exprimată de acestea, sînt **complemente circumstanțiale de scop**.

Complementele circumstanțiale de scop determină verbe (sau locuțiuni verbale) și se pot exprima prin substantive, pronume, verbe la supin sau la infinitiv, precedate de prepozițiile (locuțiunile prepoziționale): pentru, spre, la, în, după, în vederea:

Poporul român *muncеște pentru* ridicarea nivelului de trai.

Pentru aceasta *muncim* cu abnegație și noi.

S-a dus cu undița la prins pește.

Noi *învățăm pentru* a ne îmbogăți cunoștințele.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Analizați complementele circumstanțiale de scop din fragmentele următoare, arătînd:

- prin ce părți de vorbire sînt exprimate;
- care sînt verbele determinate de ele;
- prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale care le precedă;
- în ce caz sînt substantivele prin care sînt exprimate acestea;
- la ce mod sînt verbele prin care sînt exprimate complementele circumstanțiale de scop din aceste texte:

a) Aron-Voievod, spre a se putea plăti de datornici, izvodi ca de tot omul din țară să se dea cîte un bou, și orîndui, spre a strînge această nouă dajdie, turcii care, luînd toate vitele de la cei ce aveau spre a împlini pentru acei ce nu aveau, sleiră țara și de vite...

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

b) Virgula se folosește pentru a reda grafic pauzele scurte ori de câte ori marcarea lor este considerată necesară de către autor. În vorbire, asemenea pauze sînt folosite în mod intenționat în două situații:

— pentru a grupa la un loc cuvintele și grupările de cuvinte care formează unități de înțeles și a le despărți, în felul acesta, de restul frazei sau al propoziției;

— pentru a atrage atenția în mod deosebit asupra unor cuvinte, prin despărțirea lor de restul frazei.

(Indreptar ortografic, ortoepic și de punctuație)

2. Analizați și celelalte complemente și atribute din textele de la exercițiul 1 după indicațiile date acolo.

3. Analizați complementele circumstanțiale de scop din propozițiile și frazele următoare:

Am venit la gară pentru primirea fratelui meu, care se întoarce de la București.

Mama a plecat la oraș pentru cumpărături.

Pentru acestea a scos de la CEC cinci sute de lei.

Unchiul meu a plecat ieri la pescuit. Pentru aceasta, și-a pregătit din vreme uneltele necesare.

Noi muncim pentru prestigiul clasei noastre.

Pentru a nu rătăci drumul în excursii, ne folosim de o busolă.

Eu mă grăbesc spre a ajunge la timp la școală.

Pentru a mă scula la timp, pun totdeauna ceasul să sune cu o jumătate de oră mai devreme.

4. Alcătuiți șase propoziții în care să existe și cite un complement de scop.

Complementul de agent

I

Texte: Eminescu a scris multe poezii frumoase.

El a creat și *Scrisoarea III*.

Cei curajoși au cîștigat victoria.

Multe poezii frumoase au fost scrise de Eminescu.

Și *Scrisoarea III* a fost creată de el.

Victoria a fost cîștigată de cei curajoși.

Întrebări: 1. Care sînt predicatele în propozițiile de mai sus?

2. La ce diateză sînt verbele prin care sînt exprimate aceste predicate?

3. Care sînt subiectele în propozițiile din stînga paginii și prin ce sînt exprimate acestea?

4. Au mai rămas ele subiecte și în propozițiile din dreapta paginii?

Explicații: Predicatele propozițiilor scrise în stînga paginii sînt exprimate prin verbele la diateza activă *a scris, a creat, au cîștigat*, iar subiectele prin cuvintele *Eminescu* (substantiv), *el* (pronume) și *cei curajoși* (adjectiv devenit substantiv). În aceleași propoziții, cuvintele *poezii, Scrisoarea III, victoria* sînt complemente directe.

În coloana din dreapta paginii, verbele *a scris, a creat, au cîștigat* fiind trecute la diateza pasivă (*au fost scrise, a fost creată, a fost cîștigată*), cuvintele *Eminescu, el, cei curajoși*, din subiecte, au devenit **complemente**, iar complementele directe *poezii, Scrisoarea III, victoria* s-au transformat în subiecte gramaticale ale acestor propoziții. Complementele *de Eminescu, de el, de cei curajoși* arată, de fapt, de cine a fost săvîrșită acțiunea și sînt subiecte logice ale acțiunii exprimate de verb.

Asemenea complemente care determină verbe la diateza pasivă, arătînd de cine este săvîrșită acțiunea, se numesc **complemente de agent**.

Complementul de agent poate fi exprimat printr-un substantiv (*Eminescu*), pronume (*el*) sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (*cei curajoși*) în acuzativ precedate de prepoziția *de* sau de prepoziția compusă *de către*: *Drumul prin pădure a fost croit de către primii excursioniști*.

Se întrebîntează de către mai cu seamă atunci cînd vorbitorul intenționează să diferențieze complementul de agent de un complement indirect (*Bradul acesta a fost doborît de toporul tău = cu toporul tău*) sau de un complement circumstanțial (*Copilul a fost copleșit de emoție adică din cauza emoției*).

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Rescrieți propozițiile următoare, trecînd verbele predicative de la diateza activă la cea pasivă:

Mama a pregătit masa de seară.

Pisica noastră a prins astăzi doi șoricei înfomețați.

Părinții îi iubesc pe copiii ascultători.

Astronauții au descoperit multe stele necunoscute.

2. Scrieți propozițiile care rezultă după trecerea verbelor predicative de la diateza pasivă la cea activă și explicați ce s-a întimplat cu complementele de agent din aceste propoziții:

Vitele au fost adăpate de către îngrijitorii lor.

Puntea a fost trecută numai de către cei cutezători.

Poezia aceasta a fost scrisă de Alecsandri.

3. Subliniați complementele de agent din următoarele texte și indicați prin săgeată verbele determinate:

a) Drumul ne-a fost arătat de către preotul Ghermănuță, acel sihastru al munților.

(Calistrat Hogaș — *Pe drumuri de munte*)

b) Mai multe lighioane, locuind într-o vale,
Erau des vătămate d-un iute, rău vecin.

(Grigore Alexandrescu — *Dreptatea leului*)

4. Subliniați cu o linie subiectele gramaticale, cu două linii complementele de agent și cu o linie punctată complementele indirecte din următoarele texte:

a) Apostol Bologa fu pornit de patru soldați.

(Liviu Rebreanu — *Pădurea spinzuraților*)

b) Milă mi-i de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este.

(Ion Creangă — *Amintiri din copilărie*)

c) Ca să fii sigur de un lucru, trebuie să-l spui și trebuie să vezi dacă l-au înțeles alții...

(Nicolae Iorga — *Cugetări*)

III

Exerciții recapitulative

1. Arătați ce funcții sintactice au infinitivele în propozițiile și frazele următoare:

A învinge sau a muri este deviza adevăratului erou.

Înainte de a pleca de acasă, Dinu se îmbracă totdeauna potrivit cu vremea.

Datoria noastră este de a respecta regulamentul școlar.

A înota este o plăcere. A minca prea mult este o dovadă de lăcomie.

Prin exerciții multe, învățăm a vorbi corect.

Noi nu plecăm niciodată de acasă fără a anunța pe tata sau pe mama.

Pentru a ne completa cunoștințele, vizităm multe expoziții și muzee.

2. Analizați toate gerunziile din propozițiile și frazele următoare, arătând ce funcție sintactică are fiecare dintre ele:

Plimbându-mă prin parc, am văzut două turturele.

Văzându-l că tace, l-am provocat la o discuție despre pictură.

Am auzit deodată bătând în poartă.

Un copil purtând o haină maro se joacă în fața casei noastre.

3. Arătați ce funcție sintactică au verbele la modul supin din propozițiile și frazele următoare:

Este mai plăcut de mers pe jos decât de călătorit cu tramvaiul sau cu autobuzul.

Melodia aceasta este de cîntat la vioară.

Melodiile de cîntat la vioară au multă sensibilitate.

Cînd termină de cîntat, sora mea rămîne mult timp pe gînduri.

Dinu a plecat astăzi la vînat de prepelițe.

De vorbît la întîmplare este ușor; de judecat înainte de a vorbi este mai greu.

Acest cal este de vîndut.

4. Arătați ce funcție sintactică au participiile din propozițiile și frazele următoare:

Zilele însorite sînt mai plăcute decât zilele înnorate.

Astăzi, dimineața a fost însorită, iar după-amiaza înnorată.

Omul obosit se cunoaște deseori după privire.

5. Arătați ce funcție sintactică au adverbele și locuțiunile adverbiale din propozițiile și frazele următoare:

Astăzi m-am sculat devreme. Ieri însă m-am sculat tîrziu. Cînd m-am deșteptat eu, soarele era sus. Pajiștile de sus sînt mai greu de păscut decât cele de jos, din vale.

Orice lucru bine făcut place. Lucrurile rău făcute mă supără.

De sus privesc în jur și admir îndelung priveliștile greu de văzut de jos.

Tata merge mult pe jos. Mersul pe jos îi face bine.

Mie îmi place mai mult să merg călare.

Noaptea îmi place să admir pînă tîrziu stelele de pe bolta cerească.

Dimineața, devreme, admir mai ales răsăritul soarelui.

6. Arătați ce funcții sintactice au numeralele din propozițiile și frazele următoare:

În clasă noi sîntem treizeci și șase.

Cincisprezece sînt băieți și douăzeci și una sînt fete.

Șase băieți joacă tenis, doi fotbal și șapte baschet.

Dinu este al doilea din clasa noastră. El muncește îndoit față de ceilalți colegi. El citește fiecare lecție de două ori. Cînd învăț să recit o poezie, o citesc chiar de patru sau de cinci ori.

7. Alcătuiți:

a) patru propoziții în care pronumele negative *nimeni* și *nici unul* să aibă diferite funcții sintactice;

b) șapte propoziții în care pronumele, nehotărîte *fiecare*, *oricine*, *unul*, *careva* să îndeplinească diferite funcții sintactice;

c) cinci fraze în care pronumele relative și interogative să aibă diferite funcții sintactice;

d) trei propoziții în care pronumele demonstrative *acesta*, *celălalt* și *aceiași* să aibă funcție de atribut și trei în care să îndeplinească funcția de complement indirect;

e) două propoziții cu pronume posesive și trei cu adjective posesive.

8. Analizați sintactic și morfologic textele următoare:

a) Tot e alb pe cîmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare,

Ca fantasme albe plopii înșirați se pierd în zare,

Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,

Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.

(Vasile Alecsandri — *Iarna*)

b) La un semn, un țărîm de altul, legînd vas de vas, se leagă

Și în sunet de fanfare trece oastea lui întregă;

Ieniceri, copii de suflet ai lui Allah și spahii

Vin de-ntunecă pămîntul la Rovine, în cîmpii;

Răspîndindu-se în roiuri întind corturile mari...

Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari.

(Mihai Eminescu — *Scrisoarea III*)

9. Explicați de ce autorii celor două fragmente de la exercițiul 8 au folosit virgula în cadrul propoziției.

Topica

Ordinea cuvintelor în propoziție

I

Exercitii: 1. Notați cu *S* subiectele, cu *P* predicatele, cu *A* atributele, cu *Cd* complementele directe, cu *Ci* complementele indirecte, cu *Cc* complementele circumstanțiale în propozițiile următoare (de fapt, variante ale aceleiași propoziții dezvoltate):

1. Sosirea primăverii aduce bucurie mare oamenilor, la orașe și la sate.
2. Aduce bucurie mare oamenilor sosirea primăverii, la orașe și la sate.
3. La orașe și la sate, sosirea primăverii aduce bucurie mare oamenilor.
4. La orașe și la sate, aduce mare bucurie oamenilor sosirea primăverii.
5. A primăverii sosire, la orașe și la sate, oamenilor mare bucurie aduce.

2. Scoateți separat, pentru fiecare variantă a propoziției de mai sus, literele cu care ați notat părțile de propoziție în ordinea așezării lor, după modelul primei variante: $S + A + P + Cd + A + Ci + Cc + Cc$.

Întrebări: 1. Care dintre variantele propoziției de mai sus este mai obișnuită în vorbirea oamenilor, mai potrivită cu gândirea logică, prima sau ultima?

2. Dacă prima este mai obișnuită, mai logică, cum vi se pare ultima și unde o putem întâlni mai des?

3. Dacă în prima variantă vorbitorul insistă asupra subiectului, în a doua și a treia asupra căror părți de propoziție se insistă mai mult?

4. Unde se plasează, ca ordine în propoziție, cuvintele asupra cărora se insistă mai mult?

5. Ați mai putea orîndui și în altă variantă propoziția de la exercitiul 1?

Explicații: În vorbire, ordinea cuvintelor în propoziție după funcțiile lor sintactice (topica) nu este fixă. În mod obișnuit, conform gândirii logice a oamenilor, ordinea cuvintelor în propoziție este cea din prima variantă, adică:

subiect + atribut + predicat + complement direct (+ atribut uneori) + complement indirect (+ atribut dacă este necesar) + complement circumstanțial (cu sau fără atribut)

sau simplificat: $S + A + P + Cd + Ci + Cc (+ A, \text{ pe lângă } Cd, Ci, Cc)$.

Ținînd seama de dependența care există între diferitele părți de propoziție, schema acesteia ar putea marca prin săgeți și raportul dintre ele: $S \leftarrow A + P \leftarrow Cd \leftarrow A - Ci - Cc$.

În felul acesta, se observă mai ușor că subiectul cu atributele care îl determină formează o grupă — a subiectului —, iar predicatul, cu toate complementele care îl determină, inclusiv atributele respective, formează altă grupă — a predicatului.

Cînd vorbitorul reliefează o acțiune, primul loc în propoziție îl ocupă predicatul, iar dacă insistă asupra timpului sau locului acțiunii, primul loc îl ocupă complementul circumstanțial de timp sau complementul circumstanțial de loc.

Astfel, în variantele 2, 3 și 4, prin renunțarea la ordinea obișnuită a cuvintelor în propoziție, se are în vedere tocmai acest aspect al exprimării.

Prin inversarea ordinii (a topicii), se urmăresc deseori efecte stilistice. Cu cît ordinea este mai puțin obișnuită, cu atît, uneori, se pot obține efecte aparte, așa cum se observă în varianta 5, cu o topică folosită mai mult în poezie.

O propoziție simplă nu poate avea decît două variante: $S + P$ sau $P + S$, iar uneori numai P .

Propozițiile dezvoltate, de asemenea, nu conțin, de obicei, toate felurile de atribute și de complemente, ci numai o parte din ele.

II

Exerciții de efectuat în clasă

1. Notînd cu literele date mai sus (*S*, *P*, *A*, *Cd*, *Ci*, *Cc*) diferitele părți de propoziție, faceți schemele următoarelor propoziții:

Mihai Viteazul, domnitorul Țării Românești, a învins pe turci, prin lupte repetate, la Călugăreni.

Sub domnia lui Ștefan cel Mare, Moldova a cunoscut o mare înflorire.

Lui Ștefan cel Mare i-a urmat, la domnie, fiul său Bogdan.

În Moldova, după Bogdan, s-au succedat mai mulți domnitori.

2. Citiți toate variantele posibile ale propozițiilor de mai sus.

3. Comparați următoarele propoziții cu variantele lor din vorbirea obișnuită și explicați efectul artistic al topicii versurilor:

a) Sara, pe deal buciulul sună cu jale.

(Mihai Eminescu — *Sara pe deal*)

b) În munții noștri astăzi zăpezile torc leneș...

(Nicolae Labiș — *Scrisoare mamei*)

c) Cu calu-n mina stîngă, cu pala-n mina dreaptă,
Amenințînd cu ochii tatarii. mi-i așteaptă...

(Vasile Alecsandri — *Dan, căpitan de plai*)

III

Exerciții facultative

1. Transformați în propoziții dezvoltate următoarele propoziții simple și scrieți toate variantele lor posibile:

Andrei și Emil scriu. Ileana citește.

Elevii învață. Toamna este bogată.

2. Stabiliți ordinea cuvintelor din următoarele propoziții:

a) Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,

Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă.

(Vasile Alecsandri — *Iarna*)

- b) Pe vodă-l zărește călare trecînd
Prin şiruri, cu fulgeru-n mină.

(George Coşbuc — Paşa-Hassan)

- c) Strălucirea naşterii lui Mihai, sfatul lui cel drept şi priceput, cuvîntul lui blînd şi îmbelsugat, iar mai cu seamă faptele cunoscute ale lui, îi cîştigă inima poporului... în toate părţile ţării.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

- d) Capul, mare cît o solniţă, nu şi-l mişcă nici la dreapta, nici la stînga.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

3. Explicaţi cum s-a folosit virgula în aceleaşi texte.

4. Alcătuiţi cinci propoziţii după următoarele scheme:

a) complement circumstanţial de timp + predicat + complement direct + atribut adjectival + complement indirect;

b) predicat verbal + complement indirect + complement direct + atribut substantival;

c) subiect multiplu + predicat nominal + complement circumstanţial + atribut adjectival;

d) complement direct + atribut adjectival + predicat verbal + subiect + atribut substantival + atribut adjectival;

e) atribut adjectival + complement circumstanţial + predicat verbal + complement direct + atribut + complement indirect + atribut substantival.

5. Explicaţi folosirea virgulei în propoziţiile dezvoltate alcătuite după indicaţiile date la exerciţiul 4.

6. Transformaţi în proză cele două propoziţii în versuri de la exerciţiul 2 şi arătaţi ce modificări aţi făcut în topica lor.

Sintaxa frazei

Fraza

Coordonarea şi subordonarea

I

Fraza este o îmbinare de mai multe propoziţii în care trebuie să existe cel puţin o propoziţie principală.

Propoziţiile dintr-o frază pot fi **principale** şi **secundare**.

Între propoziţiile unei fraze se pot stabili două feluri de raporturi:

de coordonare şi **subordonare**.

În raport de coordonare se găsesc:

- a) **două sau mai multe propoziţii principale:**

Ana scrie¹, Dan citeşte², iar eu ascult muzică³.

- b) **două sau mai multe propoziţii secundare care depind de aceeaşi regentă:**
Omul¹ care are voinţă² şi este hotărît³ învinge toate greutăţile¹.

Ascult¹ ce spui² şi /cum te exprimi³./

Propoziţiile 2 şi 3, care sînt subordonate propoziţiei regente 1, se găsesc (în ambele exemple) în raport de coordonare.

În raport de subordonare se află:

O propoziţie secundară care depinde de o regentă, fie că aceasta este o propoziţie principală, fie că este şi ea tot secundară:

Am lipsit de la şcoală¹, fiindcă am fost bolnav².

(principală regentă) (secundară, subordonată)

Am auzit¹ că ai lipsit de la şcoală², deoarece ai fost bolnav³.

(princip. reg.) (subordonată regentă) (subordonată)

În ultimul exemplu, propoziţia 2 este subordonată faţă de propoziţia 1, dar, în acelaşi timp, este regenta propoziţiei 3.

Propoziţiile secundare (subordonate) se mai numesc şi dependente.

Propoziţiile coordonate dintr-o frază pot fi alăturate (aşezate una după alta, fără nici o conjuncţie) sau legate prin una din conjuncţiile: **şi, dar, iar, însă, ci, nici, sau, ori, deci, aşadar**.

Cînd sînt alăturate, între ele se pune virgulă, dacă nu sînt legate prin conjuncţiile **şi, sau, ori**:

Am venit la el¹, am sunat la uşă² şi /mi-a deschis³./

Prin virgulă sînt separate de propoziţiile care le precedă şi cele legate prin conjuncţiile: **dar, însă, ci, nici, deci, aşadar** şi, uneori, **iar**:

Am venit la tine¹, dar nu te-am găsit acasă²./

Propoziţiile subordonate sînt, deseori, separate prin virgulă de regentele lor, mai ales cînd se află înaintea acestora:

Am venit la tine¹, deşi ploua atît de tare²./

Cînd plouă tare¹, stau acasă²./

Frazele pot fi formate prin coordonare, subordonare sau şi prin coordonare şi prin subordonare.

II

Exerciţii de efectuat în clasă

1. Despărţiţi în propoziţii frazele următoare, procedînd astfel:

— subliniaţi mai întîi predicatele;

— închideţi într-un dreptunghi conjuncţiile (pronumele şi adverbele cu rol de conjuncţie) şi locuţiunile conjuncţionale care leagă între ele (introduc) propoziţii;

— despărţiţi cu o linie verticală propoziţiile şi notaţi-le cu cîte o cifră, după modelul celor folosite în prima parte a acestui capitol.

a) Vremurile s-au schimbat, scopul marilor construcții de asemenea s-a schimbat, arhitectura e alta, și frumusețea e alta, dar e tot frumusețe, iar sufletul însetat o recunoaște, se bucură și o salută.

(Geo Bogza — *Rarăul*)

b) N-a plins, nu s-a bocit, nu și-a sărutat copila, ci a stat așa, cu capul în palmele aspre.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

c) Număra așa ca-n vis de cîte ori a urcat și-a scoborit dealul acela, socotea cam cîte poveri de piatră să fi adus în vreme de vreo patruzeci și cinci de ani.

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

d) O zbatere de aripi, un țipăt ascuțit, mirat parcă, țipătul liștei, ne făcură să răsărim din lenea ce ne amorsea.

(Mihail Sadoveanu — *Taine*)

e) Se povestește, astfel, că în zilele acelea, după o iarnă grea și îndelungată, pământul începuse ușor să se zbicească și dealurile blinde ale Dobrogei să se înveșminte cu verdeață.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

f) Astfel, în minutul cînd armata țării era dezorganizată de domnul ce se temea de dînsa, el își organizează un trup de oștire, prin care ținea în frînă împilările turcilor și ocrotea pe supușii săi.

(Nicolae Bălcescu — *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*)

2. Notați cu litera **P** propozițiile principale și cu **S** pe cele secundare din frazele de la exercițiul 1.

3. Arătați care dintre propozițiile din frazele de la exercițiul 1 se află în raport de coordonare și care în raport de subordonare.

4. Explicați folosirea virgulei în frazele de la exercițiul 1.

III

Exerciții facultative

1. Procedînd ca la exercițiul 1 de la exercițiile de efectuat în clasă, despărțiți în propoziții textul următor:

Și cînd ridică zîmbind ochii spre mine, — mă izbi deodată o amintire ce brusc izvora ca din negură, ș-o asemănare izbitoare cu ochii și zîmbetul celei care odată, cu ani în urmă, înflorise ca o floare și-mi fermecase c-un zîmbet și c-o privire un trecător ceas al vieții.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

2. Notați cu **P** propozițiile principale și cu **S** propozițiile subordonate din textul de la exercițiul 1.

3. Procedînd ca la exercițiul 1, separați propozițiile din frazele următoare, apoi subliniați propozițiile principale și notați cu **RP** propozițiile principale regente, cu **RS** secundarele regente și cu **S** subordonatele neregente:

a) Dacă subiectul e așezat după predicat, complementele circumstanțiale se intercalează între virgule numai cînd autorul vrea să atragă atenția asupra lor.

(Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație)

b) Constatăm, așadar, că modificările fonetice petrecute în latină înainte de secolul al V-lea sînt urmate de atestarea istorică a unui grai romanic, care, deși cunoscut numai prin trei cuvinte, într-o formă nesemnificativă, este totuși din secolul al VI-lea.

(Ion Coteanu — *Morfologia numelui în protoromână*)

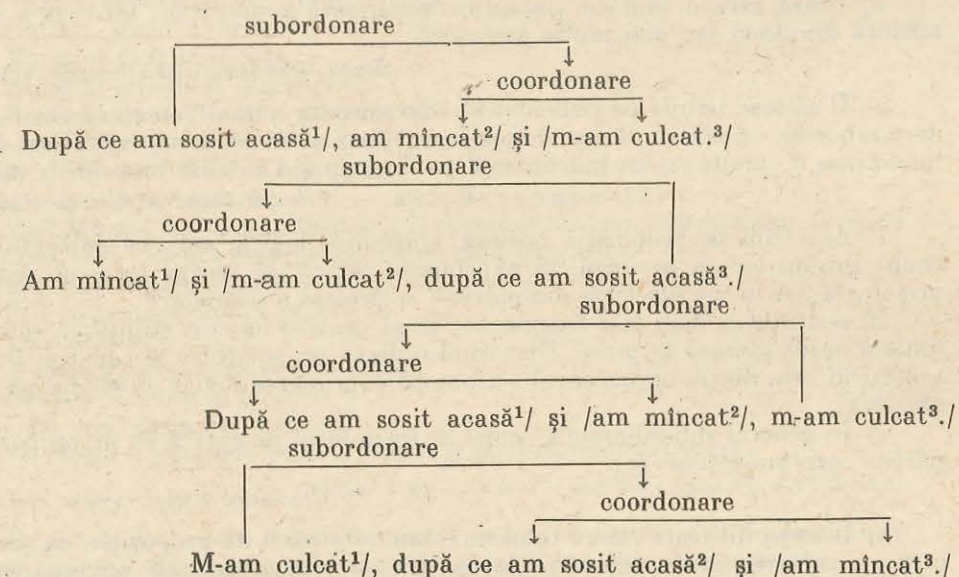
c) Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
Pînă văd pănjeniișul între tufe ca un pod,
Peste care trece-n zgomot o mulțime de norod.

(Mihail Eminescu — *Călin—File din poveste*)

d) V-am spus, cum mi se pare, de nu îți fi uitat,
Că lupul se-ntimplase s-ajungă împărat.

(Grigore Alexandrescu — *Lupul moralist*)

4. Marcați, după modelele următoare, raporturile stabilite între diferitele propoziții din frazele de la exercițiul 3:

5. Așa cum se observă din exemplele date la exercițiul 4, nici ordinea propozițiilor în frază nu este fixă.

Explicați de ce unele dintre frazele următoare încep cu una sau două propoziții principale, iar altele cu una sau două propoziții secundare (mai întîi notați cu **P** propozițiile principale și cu **S** pe cele secundare):

a) Cînd regele a roștit acestea toate, a izbucnit deodată un ris năprasnic între geți.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

b) — Să nu mori, că numai tu mi-ai rămas de la mama... îi zicea el încet.

(Mihail Sadoveanu — *Un om năcăjit*)

- c) Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul,
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul.

(Mihai Eminescu — *Călin*—*File din poveste*)

- d) — Stai, Batore, stai, calule sărace, că de-acum n-o să mai porți piatra în spinare!

(Ion Agârbiceanu — *Fefelega*)

- e) După ce Ana îi povesti așa cum se petrecuseră lucrurile, Sandu o asigură încă o dată că, în ruptul capului, el nu credea nimic din tot ceea ce auzise.

(Ion Popescu, din vol. *Autoritatea părinților*)

- f) Când mantaua domnească este de piei de oaie,
Atunci judecătorii fiți siguri că despoaie.

(Grigore Alexandrescu — *Lupul moralist*)

6. Schimbați, atât cât este posibil, ordinea propozițiilor din frazele următoare:

- a) Din cauză că ortografia este, mai mult decât pronunțarea, supusă regulilor logice, ea ține seama mai mult de înlănțuirea ideilor în propoziție sau în frază.

(Alexandru Graur — *Mic tratat de ortografie*)

- b) Fraza este o unitate sintactică superioară propoziției, întrucât e constituită din două sau mai multe propoziții.

(După *Gramatica limbii române*, vol. II)

- c) Îl alesese Gebila pe Gebeides să-i fie mire nu numai pentru că era fecior de tarabostes, ci pentru că era el însuși un viteaz și un războinic neînfricat care înfruntase de multe ori cu îndrăzneală pe dușman și-l zvîrlise în valurile mării.

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

7. Așa cum în propoziție ordinea obișnuită, logică, este ca subiectul să ocupe primul loc, și în frază, în exprimarea logică, se începe cu o propoziție principală, iar în cea afectivă, dimpotrivă, se preferă o secundară.

În continuare dăm trei fragmente: două dintr-o lucrare științifică și unul dintr-o operă literară în proză. Urmărind ordinea propozițiilor în cele trei fraze, arătați în care dintre ele accentul s-a pus pe exprimarea logică și în care pe cea afectivă:

- a) În general subordonatele ocupă în frază locul pe care îl au în propoziție părțile corespunzătoare lor.

(*Gramatica limbii române*, vol. II)

- b) Interjecțiile care nu au rolul unei anumite părți de propoziție, ca și cele care au valoarea unei propoziții întregi, nu au topică fixă, ele pot apărea la începutul, în interiorul sau la sfârșitul propoziției de care se leagă (de cele mai multe ori apar la început).

(*Gramatica limbii române*, vol. II)

- c) De treci și astăzi prin cimpia ce se întinde între Dunăre și mare, poți să mai vezi piatra aceea unde a stat Gebeides și a cîntat cîntecul lui pentru viteazul Dapix și fiica lui, Gebila!...

(Alexandru Mitru — *Viteazul Dapix și fiica lui, Gebila*)

8. Alcătuiți următoarele fraze și arătați ce raporturi s-au stabilit între propozițiile care le alcătuiesc:

- a) una cu patru propoziții principale;

- b) una cu două propoziții principale și una secundară;
c) una cu două propoziții secundare și una principală;
d) una cu două propoziții principale și două secundare;
e) una cu două propoziții principale și trei secundare;
f) una cu trei propoziții principale și două secundare.

Semnele ortografice și de punctuație

Exerciții aplicative

I

1. Scrieți după dictare textul următor:

Andrei simți o mină moale, călduță, acoperindu-i ochii. Se prefăcu surprins. Mircea, care observase jocul, strigă rîzînd.

— Ghici!... ghici!... cine e?

— Nu știu! O fi bunicuța!

— Nu, n-ai ghicit! E altcineva!

— Atunci, ajută-mă tu... și spune-mi!

Mircea se apropie de el, îl trase în jos și-i șopti ceva la ureche.

— A!... Ea este? Nici nu bănuiam.

Ana se prefăcu supărată:

— Vai! Mircea, de ce m-ai trădat?! Îl cuprinse însă cu ambele mîini, îl ridică la înălțimea ei și-l sărută cînd pe un obraz, cînd pe altul.

— Ei, v-ați distrat bine?

— Știi ce frumos m-am jucat!...

— Dar tătucu?

— A citit și mi-a spus și-o poveste.

— Bravo! Și acum ce facem?

— Cum vrei! răspunse Andrei.

— Să facem o plimbare prin Cișmigiu și apoi să mergem acasă.

(Ion Popescu — din vol. *Autoritatea părinților*)

2. Explicați de ce s-au folosit în textul de la exercițiul 1 atât de des liniuța de dialog, semnul întrebării, semnul exclamării și punctele de suspensie.

3. Explicați de ce: *acoperindu-i*, *n-ai ghicit*, *ajută-mă*, *spune-mi*, *și-i șopti*, *m-ai trădat*, *și-l sărută*, *v-ați distrat*, *m-am jucat*, *mi-a spus*, *și-o poveste* au fost scrise cu liniuță de unire (cratimă). Din ce părți de vorbire este alcătuit fiecare dintre grupurile de cuvinte scrise cu liniuță de unire?

4. Arătați care dintre îmbinările de cuvinte de la exercițiul 3, scrise cu liniuță de unire, ar putea fi scrise și fără aceasta. În ce condiții?

5. Transcrieți cele relatate sub formă de dialog în textul de la exercițiul 1 în așa fel, încît să nu mai apară ca o discuție între tată, fiu și mamă, ci ca o întîmplare la care asistă cineva și apoi o povestește ca un martor ocular. (La care dintre semnele de punctuație veți renunța?)

6. După modelul de la exercițiul 1, alcătuiți o scurtă compunere în care să redați un dialog (o discuție) între doi colegi sau între două persoane cunoscute care nu s-au mai văzut de mult.

II

1. Explicați pentru ce s-a folosit fiecare semn de punctuație sau de ortografie din textele următoare:

- a) — De ce te frămîntî așa, om bun?
— Ia, vreau să zvirl niște nuci în pod și țăpoiul ista, bată-l scîrba să-l bată, nu-i nici de-o treabă...
— Că degeaba te trudești, nene! Poți să-l blastămi cît l-ei blăstăma, habar n-are țăpoiul de scîrbă. Ai un oboroc?
— Da cum să nu.
— Pune nucile într-însul, ie-l pe umăr și suie-le frumușel în pod; țăpoiul e pentru paie și fin, iar nu pentru nuci.

(Ion Creangă — *Prostia omenească*)

b) — Apoi eu n-am casă grea, măi Ioane? Vezi bine, patru copii aci, două fete la oraș în pension...

- Auleo, ai și la oraș!...
— Doi băieți la Paris...
— Săracii de noi!!
— Vezi că și eu am greutăți, mă Ioane.
— Dă, cocoane, însă eu zic ca fiecare să-și crească copiii.
— Apăi eu ți-i dau ție să-i crești, măi Ioane?
— Nu, cocoane, dar cu prașila, drept și drept.
— Stăi să-ți dau eu drept, mă Ioane.
Se apropie de țăran și începe să-i care la pumni în cap.

(Ion Luca Caragiale — *Arendașul român*)

2. Arătați care sînt vocativele și interjecțiile din textele de mai înainte și care sînt semnele de punctuație folosite pentru separarea lor de restul propoziției sau al frazei.

3. Textul următor fiind transcris fără semnele necesare de punctuație și de ortografie, puneți acolo unde trebuie aceste semne:

Îndată ce țăranul se ivește arendașul roșu de furie începe săi strige
Opincarule mămăligarule țopirlanule să mă dai tu pe mine în vileag
Se apropie încet de el și începe săi care la pumni în cap
Subprefectul zice cu blîndețe
Cocoane Arghir cocoane Arghir
Însă Arendașul e prea minios ca săl audă Dă înainte și tocmai după ce
obosește iese pe ușă răcnind
Să te sature de cercetare
Cînd țăranul își mai vine puțin în fire subprefectul îl întreabă
Ei ia spune cum a fost
Păi dumneata nu văzuși
Lasă asta ailaltă
Ailaltă întocmai ca și asta încă una și zac toată vara și la iarnă mor de
foame Mai bine îi fac acele zece zile

(După Ion Luca Caragiale — *Arendașul român*)

4. Comparați formele directe cu cele inverse ale verbelor scrise cursiv aici și explicați de ce diferă ortografia lor:

Dusu-s-a și s-a dus. Văzutu-l-am și l-am văzut.
Spusu-mi-a și mi-a spus. Părutu-mi-s-a și mi s-a părut.
Spusu-mi-s-a și mi s-a spus. Datu-i-s-a și i s-a dat.

5. După ideile sugerate aici, alcătuiți o compunere în care să se folosească dialogul, ghilimelele, punctele de suspensie, semnul întrebării și al exclamării, punctuația vocativelor, a subiectelor multiple, a numelor predicative multiple (formate din mai multe adjective):

Doina și Mircea au citit aceeași carte. El își exprimă admirația pentru unele personaje ale cărții. Discuția dintre ei este foarte aprinsă, cu replici scurte și prompte. Pentru ilustrarea celor susținute, fiecare citează și scurte pasaje din textul cărții.

Mic dicționar explicativ

Scopul acestui mic dicționar este familiarizarea elevilor cu folosirea dicționarului și explicarea unora dintre cuvintele folosite la exerciții sau în textul manualului.

S-au folosit următoarele abrevieri (prescurtări):

< = din

invar. = invariabil

pop. = popular

suf. = sufix

s.f. = substantiv feminin

s.m. = substantiv masculin

s.n. = substantiv neutru

adj. = adjectiv

vb. = verb.

adv. = adverb

reg. = regional

Acest dicționar este numai pentru consultat, nu pentru memorat cuvintele date aici.

A

abundență, s.f. — belșug, bogăție.

acoladă, s.f. — semn grafic de forma a două fragmente de arc împreunate, prin care se arată că mai multe cuvinte, formule etc. sint legate între ele printr-un anumit raport.

acordeonist, s.m. și f. — persoană care cântă la acordeon.

actor, s.m. — artist care interpretează roluri în piese de teatru sau în filme.

adekvat, adj. — potrivit, corespunzător, nimerit.

ademeni, vb. IV. — a atrage, a ispiti, a momi.

afectiv, adj. — privitor la sentimente; care dovedește afecțiune; sentimental.

afix, s.n. — nume dat atât sufixelor, cât și prefixelor.

alienare, s.f. — înstrăinare a unor bunuri; transmiterea dreptului de proprietate.

alienație, s.f. — boală mintală; nebunie.

alintă, vb. I — a mîngia, a dezmiarda; a răsfăța.

alabăstru, s.n. — varietate de ghips cu aspect de marmură albă, străbătută de vine transparente, care se întrebuintează la fabricarea unor obiecte ornamentale.

amabil, adj. — prietenos, binevoitor, politicos.

amabilitate, s.f. — însușirea de a fi amabil; atitudine sau faptă amabilă.

ambulant, adj. — care își exercită activitatea (profesiunea) trecînd dintr-un loc în altul.

anarhie, s.f. — stare de dezorganizare, de dezordine, de haos, într-o țară, într-o instituție etc.; nesupunere, indisciplină a individului față de o colectivitate organizată.

antebelic, adj. — dinaintea unui război.

antebrăț, s.n. — parte a brațului de la cot pînă la încheietura mîinii.

antemăsurătoare, s.f. — măsurătoare prealabilă a unui obiect.

antemeridian, adj. — de dinainte de amiază, de dimineață.

antepenultim, adj. — care ocupă locul al treilea, socotind de la ultimul.

anteproiect, s.n. — proiect în primă redactare (<ante- + proiect).

anteriôr, adj. — care s-a petrecut mai înainte, precedent; care este așezat în față.

antevorbitor, s.m. — vorbitor care precedă altui vorbitor (<ante- + vorbitor).

antiaeriân, adj. — care este îndreptat împotriva atacurilor aviației.

antibiotic, s.n. — medicament care are proprietatea de a opri creșterea și înmulțirea unor bacterii sau microbi.

anticămeră, s.f. — cameră în care stau cei care așteaptă să fie primiți de un superior, de un medic, un avocat etc.

anticăr, s.m. — negustor de cărți vechi; colecționar de obiecte antice.

antiepidemic, adj. — care se folosește împotriva epidemiilor (<anti- + epidemic).

antiimperialist, adj. — care luptă împotriva imperialismului (<anti- + imperialist).

antimonarhic, adj. — care este împotriva monarhiei.

antipatic, adj. — nesuferit.

antiregalist, s.m. și f. — persoană care luptă împotriva regalității (<anti- + regalist).

antiséptic, adj. — care previne sau înlătură infecțiile sau împiedică putrezirea.

apărte, adv. — separat; adj. — deosebit, special.

arbitrál, adj. — hotărît de arbitru.

arbitrăr, adj. — (făcut) după propria părere a cuiva, fără a ține seama și de părerea altuia; (făcut) la întîmplare.

aristocratic, adj. — care aparține sau este propriu aristocrației.

arșic, s.n. — os al articulației genunchiului, la picioarele de dinapoi ale mieilor, folosit la un joc de copii.

artistic, adj. — care aparține sau privește arta; (adverbial) executat cu artă, cu talent.

astringént, adj. — care contractează țesuturile organismului.

atestă, vb. I — a dovedi; a confirma (ceva).

atómic, adj. — care ține de atomi, specific atomilor.

atróce, adj. invar. — cumplit, sîngeros, fioros, groaznic.

auténtic, adj. — a cărui realitate nu poate fi pusă la îndoială; re-

cunoscut ca propriu unui autor sau unei epoci; întocmit sau investit cu toate formele legale.
autoapărare, s.f. — apărare prin mijloace proprii.
autobază, s.f. — centru de întreținere și exploatare a autovehiculelor (<auto + bază).
autograf, s.n. — text (dedicație) scris de mîna autorului.
avansat, adj. — ajuns la o treaptă de dezvoltare înaintată.

B

bagateliză, vb. I. — a micșora importanța unui lucru; a subaprecia; a minimaliza.
barbăr, s.m. — 1. nume dat în antichitate, de greci și de romani, oricărei persoane care făcea parte dintr-o populație străină, pe care ei o considerau pe o treaptă de cultură inferioară; 2. nume dat, în trecut, popoarelor migratoare, care s-au așezat, la începutul evului mediu, în Europa; 3. (adjectival) persoană care se comportă într-un mod necivilizat, care are o purtare grosolană, sălbatică.
baroc, adj. — (în expr.) *stil baroc* = stil artistic dezvoltat în sec. XVII—XVIII, caracterizat prin excesul de ornamentare complicată, de înflorituri; (în arhitectură) caracterizat prin neregularitatea liniilor și prin monumentalitate.
bădișor, s.m. — (pop.) bădiță (<bade + suf. -ișor).
bădiță, s.m. (pop.) — diminutiv al lui *bade*; termen de respect cu

care cineva se adresează unui frate mai mare; nene.
băiețește, adv. — ca băieții (*băiat + suf. -ește*).
binefacere, s.f. — faptă bună, ajutor dat cuiva; folos, avantaj (<*bine + facere*).
bineînțeles, adv. — desigur, firește (*bine + înțeles*).
binemerită, vb. I — a câștiga dreptul la recunoștința cuiva (<*bine + merita*).
binevoi, vb. IV — a avea bunăvoință, a crede (a găsi) de cuviință (<*bine + voi*).
blănăr, s.m. — meseriaș, care lucrează sau vinde blănuri (<*blână + suf. -ar*).
blănărie, s.f. — meseria blănarului; atelier unde se lucrează blănuri; magazin de blănuri (<*blănar + suf. -ie*).
bolnăvicios, adj. — care contractează ușor o boală, care are sănătatea șubredă (<*bolnav + suf. -icios*).
bombardament, s.n. — bombardare a unui obiectiv.
brumăriu, adj. — de culoarea brumei; alb-cenușiu (<*brumă + suf. -ăriu*).
butnăr, s.m. (reg.) — dogar.

C

calmă, vb. I — a liniști, a potoli.
caracteristic, adj. — care constituie trăsătura distinctivă a unei ființe, a unui lucru sau a unui fenomen.

caracteriză, vb. I — a înfățișa, a face să reiasă trăsăturile caracteristice ale unei persoane (lucru sau fenomen).
carbonifer, adj. — teren care posedă zăcămintele de cărbuni; privitor la cărbunele de pământ.
compléx, s.n. — unitate formată din mai multe părți, din mai multe elemente.
compléx, adj. — format din mai multe elemente care alcătuiesc un tot.
complement, s.n. — întregire, complinire; parte secundară a propoziției care determină un verb, adjectiv sau adverb.
compliment, s.n. — cuvînt de laudă, de măgulire adresat cuiva prietenește.
componént, adj. — care intră ca parte într-un întreg; alcătuitoare.
componénță, s.f. — totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate, alcătuire (<*compon(ent) + suf. -ență*).
comunicăre, s.f. — acțiunea de a comunica și rezultatul ei; înștiințare, știre, veste; raport, relație, legătură, prezentare, într-un cerc de specialiști, a unei contribuții personale într-o problemă științifică.
comunicație, s.f. — mijloc de comunicare între puncte diferite, legătură, contact.
conațional, s.m. — persoană care face parte din aceeași națiune cu cineva (<*co(n)- + național*).
concentrație, s.f. — (în chimie) grad de saturare, de densitate a unui corp.

concépt, s.n. — idee generală care reflectă just realitatea; ciornă, schiță.
concludént, adj. — convingător.
concordánță, s.f. — acord, potrivire.
condamnă, vb. I — a osîndi printr-o sentință judecătorească, a supune unei pedepse; a exprima o dezaprobare; a blama, a veșteji; a considera un bolnav pierdut, fără nici o speranță de salvare; a astupa, a închide definitiv o fereastră (o ușă) etc.; a bloca
confidént, s.m. — prieten căruia i se încredințează gîndurile intime, tainele.
confortabil, adj. — care oferă confort; comod.
confráte, s.m. — tovarăș de profesie, de meserie (din *con- + frate*).
congelá, vb. I — a face ca un lichid să înghețe; a conserva un aliment prin acțiunea frigului.
conlucră, vb. I — a colabora cu cineva, a-și da contribuția la o acțiune (<*con- + lucra*).
consecvént, adj. — care acționează conform cu principiile sale, credincios ideilor sale.
consecvénță, s.f. — faptul de a fi consecvent.
consfătuí, vb. IV — a se sfătui împreună (<*con- + sfătui*).
consolidá, vb. I — a face sau a deveni solid, durabil, a întări.
constituént, s.n. — fiecare dintre elementele ce formează un ansamblu.

consultăție, s.f. — examinare a unui bolnav de către un medic; lămurire, indicație.

conștient, adj. — care își dă seama de posibilitățile sale (de rolul său în societate); care are conștiință.

contemplă, vb. I — a privi îndelung (și cu admirație).

contopí, vb. IV — a se amesteca cu ceva, formînd un singur tot; a se uni strîns (<con- + topi).

contracandidat, s.m. — persoană care candidează împotriva altui candidat pentru ocuparea unei funcții sau a unei demnități (din <contra- + candidat).

contractá¹, vb. I — a încheia un contract; a lua asupra sa o obligație, a se îndatora la... Expr. *A contracta o datorie* = a face o datorie, a se imprumuta; a se molipsi de..., a se îmbolnăvi de...

contractá², vb. I — a (se) stringe, a (se) zgîrci; a-și micșora dimensiunile sub acțiunea frigului.

contragreutate, s.f. — greutate care servește la echilibrarea unei forțe fixe sau a unei greutăți în mișcare (<contra- + greutate).

contraofensivă, s.f. — acțiune ofensivă de mari proporții care se dezlănțuie împotriva unui inamic, aflat pînă atunci în ofensivă (<contra- + ofensivă).

contrapropunere, s.f. — propunere opusă altei propuneri (<contra- + propunere).

contratimp, s.m. — notă muzicală plasată pe timpul neaccentuat al unei măsuri, timpul tare fiind

ocupat de o pauză; în *contratimp* = la timp nepotrivit; inoportun (<contra- + timp).

contravênție, s.f. — călcare a dispozițiilor unei legi, a unui regulament etc. sancționată cu o pedeapsă ușoară.

convergență, s.f. — îndreptare spre același punct, către același scop.

conviețuí, vb. IV — a trăi laolaltă, în același loc cu cineva (con- + viețuí).

corectăre, s.f. — îndreptare, corejare.

corectură, s.f. — îndreptarea greșelilor de tipar după culegerea în tipografie a unui text.

cósmos, s.n. — universul considerat ca un tot organizat.

cotropí, vb. IV — a ocupa prin violență, a pune stăpînire pe ceva în mod abuziv și brutal; a încălca, a invada.

crátimă, s.f. — liniuță folosită ca semn grafic pentru a lega două cuvinte care se pronunță împreună, pentru a despărți silabele la sfîrșitul unui rînd etc.; liniuță de unire.

critériu, s.n. — punct de vedere, principiu, normă, pe baza cărora se face o clasificare, o definire, o apreciere.

cúsmă, s.f. (reg.) — căciulă; pătură groasă de lînă.

D

dalb, adj. — alb, curat; luminos, strălucitor; atrăgător, minunat (<de + alb).

desăvîrși, vb. IV — a face să devină perfect; a perfecționa; a face ca o acțiune să capete formă definitivă, a împlini, a termina (<de + săvîrși).

desinênță, s.f. — element morfologic care se adaugă la tema unui verb pentru a arăta persoanele și la tema unui substantiv sau adjectiv pentru a arăta cazurile.

despăturí, vb. IV — a desface ceva care fusese îndoit, strîns sau împăturit (<des- + îm(pătura)).

destăinuí, vb. IV — a spune cuiva, a da la iveală o taină, un gînd ascuns; a mărturisi, a divulga; a-și da pe față gîndurile sau sentimentele (<des- + tăinui).

deține, vb. III — a avea în stăpînire sau în păstrare un bun material; a ocupa o funcție, un post; a lipsi pe cineva de libertate personală; a ține pe cineva sub stare de arest.

deznodá, vb. I — a desface un nod, o ață, o sfoară etc.; a soluționa o situație încurcată, un conflict (<des- + (în)noda).

dezobișnuí, vb. IV — a pierde sau a face pe cineva să piardă un obicei; a dezvăța, a dezbăra (<des- + obișui).

dezumflá, vb. I — a face ca un obiect umflat să-și recapete volumul normal; a se potoli, a tempera (<des- + umfla).

dialóg, s.n. — convorbire între două persoane.

dicționár, s.n. — lucrare care cuprinde cuvintele unei limbi așezate în ordine alfabetică, împre-

ună cu explicarea lor sau traducerea într-o altă limbă.

diferență, vb. I — a (se) deosebi.

dlietánt, s.m. — persoană care se ocupă cu o ramură a artei, a științei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a fi profesionist sau specialist; persoană care nu adîncește (sau nu are pregătirea științifică necesară pentru a adînci) ceva.

discutá, vb. I — a sta de vorbă cu cineva, a conversa; a analiza o lucrare, un proiect, o lege etc.; a vorbi cu cineva în contradictoriu și cu pasiune despre o chestiune.

disparát, adj. — fără legătură cu alte lucruri de același fel; răzleț, desperecheat.

distincție, s.f. — deosebire, diferență; atitudine aleasă, finețe, eleganță în înfățișare și în ținută; cinste ce se acordă unei persoane care se remarcă într-un anumit domeniu de activitate; semn onorific (premiu, decorație etc.) instituit pentru a recompensa un merit.

diversitate, s.f. — varietate, felurime.

document, s.n. — act prin care se adevărește un fapt, se conferă un drept sau se recunoaște o obligație; text scris sau tipărit, inscripție sau altă mărturie servind la cunoașterea unui fapt actual sau istoric.

documentár, adj. — cu caracter sau valoare de documente; s.n. — film sau operă care prezintă fapte reale.

dovlecél, s.m. — varietate de dovleac cu fructele comestibile, lunguiete, aproape cilindrice (<do-
vleac + suf. -el).

dresă, vb. I — a învăța (deprinde) un animal să facă, la comandă, anumite mișcări (lucruri).

dublă, vb. I — a (se) face de două ori mai mare; a (se) îndoi; a face o lucrare similară cu alta existentă sau care servește aceluiași scop ca și prima; a înlocui pe titularul unui rol; a juca, a interpreta un rol alternativ cu titularul lui; a căptuși o haină.

E

echivóc, adj. — neclar, confuz; îndoielnic, suspect.

eféct, s.n. — rezultat, urmare, consecință; impresie produsă de cineva sau de ceva asupra cuiva; îmbrăcăminte militară; echipament.

efectiv, adj. — real, adevărat.

eficáce, adj. invar. — care dă un rezultat pozitiv.

emersiúne, s.f. — ieșirea parțială a unui corp dintr-un lichid în care a fost cufundat.

emigráție, s.f. — situație în care se găsește o persoană plecată din țara sa, expatriere.

eminént, adj. — care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite; excepțional, remarcabil.

emóție, s.f. — reacție afectivă puternică și uneori neașteptată, care oglindește atitudinea cuiva față de lumea inconjurătoare.

enérġic, adj. — plin de vigoare, de energie; hotărît, viguros.

enúnț, s.n. — formulare a datelor unei probleme; formulă prin care se exprimă ceva.

erúpe, vb. III — a face o erupție, a ieși afară, a se revărsa cu putere; a țîșni, a izbucni.

eventuál, adj. — care poate să se întâmple; posibil, probabil.

excelént, adj. — deosebit, admirabil, minunat.

expresív, adj. — care arată ceva în mod viu, plastic, elocvent, grăitor, sugestiv; care reflectă în mod viu, cu putere, stări interioare.

exprimá, vb. I — a formula, a manifesta păreri, idei etc.; a vorbi.

extrabugetár, adj. — neprevăzut în buget (<extra- + bugetar).

extraífin, adj. — foarte fin (<extra- + fin).

extrașcolár, adj. — care este în afara activității școlare (<extra- + școlar).

F

facultatív, adj. — lăsat la alegere, la voia cuiva, neobligatoriu, benevol.

fals, adj. — contrar adevărului, mincinos, neîntemeiat; care are numai aparența adevărului; neautentic, imitat, artificial, prefăcut, fățarnic, ipocrit; care sună contrar legilor armoniei.

familiál, adj. — care aparține familiei, privitor la familie; destinat familiei.

familiár, adj. — apropiat de vorbirea obișnuită, simplu, fără pretenții; simplu, neafectat, prietenos; fără respectul cuvenit; bine cunoscut, obișnuit.

fármec, s.n. — transformare miraculoasă a lucrurilor (în basme), mijloace magice întrebuințate pentru aceasta; ansamblu de calități, frumusețe, grație; desfătare, plăcere, încântare.

fatál, adj. — care are urmări nenerocite pentru cineva.

fix, adj. — care nu-și schimbă locul sau poziția; nemișcat, neclintit; precis.

flexíbil, adj. — care se poate îndoi ușor, fără să se rupă; elastic, mlădios, care își schimbă forma pentru a exprima diferite raporturi gramaticale.

fluíd, adj. — curgător.

fonetísm, s.n. — totalitatea sunetelor unui sistem fonetic, mod de pronunțare caracteristic unei limbi, unui dialect etc.

foșní, vb. IV — a produce un sunet ușor, prin mișcare sau prin frecare.

frecvént, adj. — care se întâmplă des, la intervale de timp scurte; des.

frecventá, vb. I — a merge regulat, sistematic la școală, la conferințe, la spectacole etc.

frecvență, s.f. — repetarea deasă și regulată a unei acțiuni (a unui fapt).

fuiór, s.n. — mănunchi de cinepă, de in, mai rar de lînă sau de bo-

rangic, melițat și periat, gata de tors.

fuzioná, vb. I — a se contopi.

G

góniu, s.n. — capacitate creatoare extraordinară; persoană înzestrată cu o astfel de capacitate; trupe specializate pentru executarea lucrărilor de fortificații, drumuri, poduri etc.

ghinioníst, adj. — care aduce ghinion (<ghinion + suf. -ist).

H

horopsít = oropsít, adj. — asuprit, prigonit, urgisit; sărman; părăsit, fără familie.

I

idéntic, adj. — care coincide în totul cu ceva sau cu cineva; la fel cu altceva sau cu altcineva; ai-doma.

identificá, vb. I — a stabili identitatea unei persoane sau a unui lucru; a considera mai multe obiecte, ființe etc. diferite ca fiind identice; a se transpune în situația cuiva.

imersiúne, s.f. — afundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid.

imigráție, s.f. — stabilirea într-o țară străină, părăsind țara de origine.

iminént, adj. — care este gata să se producă, să se întâmple.

imită, vb. I — a-ți însuși felul de gândire, de comportare etc. al cuiva; a lua pe cineva ca exemplu; a reproduce felul de a vorbi sau gesturile caracteristice ale cuiva.

imprésie, s.f. — efect trecător lăsat în conștiința omului de lucruri sau de întâmplări din jurul lui; gânduri, imagini rămase în amintire.

impresionánt, adj. — care produce o impresie puternică, care emoționează, mișcă, zguduie.

inaccesibil, adj. — la care nu poți ajunge.

independént, adj. — care nu depinde de cineva sau de ceva.

index, s.n. — listă alfabetică pusă la sfârșitul sau la începutul unei cărți, care cuprinde cuvintele sau materiile conținute în ea, cu indicarea paginilor respective.

individualitate, s.f. — totalitatea particularităților fiecărui individ; persoană cu însușiri deosebite; personalitate.

inferiór, adj. — care este, din punct de vedere numeric, mai mic decât altul; care ocupă un rang sau un grad mai mic decât altul; de calitate mai proastă, valorează mai puțin sau are importanță mai mică decât altul.

inserá, vb. I — a introduce un adaos într-un text (un articol într-un ziar, revistă).

insisténță, s.f. — stăruință, perseverență.

instinctív, adj. — care ține de instinct; adv. — pe negîndite, inconștient.

interminábil, adj. — care nu se mai termină, foarte lung; nesfîrșit.

interministeriál, adj. — care are loc între mai multe ministere; privind diferite ministere (din *inter- + ministerial*).

interparlamentár, adj. — care are loc între diferite parlamente (din *inter- + parlamentar*).

interplanetár, adj. — așezat între planete, care are loc între planete.

interstatál, adj. — privitor la mai multe state, care are loc între mai multe state (<*inter- + statal*).

inventariá, vb. I — a face inventarul.

investí, vb. IV — a plasa un fond, capital) într-o întreprindere.

invită, vb. I — a ruga pe cineva să se prezinte undeva sau să participe la ceva; a chema, a convoca; a pofti; a soma.

irúpe, vb. III — a ieși la iveală, a se manifesta brusc, cu mare putere; a izbucni; a năvăli; a intra cu violență.

izolá, vb. I — a despărți cu totul; a separa; a împiedica transmiterea căldurii, a frigului, a umezelii etc. dintr-un mediu (sau corp) în altul; a separa, cu ajutorul unei materii izolante, un corp prin care trece curentul electric de alt corp bun conducător de electricitate.

I

îmbăiá, vb. I — a (se) scălda (în baie) (<*în- + băia*).

îmbogăți, vb. IV — a acumula bogății, a se înavuți; a dezvolta, a mări (<*în- + bogat*).

îmboldí, vb. IV — a impunge un animal spre a-l îndemna la mers, la tras; a îndemna, a împinge pe cineva la o acțiune; a stimula (<*în- + boldi*).

îmbrobodí, vb. IV — a acoperi capul cu o broboadă; a înșela, a minți pe cineva (<*în- + broboadă*).

împăună, vb. I — a se fâli; a se fuduli (cu ceea ce nu-i aparține) (<*în- + păun*).

împietrí, vb. IV — a prefăce în piatră; a deveni tare ca piatra, a rămîne pe loc, nemișcat; a încremeni, a înlemni, a înmărmuri (<*în- + piatră*).

împintená, vb. I — a îmboldi un cal cu pîntenii (<*în- + pînten*).

împînzí, vb. IV — a acoperi (ca o pînză) o întindere de loc, a tulbura; a împăienjeni privirea (<*în- + pînză*).

împodobí, vb. IV — a găti, a decora cu podoabe; a înfrumuseța (<*în- + podoabă*).

încetățení, vb. IV — a acorda unei persoane cetățenia; a se înrădăcina (ceva), a se statornici (<*în- + cetățean*).

încondeiá, vb. I — a împodobi cu desene (făcute cu condeiul); a vorbi de rău pe cineva; a defăima; a ponegri (<*în- + condei*).

încremení, vb. IV — a rămîne nemișcat (de mirare, de groază etc.), a înlemni, a împietri; a se opri locului (<*în- + cremene*).

încuviință, vb. I — a aproba; a fi de acord; a da cuiva consimțămîntul pentru ceva; a permite (<*în- + cuviință*).

îndoí, vb. IV. — a curba o stofă, o hîrtie etc., în așa fel încît să

formeze o muche cu un unghi foarte mic, a împături ceva de două sau de mai multe ori; a încovoia, a înclina, a apleca un obiect elastic; a se girbovi; a mări de două ori cantitatea unor lucruri; a dubla, a înmulți, a mări (de un număr oarecare de ori); a amesteca (pe jumătate) un lichid cu altul, a subția; a fi nesigur în părerea sa, a sta la îndoială; a nu avea încredere în cineva sau în ceva (<*în- + doi*).

îndoiálă, s.f. — neîncredere; ezitare, șovăială (<*îndoi + suf. -eală*).

îndrumá, vb. I — a pune pe cineva pe drumul bun, a îndrepta în direcția potrivită; a călăuzi; a îndrepta spre o țintă, a pleca la drum, a porni (<*în- + drum*).

înfățișá, vb. I — a (se) prezenta în fața cuiva (de obicei a unui superior sau a unei autorități); a descrie, a zugrăvi, a reprezenta, a-și imagina, a-și închipui (<*în- + fățiș*).

îngrămădí, vb. IV — a strînge la un loc, a aduna grămadă; a înghesui (<*în- + grămadă*).

înjghebá, vb. I — a alcătui, a face ceva (improvizînd din elemente puține, disparate); a construi, a întemeia (<*în- + jgheab*).

înmîná, vb. I — a da, a preda în mînă acte, obiecte etc. (<*în- + mînă*).

înmugurí, vb. IV — a da muguri (<*în- + mugur*).

însămînță, vb. I — a pune în pămînt sămînța necesară unei culturi (de cereale), a semăna (<*în- + sămînță*).

înserá, vb. I — a se face seară; a rămâne undeva pînă seara (<*în* + *seară*).

înțelés, s.n. — semnificație (a unui lucru, a unei vorbe, a unui gest etc.); sens.

investí, vb. IV — a acorda cuiva în mod oficial un drept, o demnitate.

J

jilț, s.n. — (reg.) — jeț, scaun înalt cu spetează și brațe.

L

léctor, s.m. — cititor; persoană care ține lecții sau conduce seminarii; grad universitar mai mare decît cel de asistent și mai mic decît cel de conferențiar.

léxic, s.n. — vocabular.

lexicografie, s.f. — disciplină a lingvisticii care stabilește principiile și metodele practice de întocmire a dicționarelor.

liceán, s.m. — elev de liceu.

líctor, s.m. — persoană, la romani, care însoțea, în anumite ocazii, pe înalții demnitari, mergînd înaintea lor și purtînd fasciile (semne ale puterii consulare).

licurí = **licáří**, vb. IV — a răspîndi o lumină slabă, de-abia întrezărită, a luci.

lingvíst, s.m. — specialist în lingvistică.

lingvístică, s.f. — știința care studiază limba și legile ei de dezvoltare.

literál, adj. — literă cu literă, cuvînt cu cuvînt, textual.

literár, adj. — care se referă la literatură, care corespunde cerințelor literaturii.

M

máxim, adj. — care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mare.

mínim, adj. — care are dimensiunile, durata, intensitatea, valoarea etc. cea mai mică; foarte mic; neînsemnat, neglijabil.

máximă, s.f. — gîndire formulată concis, exprimînd un principiu moral sau o normă de conduită, sentință.

microcentrálă, s.f. — centrală mică (<*micro* + *centrală*).

microfón, s.n. — aparat care mărește intensitatea sunetelor.

microscóp, s.n. — aparat optic care mărește foarte mult imaginea obiectelor.

misiúne, s.f. — însărcinare dată cuiva, sarcină de a face ceva; rol, rost, menire; grup de persoane (oficiale) trimis într-o țară străină cu un scop diplomatic.

molátic, adj. — moale, lin, domol, lipsit de vlagă; slăbănog; leneș; greoi (<*moale* + suf. *-atic*).

moștení, vb. IV — a primi ceva ca moștenire, a dobîndi prin testament; a deveni succesorul, moștenitorul cuiva.

mōtríce, adj. — care pune în mișcare, care mișcă.

multiplícă, vb. I — a mări o cantitate de mai multe ori, a spori; a reproduce un obiect în mai multe exemplare.

N

neteží, vb. IV — a face neted; a nivela; a călca ușor, cu fierul de călcat, rufe, haine etc.; a aranja, a îndrepta părul, penele.

nisipós, adj. — care conține mult nisip (<*nisip* + suf. *-os*).

nuántă, s.f. — fiecare dintre variațiile unei culori; diferență foarte mică între aspecte (lucruri) de același fel.

O

obróc, s.n. = **oboroc** — vas mare de formă cilindrică pentru măsurat și păstrat cerealele.

obștése, adj. — care aparține întregului popor; public (<*obște* + suf. *-esc*).

omogén, adj. — nediferențiat.

omogenitate, s.f. — însușirea de a fi omogen.

óperă, s.f. — lucrare, faptă; lucrare originală de artă, de știință etc.; totalitatea lucrărilor unui artist sau ale unui om de știință.

óptim, adj. — cel mai bun sau foarte bun.

ordinál, num. — care indică, într-o serie, locul, ordinea numerică a unui lucru.

ordinár, adj. — obișnuit, comun; calitate inferioară, prost.

originál, adj. — care constituie primul exemplar; care are o valoare indiscutabilă; neimitat după ceva; nou; neobișnuit, ciudat.

originalitate, s.f. — însușirea de a fi original; fel particular de a fi; ciudățenie.

originár, adj. — care își are obîrșia într-un loc (dintr-un loc), de origine.

ornamént, s.n. — podoabă (grafică, picturală, sculpturală, stilistică etc.) cu care se înfrumusețează diferite obiecte, tipărituri, monumente arhitectonice etc.

ornamentá, vb. I — a împodobi, a înfrumuseța cu ornamente, a decora.

ornamentál, adj. — care servește ca ornament, ca podoabă, decorativ.

osîndít, adj. — condamnat, pedepsit; năpăstuit, urgisit.

P

pálă, s.f. — cantitate de fin tăiată dintr-o singură tragere cu coasa (cit se poate lua o dată cu furca); grămadă, fișie, undă. *Pale de par-fum. Pală de vînt.*

pasiúne, s.f. — sentiment puternic, afecțiune adîncă și de durată pentru cineva sau ceva; patimă; manifestare a unui astfel de sentiment.

patriót, s.m. — persoană care își iubește patria și luptă pentru fericirea ei.

patriotísm, s.n. — dragoste și devotament față de patrie și de popor.

pensión, s.n. — școală particulară în care, în trecut, învățau unii dintre copiii oamenilor bogați.

percépe, vb. III — a sesiza cu ajutorul simțurilor și al gîndirii obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare.

posteriór, adj. — care vine, urmează, se petrece după cineva sau ceva; ulterior.

postmeridián, adj. — de după-amiază.

prăvălatic, adj. — povirnit, abrupt, pieziș (din *prăvăli* + suf. *-atic*).

precedá, vb. I — a fi, a se afla, a se petrece, a exista înainte de; a așeza înainte, a face să premerge.

predispoziție, s.f. — înclinare spre ceva, sensibilitate la anumite boli.

prejudecată, s.f. — părere (idee) preconcepută (*<pre- + judecată*).

presupúne, vb. III — a admite pentru un moment că ceva este posibil (adevărat); a fi de părere, a socoti, a bănuî (*<pre- + supune*).

preténție, s.f. — revendicarea unui drept; părere exagerată despre sine.

prevedeá, vb. II — a-și da seama, a deduce desfășurarea unor fapte viitoare din cele prezente sau trecute; a stabili, a specifica; a (se) întrezări (*<pre- + vedea*).

primordiál, adj. — de la început, de la origine, inițial, originar; de primă importanță, principal, esențial.

procedéu, s.n. — fel de a proceda, mod sistematic de efectuare a unei lucrări; modalitate, manieră.

prolfx, adj. — care folosește cuvinte, construcții, fraze întortocheate și neclare; lipsit de concizie; confuz.

propíce, adj. invar. — favorabil, prielnic; nimerit, potrivit.

prosperitate, s.f. — stare prosperă; bunăstare, belșug.

próxim, adj. — cel mai apropiat (în timp și spațiu).

R

realitate, s.f. — existență efectivă, obiectivă, fapt concret, lucru real, stare de fapt, adevăr.

relevá, vb. I — a pune, a scoate în evidență; a evidenția, a observa, a remarca.

reprodúce, vb. III — a spune sau a scrie întocmai ceea ce a mai fost spus sau scris; a reda cu exactitate; a imita felul de a fi, gesturile, mimica cuiva; a produce în serie; a multiplica.

resúrsă, s.f. — posibilitate, sursă (rezervă) de mijloace.

reședință, s.f. — sediul unei autorități sau al unei persoane (oficiale); localitate sau clădire în care se află acest sediu.

revelá, vb. I — a face cunoscut, a dezvălui; a destăinui; a face vizibilă o imagine fotografică tentă, a developa un rolfilm.

rigurós, adj. — sever, strict, aspru; care nu admite abateri.

rituál, s.n. — rînduială a unei ceremonii religioase.

S

satír, s.m. — personaj din mitologia greco-romană, imaginat ca un monstru cu corpul păros, cu coarne și cu picioare de țap.

semántic, adj. — care se referă la sensurile cuvintelor.

semnificatív, adj. — care scoate ceva în evidență; plin de înțeles; important.

semnificáție, s.f. — înțeles, sens; accepție; însemnătate, importanță.

sesizá, vb. I — a cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege; a observa, a descoperi; a lua cunoștință, a ține seamă; a înștiința o autoritate despre un caz care trebuie luat în cercetare.

stielnic, adj. — sfios (*<sfii* + suf. *-elnic*).

sinceritate, s.f. — însușirea de a fi sincer.

sóbru, adj. — lipsit de ornamente de prisos, moderat, simplu, cumpătat.

soi, s.n. — specie, varietate (de plante, de animale, de produse fabricate); fel, categorie (de oameni, de lucruri).

solidár, adj. — legat (de cineva sau de ceva) prin unitate de concepții, sentimente, acțiuni și interese; unit; care participă împreună cu alții la un drept pe care îl are fiecare în întregul lui.

solitár, adj. — care se găsește singur; izolat, singuratic.

solúbil, adj. — care se poate dizolva într-un solvent.

spécie, s.f. — categorie care cuprinde ființe cu trăsături și caracteristici comune; soi, fel, clasă, categorie.

stilát, adj. — care are o comportare, o ținută corectă, elegantă; manierat.

stilístic, adj. — care ține de stil; privitor la stil; privitor la mij-

loacele de exprimare afectivă, la caracterul afectiv al expresiilor.

stilizá, vb. I — a da unui text o formă corectă din punctul de vedere al stilului; a reproduce un obiect din natură în linii simplificate și caracteristice.

stilizát, adj. — definitivat din punctul de vedere al stilului; realizat după un model din natură; schematizat într-o formă adecvată, în vederea obținerii unui efect decorativ, ornamental.

stringént, adj. — care trebuie să fie luat neapărat în seamă, care se impune în mod imperios, care nu suferă amănare.

subsól, s.n. — partea de pământ de sub suprafața solului; încăperi situate sub nivelul solului (*<sub + sol*).

sudá, vb. I — a îmbina două piese metalice, realizând între ele, în anumite condiții de temperatură și de presiune, o legătură atomică; a uni, a lega, a lipi.

sudúrá, s.f. — operație de sudare; locul îmbinării prin sudare a două sau a mai multe piese; îmbinare, legătură.

sugestív, adj. — care are puterea sau calitatea de a deștepta sugestii, care inspră sau stîrnește anumite reprezentări sau idei.

supliní, vb. IV — a înlocui pe cineva (temporar) în funcții sau în obligații; a adăuga ceea ce lipsește; a împlini înlocuind ceva.

suprém, adj. — care există în cel mai înalt grad, care este cel mai bun, cel mai mare; mai presus de toate; extrem, ultim.

suzeranitate, s.f. — drept al unui stat asupra altuia care nu are autonomie completă.

șovăi, vb. IV — a merge cu pas nesigur; a se împletici; a fi nehotărît, a sta la îndoială.

T

temporal, adj. — care indică timpul, privitor la timp.

temporăr, adj. — trecător, provizoriu.

termocentră, s.f. — centrală electrică pusă în mișcare de căldura produsă de cărbuni, păcură etc. (<termo- + centrală).

termoficare, s.f. — alimentarea unei clădiri (localități, cartier) cu căldura produsă de o instalație centrală.

termoterapie, s.f. — tratarea bolilor cu ajutorul căldurii.

tezaur, s.n. — comoară, vistierie; *dictionar-tezaur* — dictionar care înregistrează toate cuvintele folosite într-o limbă.

trîmbițăș, s.m. — persoană care cîntă din trîmbiță; gornist (<trîmbiță + suf. -aș).

T

țăpói, s.n. — furcă cu coada lungă și cu dinți drepți de fier pentru

ridicat snopi, fin, coceni (<țeapă + suf. -oi).

țîfnós, adj. — supărăcios, capricios, arțăgos; îngîmfat, arogant (<țîfnă + suf. -os).

U

últim, adj. — care este cel din urmă.

ultramodérn, adj. — foarte modern (<ultra- + modern).

ultrasúnet, s.n. — vibrații de același fel cu cele ale sunetului, dar nepercepute de ureche, din cauza frecvenței foarte înalte (<ultra- + sunet).

ultraviolét, adj. — care are lungimea de undă mai mică decît lungimea de undă minimă a radiațiilor vizibile (din ultra- + violet)

util, adj. — folositor, necesar.

V

variát, adj. — felurit, cu multe aspecte.

veleitáte, s.f. — pretenție, ambiție (nejustificată).

vigoáre, s.f. — forță fizică, putere, energie.

Cuprins

Recapitularea noțiunilor studiate în clasele a V-a și a VI-a

Exerciții	3
Noțiuni de vocabular	5
Omonimele	6
Cuvintele polisemantice ..	7
Paronimele	9
Îmbogățirea vocabularului ..	11
Mijloace interne	11
Derivarea cu sufixe	11
Derivarea cu prefixe	13
Compunerea	15
Schimbarea valorii gramaticale	18
Mijloace externe de îmbogățire a vocabularului	20
Împrumuturile. Neologismele	23

Morfologia

Substantivul	24
Articolul	29
Adjectivul	34
Pronumele	38
Pronumele posesiv și adjectivul pronominal posesiv	40
Pronumele reflexiv	42
Pronumele de întărire și adjectivul pronominal de întărire	45
Pronumele interogativ și adjectivul pronominal interogativ	47
Pronumele relativ și adjectivul pronominal relativ ..	50
Pronumele negativ și adjectivul pronominal negativ ..	54
Numeralul	57
Numeralesle multiplicative, distributive și adverbiale ..	57
Exerciții recapitulative	60
Verbul	63
Cele patru conjugări	65
Conjugarea verbelor	67
Conjugarea verbului a avea ..	67
Conjugarea verbului a fi ..	69

Conjugarea verbelor a vrea și a voi	73
Conjugarea celorlalte verbe ..	76
Diateza activă	76
Conjugarea verbelor la diateza activă (continuare) ..	81
Diateza reflexivă	86
Conjugarea verbelor însoțite de pronumele reflexiv în acuzativ	86
Conjugarea verbelor însoțite de pronumele reflexiv în dativ	87
Diateza pasivă ..	91
Conjugarea verbului a fi evidențiat	91
Verbele impersonale și verbele unipersonale	94
Locuțiunile verbale	98
Adverbul	100
Locuțiunile adverbiale	104
Prepoziția	107
Locuțiunile prepoziționale ..	108
Conjunția	112
Locuțiunile conjuncționale ..	112
Interjecția	115

Sintaxa

Sintaxa propoziției	118
Subiectul	121
Predicatul	124
Atributul	128
Atributul pronominal ..	131
Atributul verbal	134
Atributul adverbial	135
Complementul	137
Complementul circumstanțial de cauză	141
Complementul circumstanțial de scop	144
Topica. Ordinea cuvintelor în propoziție	148
Sintaxa frazei. Fraza. Coordonarea și subordonarea ..	151
Semnele ortografice și de punctuație	156
Mic dicționar explicativ	159

Nr. colilor de tipar: 11
Bun de tipar: 5 06 1988

Com. nr. 80185/34048 A
Combinatul Poligrafic
„CASA ȘCÎNTEII“
București — R.S.R.